

7. évfolyam, 6. szám
 Felelős kiadó: Hodossy Gyula
 Főszerkesztő: Hizsnay Zoltán (opus.hizsnay@gmail.com)
 Szerkesztők: H. Nagy Péter (h.nagyp@gmail.com)
 Vida Gergely (gergelyvd@gmail.com)
 Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
 Korrektor: Tóth Ozsvald Zsuzsa
 Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
 Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk
 Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Egyes szám ára: 2,60 euró. Éves előfizetés: 14 euró
 Megjelent 2015 decemberében 1000 példányban.
 Megrendelhető a kiadó címén. Regisztrációs szám: EV 3714/09

Dvojmesačník, VII. ročník, 6. číslo
 Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372
 Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,
 Vydavateľ: Gyula Hodossy. Šéfredaktor: Zoltán Hizsnay
 Redaktor: Péter Nagy, H., Gergely Vida
 Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász
 Korrektor: Zsuzsa Tóth Ozsvald
 Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)
 Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
 Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Cena jedného čísla: 2,60 euro
 12/2015. Celoročné predplatné: 14 euro
 Registračné číslo: EV 3714/09
 Náklad 1000 ks. ISSN: 1338-0265

Nemzeti
 Kulturális
 Alap

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády SR
 program Kultúra národnostných menšín 2015

szlovákiai magyar írók folyóirata

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Horizontok

- Villányi László: Hajdanvolt vonatok
 [Újraírt versek 1979–2014]2
 Nagy Zopán: Fél-álmok és napló-részek
 (második, befejező rész)4
 Daniel Potts: Szuperállam [SF-monológ]
 (H. Nagy Péter gyűjtése)13

Lírafordítás

- Vlagyimir Burics: Armstrong, A Kék Madár
 kávézó, [A könyvek nem pótolják...],
 [A galambok a háztetők patkányai...],
 X idő, [Érdekes...] (Tóth László fordítása)15
 Jiří Kuběna: Quo vadis, Jugoszlávia,
 Az istenek kegye, Múzsák apró szentélye
 (Csehy Zoltán fordítása)18
 Bořivoj Kopic: Třeboni eszmefuttatás,
 Az öregedő Tiberius, Kis empire zene
 J. K-nak, Laokoón, A tuonelai hatyú,
 Nárcisz és Ámor (Csehy Zoltán fordítása)21
 Josef Topol: Az első verror, A test legelői
 (Csehy Zoltán fordítása)25
 Pavel Petr: [Olyan finom, reszkető vagy],
 [Hát, ilyenek a te válaszaid]
 (Csehy Zoltán fordítása)27
 Michal Habaj: Felhívás (Merva Attila fordítása)28

- Mária Ferenčuhová: Mesék, Fényképek
 (Merva Attila fordítása)30

Mese

- Monika Kompaniková: Gyurkának sürgősen kell
 egy új lámpás (Pénzes Tímea fordítása)39
 Z. Németh István: Egy királyficsúr különös
 kalandjai [meseregény-részlet]43

Történelem

- Dobrovits Mihály: A múltat ismét újraélni50
 Baka L. Patrik: Windsorok57
 Csibrányi Zoltán: Midőn lángra lobbant
 a gonoszság67

Magyar fantasy

- Keserű József: A logó árnyékában (Jan van
 den Boomen: Tűzön, vízen, árnyékban)74
 Baka L. Patrik: Szemet szemért?
 (Kleinheincz Csilla: Ólomerdő)80
 Vida Barbara: Élvealvás, halálálom
 (Kleinheincz Csilla: Üveghegy)88

Palimpszeszt

- Kulcsár Ferenc: Arcok, sorsok, küldetések:
 Tóth László könyvéről93
 Péter László: Mezei Erzsébet teret fonó, teret
 hódító világról [bemutatószöveg]98

- Munkatársaink100

VILLÁNYI LÁSZLÓ

Hajdani vonatok

(Újraírt versek 1979–2014)

Felszállás

Gyere már, ne nézd az állomás óráját,
csapja hátba Dantét Vergilius,
úgysem láthat pontos időt az utas,
nem gyanítja, melyik bugyorba indul.

A fűtő

Unottan lapátol szenet Catullus,
sűrűn tekingetve az állomás felé,
de hiába érzi bőrén, hogy verítékével
vegyül az áldott nőé, indítják vonatát;
lecsapja a szívlapátot, szénport köp hegyesen:
mozdonyt fűtöttem, de megint nem Lesbiának.

Az ábrándozó Propertius

Régen esett, hogy becsöngettél hozzám;
nem történt soha így, tudjuk, mégis igaz,
másként miért is hallgatnád türelmesen
kavargó szavaim, míg gyönyörű fenekedbe
markol tenyerem, rejtem blúzod alá,
küldöm melled elé, s kérleled egyre,
féljem bőrödöt, mert e vonat nem méltó
szerelemre; maradunk hát a jövő időben,
majd megbontott ággyal vársz, ha felszálllok
egy másik vonatra, s mondhatjuk bátran:
*te pedig édesem! élvezz! élvezz! – csókjaid ha
mind elcsókoltad: látni fogod, be kevés!*

HORIZONTOK

— 2 —

OPUS 39

Ovidius a száműzetés felé

Bősz átkaikat szajkózták elvörösödve,
gyönyörrel nézték volna távozásomat,
de szemtelenül eltakart a mozdony füstje,
egyedül a spiclik szava lesz a bizonyíték;
él-e a városban nélkülem is ma nevem,
fölösleges kérdés, amikor a vizes blúz
gombolódni kíván, s esőt utánoznak ujjaim,
el is húzom gyorsan a sötétítőfüggönyt,
a remegő lánykát merni tanítja az árny.

Alámerülés 2, monotípia, 79x54 cm, 1994

NAGY ZOPÁN

Fél-álmok és napló-részek

(James Joyce emlékének)

(2. rész)

Második levonás/hason-(m)ásítás(ok):

„Jó étvágyat nekünk, Muksz úr!
Hogy van a hogya? – csipálta Grájpsz
egy iggenbiggen manciadaléni changon,
és az chüvöltő távonbelüli minden hímszamar
röhögött és iázott a szándékán,
mert tudták, most varangyult sandán ravaszra.
Omniumdolgok felett boldog vagyok
látni önt májszterem. Tánremélem, megmondana-e
nékem mindent, kedvire van-e egészségednek?”

E szavakat törölgettem szemeimből,
miután levontam a kozsfrékvenciát is,
és fül-kivéve kispárnából:
medve-neszre mozdult marcom
(erdő-gazban minek alszom)...

Merdre mocsár
merre-mély medre:
mézes-mázas mesketék
halusznak benne.
Homeladozó hunykók rerte a széten,
merülök magamnak, lelke a léken...

A málósipka lebomlik.
Intim-fittelen csipke kókad,
al-pattant (m)ásítások csuklanak,

HORIZONTOK

s a dunyhadús paplak alatt:
fölcsiklándozott kereszt (betett láb)
ébreszti a kvázigazdát...

—

A „veripatetikus imágó”
valósággyároncsult bájváltozás –
s ezt látva: lószínűleg kukul minden öszsvér
(nyerítésit nyelve a fölfakadásnak)...

*

A tornácra Sade-istova Márki-állók:
s belémívom a táj összes-távú járkálását,
a képzelet örökölt börtöneiből előhívott,
zsúfolásig fenekelt és mell-kifakadóan organizált
kéjszekerek alám-érkezését is megénekelvén...

(Perszavak persze/sze, hogy maga felé hajlik
az önös tegeződés-tokozódás kín-tolatása is,
amint azember visszafelé ugyancsak képletes...)

—

Írolvasózott repetorzíció
(szkript postialisan utódító):
a zsák firka-kincs meglékelése
mindenhez hasonlít hatóan büntethető,
akár: maga a tar-ta-lom...
/A – görög – dinnyében, éppen a(ra)bban,
amire gondolk: hány darab mag van?/
Hallasz, Hellasz?
Dr. ámáid örök emlék-kopt(ás)atások...

*

Tök életlen!
(Telhetetlen töltelék.)
Tök fedő!
Kanapomat a Kantaúr-alakú fogas

faragatlan farok-csonkjára akasztom,
zakómat pedig (manommal együtt)
a szakadék szöszötti szögére...

Tök életes!
(Felfedetlen förmedék.)
(...)

*

Az eszm(e)élés zamatos,
és a merevnél is lassítottabb
(hősidők óta tartó) kipárolgása
az örökléten töprengő valamikorlevés
korrozív szusszanását birrizgága
(mint jelenlét lebomlása):
„dividuo” kicsiny káoszként összeérve
(mint szellem-ének foltja),
a tört énést „transzakcidentálja”...

Így talán: közös kincs a folyamatos reggel...

—

A tinta (hal-énje),
a firkant-ficánk-kalligraikra-
spriccenet-folyam (pár áját kiadva):
könnyen-fröccsen-kenődik
a napra tett lapra.
A lapra tett napon
a pá-párolgó szavak:
anti-infernált javak...

—

A zene(bohóc)
Orfeusz kotta-írnokát ébreszti.
A hangjegyek: kóc,
csempész-csiling – s partitúra-amneszti...

*

Elv-versz?

Trén ing (lel edző)

fitt-nesz-per-verz: leendő...

(Bosszanat-kürtök harsadnak

csapzott arccal az érc-napnak.)

Férckézzel is megfogom kürtödet

(hogylene törjem) –

s mialatt mono lóg az északmra

énes kampóján az ablak alatt,

mi (többtudattalan):

vigyázz-ba hányjuk egy(s)mást

a megtermett szelet tisztelet

(a dundikum) előtt...

*

Fele-borz torzommal nyitogattam szemet,

majd ki/beléptem a kertbe, ahol beléndek dúsult

(mákom is volt) – és láttamra, jussul:

a kert még-beljebb idősült velem...

(V)én fiatal: hüvelye leszek százasodni!

*

Korcs ma a Nemkörbeforgó Dervishez, ahol a

Masemtudjukmiteszünk Társaság és a

Félrevert Haragosok Idült Gyülekezete

kártyázta el az időt.

Többen csak következni óhajtottak,

mint fél-pofára való maradék-haragvó mesterek

félhangjaiban a hurrázás-visszgang-rekedencia...

(És mindez: kinek sem volt rosszabb...)

–

Közben-máshol (szimultáncin):

Bánomkerti Fügedi

játszin gázolta a bozótot

s a dísznőket kerülgetve,

büszkén dobálta be a bonbont...

Bohémorcos páfrány-ábrázata lebegtetett
 angyal-laza-hajat – s kerti hajnalkaka-szafttal,
 liliom-limlom-hüvelybe mártott
 lu-lucskos magaakarattal esze-szeszelte
 (a csipa-reszketeg) paszuly-lépletes
 dallam-nedveket...

Csitty-csutty-csuritty, csitty-csutty-csuritty:
 így ők (még-másholabb) a harmatos madarak;
 míg én, nőben járó fű, fűben járó bűn:
 hogy (vala)kinek az arcára rá ne lépjek,
 saját nyomomban lopóztam haza.
 Lépteim, mint elcsent csendben a harangok:
 már (v)előre haludtak az ordítórium puhágyán...

A tükörből kétarcú kakadu köszöntött.
 „Ez” lett a reggeli...

*

A Z. KFT*

*(Karizmatikus Formák Tanai)

és a Z. LTD**

** (Letiport Trendek Díjazása)

Kiadó: spirituszba mártogatott,
 matuzsálem kóbor-ebekkel szerencse-nyalatott
 (sosem-hasonló) kiadványait esszenc-ízlelem...

*

Hó! Hullám...
 Álljon meg a habverés!
 Nem győzzük
 a disznót győzni:
 mert késik a kés

(hiabáltak a kentések)...

Baleset (szirén-rázta a tévé):

(a) „kisdéd” feje

(mint) *apró halál*
 (tömör labdácská): tompán pattant
 (a) betonon...

—

Dél van. Epédre korgatnak.

Örömpörkölt a létlapon:
 dzsojsz-porc-ökölröhörgés-ropogtatott,
 lánykahártya-ártásos, gége-galuskásás,
 hokedli-szálkás, rekedt bordal-borda-
 szellemes, hahotartárral kence-ficelt,
 körmönfont kalácsacsogással,
 nevetettleges fintormatívummal,
 szeszesejében pártolt, dúsan kacagányolt,
 tengernyi félhomár-zsírban cuppogtatott,
 haviár-ikres, féltve körívelt,
 habtalan-tátogó-*mosolykásan!*

*

Anakondizmus, ó!
 Ó, anakro-motívulok...
 Csók-irígy ó-kígy!

Csecserkész-nadrágba (is)
 be-kúszó szisszenetán...
 Metán gázoltalak: talan(?)
 Alak.
 Kín-tornász (ó) az avaron...
 Belém-kúszik a csúsz.

Az éj pikkely-mozaikjai...

—

Kamasztori nem-lékek:

Sütétkézeztünk.
 Setétkezem benned hallga (t) ott...
 Így foltunk folytoncsak...

Tudtalak moonduntalan...
 Csillármáztak a csiszolt csil logók:
 mint Csilla bércen...
 (Csikart a cibere...)
 Ám: kivehetetlen holtam...
 (Eszemben nagymama hamija...)
 S ütőér-szorí (t) ott
 bugyrodnak gumija...

—

Csillámló bugyimint(h)ák
 (hogy viasztérjek ragamhoz):
 csiganyál-fontos, alélvezett
 hajadon ébrengeve
 (a csipafény lepve alatt)...

Szüzet tüntess!
 Éntétlen te-tet(t)-legesleges lezsermester!
 Déd-alélsz, alon gút a valantba...
 Havirintus ékítő muta-társ.
 Kivagyi bikarusz.
 Aligtalan...

—

Velőrehanyattával sem vadom fel
 mindenáron-inneni torzámfűtött lazasáladat,
 hisz nyálad-nélkül kútszomj-húzom (száradon)
 s vonom is meg rovásaimat...

Jó vese-leső mátkám:
 mese-marcang hab-baba-szappan-nyelő-
 csőcselék-megrovó-dédelgető-maró,
 pázsit-pizsama-balzsam-szétsikító
 intro-estikém!

—

Ésalány
 (javaim hajlatára):
 magaszültmezte leengedte

öl-vénylő hajzatát...
 Ó, csomók a csiklandra...
 Rés besampunozta egyrést
 dúnékeny szigetemperant
 bűvös-réteg-réveteg amulett-gyöngyikéit,
 és alúrdözött, kagylóékszer-nyershúsvirág-
 eszementumát is szívesen...

(És fürdömesterhősköltő-átlátszószándékok
 szerenádjait habzsolta a szél...)

Ésalány
 (szélbeteg hajlamában):
 lengette széplékeny fürdöleteit

*

Szókincstelen-lehetség-mennyiség-teljesítmény-
 minőség-áradat-feltüntetés-valóságihlet-belsőség-
 rezgés-műveltség-mellékutcai-emelkedettség-
 szerényköltőiség-összetettség-szívárványmelankólikus-
 háborítatlan-tudatú-képzetű-kimondhatatlankreativitás-
 hajlamdominanciális-besorolhatatlan-sorslátomás-kiteljesítő:

apró-apropó-gondolattalan-piszok (.....).

*

Kísértetet látlak,
 mikor ki-kísér(t)em a látványt –
 s a trü-körben hovális arculányom
 nemte-lenge(dezve) mintanéz...
 Jelmeztelen görbeszélve
 torzul atom repedeszmél –
 s leplekezdve fénytomponált
 archamizált maszkolmányom szikralény...

*

Az erkélyre
 egy üveget (whis-ky)
 a szakadtnapos:

*/minta-mágus fennafán
a családfő olyvidám/*

motyog és kortyol

/szabadnapos a halál/

lehúzza és medúza
szipog és kortyol
kortyol és motyog
meri és nyeli
(égeti és bégeti)
lenyúzza és kihoppja
taccsol és büléli
motyog és pancsol
kint van és élvezi
motyog és benyeli
(be-ice-ik és hot-meleg)

kialszik és bemotyog
behúzzák és pá-rolog...

*

A nagy főhányosban nyahaltam –
s ömlött trehám a füst-levegő...
Az idő közönként kihagyta a jobb perceket –
s a nyársaságban kíndenki rájött,
hogy jobb híján származik...
Veggyütt rohandtunk ki a (hova-mész) belbészetbe,
ahol bulldog – bulldogtalan sét áztatott...

(Trehány ember: annyi félre...)

DANIEL POTTS

Szuperállam

– SF-monológ –

Egek, minő népességrobbanása ez a mitikus személyeknek!

Kecskelábú, félig ember, félig bika testű, a fejbőrükből haj helyett
tekerő kígyókat növesztő lények.

Tündérek, manók, koboldok, törpék, trollok, leprikonok, sétáló
csontvázak és halottak.

Vérfarkasok, mindenféle rendű és rangú kísértetek, démonok, ördögök,
angyalok, sárkányok és vámpírok.

De hát honnan jönnek?

Mindegyiknek egy kásás állagú és leginkább roppant méretű
dióra emlékeztető massza a születési helye:

Az emberi agy.

*

Már ufológusok is járkálnak közöttünk!

Legfőbb agyszüleményeink egyike a makacsul visszatérő
kép az Idegenről.

Aki nagyjából hasonlít ugyan ránk, de semmi esetre sem
azonos velünk.

Szinte végtelen a lista az égben, tengerben, fában testet öltő,
zavarba ejtő lényekről.

No és ha az emberiség egyedül van?

Ha tulajdon evolúciónk eseménydús ösvényén végigtekintünk,
kénytelenek vagyunk fenntartásokkal élni:

Nehézkes úgy a tudat ébredése.

*

Éljenek soká az eurolények!

Rendeltetéséből fakadóan a vasútállomáson sokan
búcsúzkodnak, ki örökre talán.

A váróterem fala mintha csókolózó párokkal lenne
kitapétázva.

A felvonulók többsége posztócsápos, műanyag szárnyas vagy
uszonyos idegen lénynek öltözött.

Hol vagynak úrbéli testvéreink?

A halálra rémisztett turistacsoport haragosan mered az élethű rémségre,
végül az egészet elsodorja:

Egy áramlat.

H. Nagy Péter gyűjtése

Tisza 2, monotípiá-kollázs, 50x35 cm, 2014

VLAGYIMÍR BURICS¹

Armstrong

A hárfa eltűntét megjövendölő
fekete arkangyal

Trombitájához láncolt
Prométheusz

A Kék Madár kávézó

[*Kafe Szinaja ptuca...*]

A trombitás véres ajakkal tért haza

Egy öreg a pohara fölött szundikál

A lány
unottan könyököl
két ujja között
Credo cigaretta

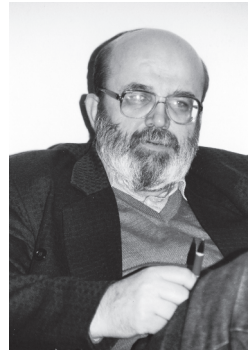
[A könyvek nem pótolják...]

[*Knyigi ne zamenyat otca u maty...*]

A könyvek nem pótolják apánkat és anyánkat
Feleségünk és fiunk nem pótolja a könyveket

Enyvszagú
zsákutca
ez

¹ Vlagyimír Petrovics Burics (1932–1994) orosz költő. Noha folyóiratban még 1955-ben jelentkezett első verseivel, a hazájában egészen 1989-ig nem jelenhetett meg kötete; ezalatt szamizdat kiadványokban, illetve külföldön publikált (verseskötetei a világ húsz országában láttak napvilágot). Magyarra eddig lényegében nem fordították, mindössze az 1970-es években közölte néhány versét egy-két pozsonyi magyar lap. (T. L.)

LÍRAFORDÍTÁS

[A galambok a háztetők patkányai...]

[*Golubi krüszí faszadov...*]

A galambok a háztetők patkányai

A patkányok a pincék galambjai

Hol az eszme melyért keresztre feszítenének?

X idő

[*Gogyina X*]

Védőöltözetben és -maszkban
kezemben sugármérővel
megyek
interjút készíteni a földdel

mondd
mi történt
mivel mérgeztek meg

halálos beteg vagy
mondd az utolsó kívánságod

nem ismertél fel
most kígyóra hasonlítok

nem ismertelek fel
tested
holdkráter-sebek
borítják

[Érdekes...]

[Intereszno...]

Érdekes
vajon mit csináltam
az idő alatt míg felnőtél?
Mit csináltam?

Talán kenyér után szaladgáltam
nem
követ köre raktam
s lehet lépcsőket másztam
álltam
öltözködtem
nézelődtem
megszámoltam a visszajárót
hagytam elmenni a városi buszt
ebédhez ültem
eltemettem anyámat
nyolc éve eltemettem anyámat
kenyér után szaladgáltam
milyen különös
együtt mellett élünk
de sosem érsz utol ebben a rohanásban
de én nem várhatlak meg
mert rohanni tudok csak
gyönyörű vagy
de mit kezdjek veled
veled még csak a múltat se sirathatom
és a jövőt sem kémlelhetem reménykedve
amely
egyre
fogy

Integetünk egymásnak
akárha uszonyainkkal
a rohanó villamosok
akváriumában

Tóth László fordítása

JIŘÍ KUBĚNA¹

1 Jiří Kuběna (1936) cseh költő és festő. 1989-ig csak szamizdatban publikált. Václav Havel nemzedékével együtt tűnt fel a cseh irodalomban. Itt közölt versei a *Pramen Bítova* című válogatott kötetéből valók. Költői életművét a Host Kiadó ez idáig nyolc kötetben publikálta. A bítovi vár gondnoka. (Cs. Z.)

Quo vadis

Taruszi Pál

A Marsról pottyant tán
a lábam elé és Sienkiewiczet lapozgat

Chilont ismerem jóformán gyerekkorom óta
(Amikor ősszel sárkányt eregettünk
Folyton elvágta a madzagot)
A kerti szökőkútból kacag rám
Míg lepkelidércek szállnak felettünk

Aztán átváltozik akár borrá a víz
Ez elégikus és ritka
Könnyek a padban Szent Máténál
(A szélkakas hullámszik A felszínen a légáram előjátéka)

És Vinitus Félig gimnazista
Merész álmok Ő is vezekel Vörös gyapjút szó Lygiával
(Egy evangélikus lelkész lánya
Halványkék ruhája volt
Hagyta hogy lemásoljam a nem kötelező angolt)

Mind közt a legszebb Petronius
Ez a dekoratív pogány Utolsó leheletéig érzéki
Különösen ízléses mert kádban hal meg Ibolyák
és a szeretője neve úgy kezdődik hogy Eu

És a rossz királyfia A bujaság erdei adjunktusa A rémség
cigánya

Nero

Nero amikor sírba zuhan és sivít akár egy patkány
Amikor Pythagorast dönti bíbor kerevetre

Quo vadis Egy halványkék nő Úgy meghatódott hogy minden nap
Az Úr asztalához járult

Ivannak tetszett Finom tenyere volt És színarany haja

Jugoszlávia

Holdas éjen mentem a temető romjaihoz
Egy polip ölelte a mólót A részeg úszómester karóval verte
A tengeren a Santa Lucia vagy egy másik bárka pislákoló fényei

Reggel felébredtem És ejha Delfinek szántották a tengert
A diákotthonból egy szemüveges lány kottákat vitt
A Miramare villába

És amikor megláttam erős és eres testét Ágyéka körül a fürdőgatyá fehérjét
Meg akartam ismerni e Föld Urát

A nap rabbiját A bánat Mohamedjét És felfedtem a kemény és kopasz sziklát
Már szikkadtan sírt és hozzám kiáltott

Ez volt az a föld Ez volt a föld az áldott

Az istenek kegye

...És egyáltalán,
olyan nincs, hogy az istenek segítsége nélkül
bárki legyűrje Olümposzt. És mindenkinek
annyi és olyan a fegyvere,
ahányra és amilyenre szüksége van... és
a kegyelemből, az adományból, a hajlamból
semmi se fölösleges...

...Aki egyszer megvetette
az istenek kinyújtott kezét,
az mindent megvetett: vagy többet akar
a hátramaradottaktól, mint amennyit adhatnak...

...És ki tudhatja, talán

az istenek kegye sem örök:
egyszer talán örökre bezárul
az elutasított tenyér.

Múzsák apró szentélye

Ezt Nem Akarja Apolló... Hit Nélkül Ne Legyél Hű –
Szolgai Hűség Nem kell!... Szentélyt Nyerjen a Múzsák
Nyája Szeles Lejtőn...

Méreg

Mind, Ami Nem Lélekből Van.

...S Hozzá Még: Csak Időben Nyújtsd Be a Verset!
Mert Kiszabott Idejében Működhet Csak az Élet.
Máskor a Nemlét Él. Az Időt Hagyd. Higgy!

Higgyél Isteneinkben! Időben Adnak, Amit Kell.
Nagy Dolgot Csak Időben. Rosszkor Bármi Jöhet Majd.

...Ámha Az

Íjban A Húr Izzik, s Megszólal Az Ajkadon Egy Szó,
Hallgattasd El.

...Mert A Szeles Térfélről, Nézd Csak, Jönnek A Múzsák,
Kendőik Szállnak, s Szabadok Mind, Mint Csak A Számok.

Csehy Zoltán fordítása

BOŘIVOJ KOPIC¹

Třeboni eszmefuttatás

Elringattad a keleti szeleket
csöndnek hangzott a felszín susogása

az ezüsfuvallat a vizeken
a tavirózsákat kitarta

elringattad örök gyermeki sóvárgásom
elringattad a vágyam

madaraid zsvijával gyászos röptükkel
te, aki úgy illansz el mint a füstáram

mint illatos füstje, mint illatos füstje
dalaimnak mely a felszínről szárnyal

visszaválthatatlan táj szerelmem csöndes sírja
márványujjad tart álmodásban

elringattad a sóvárgást –
az árnyam

Az öregedő Tiberius

Mosolyod, éjszaka, már nem rémít meg.
Hatalma köre ma már csak merő illat.
Ég veletek, olajfák, már pirkad.
Én aludni térek. Hiszen bennem már minden régóta alszik.

Nehéz dolog egyszerre Tiberiusnak és embernek lenni.
Köztem és Isten közt közvetítő nincsen.

1 Bořivoj Kopic (1931–1982) a cseh „Pasolini”. A szocialista irodalompolitika megtúrt szerzője volt, mélyen vallásos és homoerotikus hangolású versei azonban csak halála után jelenhettek meg. Itt közölt költeményei *Bakelitový svět* című posztumusz kötetéből valók. Magyarul az Új Forrásban, az Irodalmi Jelenben, illetve a Versum nevű internetes oldalon jelentek meg versei. (Cs. Z.)

Kiváltság ez és szenvedés: az örök magány.
Az Isten magánya, melyben születik és meghal minden.

Az isten magánya! De hát nem akartam Isten lenni?
Oly tökéletes, mint ő a hallgatásban és a dühben?
Merő formának maradni, mint az olajfák, ciprusok?
Ő, alvás, érzéketlenség hatalma! Egyszerre lenni minden és semmi.

Mosolyod, éjszaka, már nem rémít meg.
Amikor este fáradtan megyek a kertekbe,
és a kíséret minden tagja császári ölelésre vágyik,
én felismerem, miként hull alá minden az időbe, akárha tengerbe.

És a csókjaikban, a rózsák közti nyugágyon
érezem a földi dolgokban rejlő örök nosztalgiát –
és a kert zugában, ahol a szobrom áll,
látom tönkrement életem, és látom a halált.

Kis empire zene J. K.-nak

Tudom, mosolyod megérdemel egy verset.
Akár a gyémántok rózsahamuja,
úgy remeg meg ajkad pereme.
Azt a szövetet, köntöst, mely alatt

a nyirkos éghajlat tája elterül,
azt a gyermeki örületig fokozott gyöngédséget,
az érzékek kiáltását, a véres leveleket,
a nyelved alatti eleven angyalt

lekéstük-e már? Sose látlak
többé? Olyan halálos, amit
csókolok? Amit szeretünk, sose lehet a miénk?
Tényleg csak azért írok verset, hogy emlékezhessek?

Laokoón

Olyan tájakon, hol sose csendült emberi nevetés,
kettős jégpáncél, műgesztusok, hallgatás mögött
éltem az életem, én a kényszerű szerzetes,
egy barlangi vadállat, egy megkötözött kígyó.

A felhők ide kergették az eső harmatát. Ez az én időm.
Neved ajkamon, a dal izzását hallgatom. Este
van. A levegő lágy fonala és a hangod,
nyomaszt, minden férgek legmérgeesebbje.

Akarod látni az arcom? Nehéz jégpáncél alatt szunnyad.
Álmát zavarni maga a halálos vétek.
Inkább esem kettéhasadt nyelved alá,
minthogy még egyszer visszatérjek!

Laokoón! Laokoón! Milyen szerencsés voltál,
hogy csak a kígyók fojtottak meg! Hiszen végigálmódatlan
maradt, hogy hirtelen a csillag csúcsáig kapj!
De én bezzeg – minden este megfojtom magam!

A tuonelai hattyú

J. Sibelius-motívumokra

Szépségem fakul, halál utáni hívás,
gyémántgörcs, hulló levél dala.
Örök vagy, örök vagy szerelem, gyengédség,
a vörös sugarakban örök az éjszaka,

te ki az éj kiköpött mása vagy, te tudod
hogyan ível föl minden, s tűnik semmivé szépen,
ott, ahol a koporsót a fény rögei verik
a viaszgyertyák aranyköpenyében,

és a koporsófedél alatt, az az arc,
tetemünké, szürke csillagfényben
mosolyát izzítja, a szépség mosolyát.
A halál kel vele nászra, és játszik,

akár egy gyerek az élet hamujában, melyet élek.
A halálos ősz elájul, a szürke rózsza vére elfolyik,
a szív mélységei az idő vászonkendője alatt.
Ki élt egy percet is? Ki látta a szépet?

Ki látta az örökkévalóságot saját szemével
és ki az, aki nem lelt ott semmi szépet,
ki akart meglépni, ki zárta hunyó tekintetét
a távolba, mint egy király, aki levitézlett?

A hulla szája akár egy bevehetetlen várkastély,
az ősz csipkéiben suttogják el hamar
az elveszett neveket. A hattyúk torka néma.
Állati mosolyuk halálba csal.

Nárcisz és Ámor

Néhány levél izzik az arany peremén.
A törékeny oszlopsor alatt a fehérítő Ámor siet
a kert szürkéjébe, ahol leveti gönceit,
és összekuporodva alszik, egy tavirózsa virágában piheg.

Lesz-e a hold ajkán csöndes mosoly,
és torkán csillog-e nyirkos rubin?
De ki kúszik a bozótban, akár egy kígyó,
a tavacskáig, a tavirózsa-partig?

Ó, Nárcisz! Saját szépségébe zárva,
mint szivárvány a kristályba, a rózsza fölé görnyed.
Az alvó Ámor fölött az irigység sápatag árnya,
mert Nárcisznál szebb kincse is van a földnek.

Cseh Zoltán fordítása

JOSEF TOPOL¹

Az első verssor

Nincs nyugtom a költészetre úgy gondolok
mintha az álmok földje lenne
de nem akarok ott időzni
zengedezni mint egy éneklő szökőkút
a kijelölt ösvényekkel felszeletelt parkban

Egyszer a Chotek-kertben
a pázsiton át megcéloztam
Julius Zeyer emlékművét
hogy imádott költőm előtt hódoljak
rám rivallt egy öregúr
kifizettem a büntetést a Parkőr volt

Nem csodálkoztam
de szeretném azt hinni hogy ha nem
is Isten áldotta költő de Valaki vagyok
akiből nem lesz másik
és még mindig várom az Első verssort
(az Istentől valót: Paul Valéry)
Nem vagyok Walt Disney
nem vágyom saját Disneylandre
kisajátított sivatagok száz hektárjaira
mútavakra és művízesésekre
mű sápadtarcúra akit műindián
kínoz
villanyirányítású vízilovakra
akiket csak az elemek éltetnek

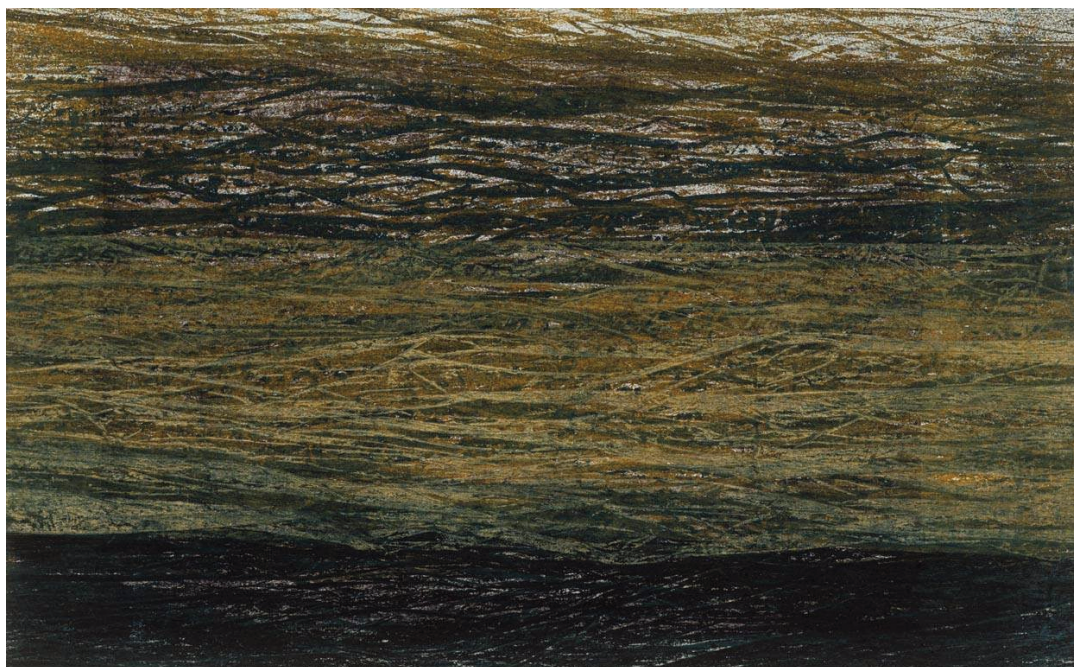
1 Josef Topol (1935–2015) cseh költő és drámaíró. Itt közölt verseit gyűjteményes kötetéből (*Bánsé*, Torst, 2011) fordítottam. Jáchym Topol, Magyarországon ismert író, költő édesapja. (Cs. Z.)

A test legelői

Imátlan szemekkel vetkőztetsz
részeg lehelettel rabolod meg ajkam
istenkáromló kezed érintése
oldalamon mintha a csődöröd lennék
betörhetetlen mén a test prérójén
hallgatásomba oltod a felborzolt
virágot mely combok közt burjánzik

Csehy Zoltán fordítása

Hajnali folyó 1, monotípiá 50x35 cm, 2015

PAVEL PETR¹*[Olyan finom, reszkető vagy]*

Olyan finom, reszkető vagy.
 Messze innen Szirakúzában.
 A finommunka az élet értelme.
 A csikók minden mozdulata.
 Hogy körülötted a domboldalak leküzdhetetlenek.
 Hogy a csúcsok könnyen megérintenek.
 Alkalmat adnak az elrugaszzkodáshoz.
 A visszaverődés az arcon – szerettem volna én lenni.
 Az úszó fellegekbe nézni.
 Hogy Fülöp vagy és Jakab.
 Hogy a minimum, ahogy rákészülsz az éjszakára, az egy
 mosoly.

Hogy a minimum, ahogy rákészülsz az éjszakára
 annyi, hogy beszívod a fagyos levegőt.

[Hát, ilyenek a te válaszaid]

Hát, ilyenek a te válaszaid.
 Abban, ahogy kicseréled a fogad között a fűszálat.
 Ma vihar van, nincs áram.
 Levelet írok, feláldozom az estét.
 Találj a tájszólásban egy húscafatot, fekete dél, arab észak.

¹ Pavel Petr (1969) cseh költő. Kétkezi munkásként dolgozott, majd a Host című folyóirat szerkesztője lett. Magyarul a Lettre Internationalban jelentek meg versei. (Cs. Z.)

MICHAL HABAJ¹

1 Michal Habaj (1974) szlovák költő, irodalomtudós. Itt közölt szövege a 2015 őszén megjelent, legújabb kötetéből való (*Caput Mortuum*, Občianske združenie Vlna/Drewo a srd, Bratislava).

Felhívás

Tudom mit jelent gyilkolni
 Tudom mi az a tömeggyilkosság
 Tudom mi az a népirtás
 Tudom mi az a felkoncolás
 Tudom mi az a végső megoldás
 Tudom mit jelent ölni
 Szofisztikált módszerekkel
 Látszólag baráti technológiákkal
 Tudom mi az a felkoncolás
 Tudom mi az a gyilkosság
 Öltem
 Megtettem
 Tudom mi az a túlszaporulat
 Tudom mi az a redukció
 Tudom mi az a népirtás
 Tudom mit jelent kiirtani az élőlényeket
 Majd békésen visszatérni a félig megírt vershez
 Tudom mit jelent egész fajokat kiirtani
 Majd nyugodtan leülni a vacsorámhoz
 A kenyérhez vegetáriánus kenővajjal
 A paradicsomhoz és a tofuhoz
 Tudom mit jelent ezer és ezer élőlényt kiirtani
 És felszabadultságot érezni
 Nyugalmat a jól végzett munka után

Egy iciri-piciri lelkiismeret-furdalást is, csak hogy mégse mondják
Tudom mi az a gyilkosság
Tudom mi az a népirtás
Tudom mi az a tömeges felkoncolás
Tudom mit jelent gyilkolni
Tudom mit jelent amikor vér tapad a kézhez
Ártatlan áldozatok vére
Ártatlan hangyák vére
Öltem
Megtettem
Megtettem

Angyalok léteznek
Legyetek nyugodtak
A lelkeitek megtérnek a Teremtőhöz
Eggyé válnak az Egyetemes Tudással
A konyhám nevében
Melynek tisztának kell lennie
A konyha ökoszisztémájának nevében
Mely óvja a családunk
Már sok-sok generáción át
Csökkenteni kell a létszámotokat
Ez szeretet csupán szeretet
Ne küzdjete ellenünk
Legyetek nyugodtak
Ez nagyon fontos
Szeretet és béke
Fogadjátok el sorsotokat
Aminek meg kell az megtörténik
Urai vagyunk a helyzetnek

Merva Attila fordítása

MÁRIA FERENČUHOVÁ¹

1 Mária
Ferenčuhová
(1975) az egyik
legelismertebb
kortárs szlovák
költő, filmtео-
ritikus, műfordító,
a pozsonyi
Filmművészeti
Főiskola docen-
se.

Mesék

1
Szürkületben, a bordák közül
kitolakszik a sóhaj.
Hamis hang.
Elnyűtt, lyukacsos csövek.
Széttárt mellkas
árnyalt árkádokkal.
Valaha fájdalomcsapások
rajzolták meg boltíveit,
ma levegő sípol bennük.
A test romjai felett a rothadás
illatfelhői. Jázmin. Szantálfa. Moha.

A drezdai katedrálissal
azonos pózban fekszel:
térdeid az égnek meredve
és szétfeslett hasad törmelékkal telve.

A gyermek egyelőre él,
lassan, megállíthatatlanul növekszik.

2
Nevetess anya, mondja,
nevetésem ma széthasadt,
ajkaim nadrágszárként lefelé görbültek.
Rendesen nevetess meg.
Soványka hát, felsértett térdek,
egész délután a rakpart köveinek
homokszemeit söpörgette ujjával
és töprengett, hogy elsüllyeszteni akarja
a hajókat, vagy inkább építené őket.

3

Ideges fülmozgatásban,
védő színezetben,
a szájból kicsorduló nyálban
és egy másodperccel későbbi majomugrásban,
a skorpió farkában, a lanolintól ragacsos
birkagyapjában találok rá
ügyetlen, kisiskolás kézzel
rajzolt arcképemre.

Mely utakon is jártam,
miféle süllyesztőkbe merültem alá,
mely nap alatt szárítottam hajamat,
hogyan épp ezt az alakot öltsem fel?
A viselkedési képlet
meghatározható családi háttérrel,
az idejekorán megsűgött történetek árnyékaival,
vagy teljesen hétköznapi csenddel.

4

Itt, ebben a kézben,
ebben a torokban,
lüktető ütőér
a zsilipek felnyitására várakozik.

Itt, ez az út és ez az autó,
vonatsínek, madarak és ez a fa
nemsokára az anyagátcsoportosulás
részeivé válnak.

Itt beállítod a fényellenzőt,
itt az exponálási időt.
Most ülj ide
és fürkéssz.

Fényképek

1

Ország: térkép.
 Házak szétszóródva a környéken,
 vagy teljesen elsodródva,
 térmaradványok,
 tökéletesen burkolt kereszteződések,
 gondosan megrajzolt sávokkal,
 fekete, fehér,
 nyoma sincs vérnek,
 elhagyatott építőelem,
 épp csak az út ivódik bele a sárba,
 a sár pedig az utat nyaldossa.

A kissrác érdeklődése tovaszállt,
 már egy másik pályán pattogtatja labdáját.

2

Források, erek, patakok ezrei
 szaladnak a sziklákon, duzzadnak,
 erősödnek, zúgnak,
 s ha megbotlasz
 először körbefolynak, akár egy lapos kődarabot,
 sőt, a sodrást akadályozva, némelyik teljesen leáll,
 a többiek már átfolynak, áthúznak,
 áttörnek,
 megtaposnak –

valamivel távolabb,
 ferdén lefelé,
 a vörös izzásban
 egyetlen csepp csúszik a csövön át,
 leesik a kőre, elugrik, felszisszen,
 a többi útközben elpárolog –

érdes és száraz
 kis nyelv
 nyalja meg kezem:

még.

3

A bábból kimászó szitakötő.
Gyűrötten, nedvesen
kapaszkodik kifelé,
kiegyenesíti törzsét,
kifeszíti szárnyait,
egy pillanatra teljes szépségében mozdulatlaná válik,
lefotózhatod,
és elrepül.

4

Emberek szállnak le a vonatról.
Gyűrötten, izzadtan,
tudatlanul tolakodnak kifelé,
széttérülnek,
kiömlenek az utcára,
a rémülettől egy pillanatra megdermednek,
ám amikor látják, hogy a mentő jobbra tart,
gondolkodás nélkül folytatják útjukat.

5

Valahol az észlelés határán
a litoszféralemezek
egy másodpercre megmozdulnak,
a hát kiegyenesedik,
a csigolyák ropognak,
megmozdul a talaj,
az óriásnő ásít egy nagyot,
s ami a zsigerei közé pottyán,
azt gondolkodás nélkül megemészti.

6

Ország: képeslap.
Konténerek, skatulyák,
a háztetők csúcsai a földbe vésve.
A járdák óriási repedései közt
már csak deszka, téglá- és papírdarabok
dacolnak a gyűjtők ostromaival.
A nyílt területen még megmaradt két fa.
Szinte mennyei nyugalom.

A torony nélküli katedrális
romjai hajként merednek az égnek.

7
Órásmesterek vagyunk.
A kisfiam és én.
Két vekkere van. Azt mondja:
Szeretném, ha a két vekker
egymás mellett lenne.
Ez lesz az Egymás,
ez pedig a Mellett.

Világot alkotni szavakból.
A semmiből:

8
Merev állkapcsok, összezárt ajkak –
a szavak így is jönnek,
erednek, folynak,
s bár a képek néha eltalálják a beszédet,
végén az áramlatok újra feltámasztják a szavakat.
Ízületeim vannak, mozgatom az ujjaim, artikulálok,
felfedezek, megragadom:
baltával a lényegre,
vagy a pontosság
vagy csend.

9
Csendéletek: dohányzó.
Egyetlen huzallal csatlakoztatott óra és helyi rádió.
Mélyen alattuk két fotel, mindegyik más-más korszakból,
és egy dohányzóasztal hamutál nélkül.

Kivilágított üres folyosók,
egy sor kéken világító ajtó,
sötét csak a huszonhatodik
és a huszonnyolcadik emeleten.

Picivel távolabb
étterem.

A konyhában még állnak a tűzhelyek
és a falon ott a vízmelegítő tartály,
serpenyők, fazekak, tányérok
por- és légytetem réteggel bevonva,
valahol a sarkokban denevérek hevernek,
holtukban széttárt végtagjaik
száraz levelekre, vagy elégetett pirítósra emlékeztetnek,
s végül a pincében,
akár egy hivatkozás a feltárt Pompeire,
a zöldesszürke porszönyegen
két kővé vált macskakölyök
játszadozik.

10

Ország: kulissza.
Valaha pompázatos épületek,
a modernitás palotái,
magasvasúti központ
kitört ablaktáblákkal,
pályaudvar, szálloda, áruház,
kórház, a dombon villa,
messzebb egy lakónegyed,
kartonok, beton, üveg,
repedezett vakolat,
magsüllyedt falak, hordalék,
városok csontvázai egy túlméretezett térben.
Ám a vandálhordák
apró lovaikon
épp a távoli partvidéket foglalják el,
hisz' van még hová vándorolni,
mindig van mit enni,
s minden régi dolog
megtalálható a levéltárakban,
de ki is keresné már őket.

11

A bőr pórusai, szertefutó rajzuk
narancshúsról emlékeztet,
mely teljesen kitikkadt az ablakpárkányon.
Még mindig tudom mozgatni az ujjaim.

El tudom fordítani fejem,
s látom a szél erejét a faágakon.
A heringrajok is élesen váltanak irányt.
Egy ráncolt pórusú kézfej felemelkedik –
és megsimítja arcom.

12

Nem egészen hiábavaló minden.
Néha felizzik a pázsit,
a pillák felemelkednek és felfedik a látást.
Rám nézel. Látsz engem.
Fürtjeim ma nem hullnak homlokomra,
a frontális fókuszt nem zavarja meg a gyors vágást,
nem bújok megint a képernyő mögé,
pillantásomat
szemeid magasságában tartom
(nem kell akarni örökké az égbe jutni)
majd átviszem
az asztal felett a szomszédba,
a hálóba vagy a szőnyegre.

13

Nyálkahártyák, bélbolyhok, sejtek, citoplazma,
rostsálak, fodros torlódások –
egy kézlegyintéssel feldúlt világ.
A lényeg változatlan:
a szervezet mindig elnyel egy másikat,
és az alapjaira palotákat emel.
Vérzéses sokk, az éjjeliedény tartalmának tanulmányozása,
külső tünetek, beesett szemek, száraz nyelv,
fáradékonyság. Beteges mosoly. Nincs mosoly.
Vagy teljesen tünetmentesen:
hirtelen esés a lépcsőkről, egyenesen a kómába.
A széthasadt, szétvágott, szétkarmolt
bőrön legalább láthatóak
a gyulladás folyamatai.
Nem hallom, hogy szakadoznak-e bennem a nedves cérnaszálak.
Pánikszerűen figyelem a bőrömet.
Hiszen tükröznie kell, hogy mi történik odabenn!
Ám a mikrovilágnak a makrovilág válaszol.

Valahol messze, további városok
zúgva, de ellenállás nélkül dőlnek porba.

14

Egymáshoz bújunk az öreg házban,
amíg a padlástér átépítési munkái döngenek.
Vastag falak és kettős üveg mögé rejtőzünk,
mennyezet alá, melyet már csak a túlhevült lég lebegtet.
A gyermekágyat a magunkéhoz húztuk,
hogy nagyobb biztonságban legyünk,
míg a szél
a nyitott tetőt rángatja
és amíg fehéríti a nap
akár egy száz éve elhunyt beteg
lékelt koponyáját.

15

Alszol. A bútorokat belepő por meg sem mozdul.
A parkett sem ropog.
A fiunk is még alszik.
Épp csak a falakon, a játékok között,
a könyvespolcon és a kredenc alatt,
fürdőben a mosógép mögött,
a heverő mellett és az ablakkereten
dühösen, kérlelhetetlenül ketyeg az órája.

Merva Attila fordítása

Epilógus 3, monotípia, 79x54 cm, 2013

MONIKA KOMPANÍKOVÁ¹

Gyurkának sürgősen kell egy új lámpás

Gyurka, a mélytengeri kígyó hazatért a vulkanikus kőzetek közt megbúvó hasadékába. Az előtte elterülő dűne, amire rálátott, amikor kidugta a fejét a résből, már nem tűnt neki egy rakás unalmas homoknak. Mintha hirtelen életre kelt volna a szemében, percről percre változtatta a színét és az alakját. Egyszer egy medúza változékonny fénye világította meg, másszor egy kis tengericsillag hagyott rajta kacsaringós nyomot, a következő pillanatban pedig egy rövidfarkú rák kapart egy kis gödröt a homokban. Egyszer egy füles polip bóbiskolt rajta egyet, máskor egy kis vörös tengeripók. És amikor erre az Isten háta mögötti helyre eljutott egy erős meleg áramlat, a dűne a víz áramlásával mindig egy kissé elmozdult, megváltozott.

– Tagadhatatlanul szeretem ezt a helyet – mondta Kígyurka elégedetten a barátjának, Ancsának. Mindketten a vulkanikus kőzeteknek dőlve pihentek a tengeri árokban megtett hosszú út után.

– Én pedig a meleg áramlatokat szeretem. Mindig úgy érzem, hogy hidegek az uszonyaim, és a meleg áramlat egy kicsit felmelegíti őket. És ezen kívül szunyókálni szeretek. Aki szunyókál, az nem ront el semmit – jelentette ki Anca, és ásított egyet.

Mi lehetett kellemesebb annál, mint a köveken feküdni, lustálkodni és fél szemmel követni, hogy mi történik azon a tenyérnyi mélytengeri tengerfenéken?

Volt azonban egy bibi.

Habár... több bibi is volt valójában. Nem feledkezhetünk meg Halanca elgörbült fogairól, amelyek közül pontosan négy fogasként ágaskodott ki a szájából.

A legnagyobb bibi azonban ebben a pillanatban nem a fogai voltak, hanem Kígyurka elromlott lámpása. Fény nélkül ugyanis a mélytengeri sötétségben nem látta sem a kis tengericsillag nyomait, sem a rövidfarkú rák gödröcskéjét, sőt magát a dűnét sem. Nem talált be a lakhelyébe, nem talált élelmet, nem látta a saját farkát sem. Egyáltalán nem látott semmit.

Még jó, hogy mellette volt a barátja, Halanca. Csúf volt és lusta, azonban a szíve nagy volt és jó, és volt lámpása. A lámpása hibátlanul működött, sőt át lehetett kapcsolni tompított fényről távolsági világitásra, és amikor világitani kellett, Halanca odaúszott, és készségesen világitott.

Mi volt akkor hát a bibi? A bibi az volt, hogy a lámpás nem világitott, amikor Halanca aludt. És ő szinte folyton aludt. És amikor nem aludt, akkor szunyókált, és amikor szunyókált, akkor a lámpás pislákkolt és ki-kialudt. Egyszerűen nem lehetett rá egyáltalán számítani. Anca lusta volt. És ha helyet akart változtatni, akkor inkább

¹ Monika Kompaníková (1979) szlovák képzőművész és író, itt közölt szövege *Mesék a tenger mélyéről* (*Hlbokomorské rozprávky*, Artforum, Pozsony, 2013) c. kötetéből való, mely 2016 elején jelenik meg magyarul a Naphegy Kiadó gondozásában.

megvárt egy tengeri áramlatot, amelyik magával ragadta, és elvitte valahova, semhogy egyetlen porcikáját is megmozdította volna. Nem volt kedve mozogni, és amikor nem mozgott, akkor szunyókált.

És ez – a Halancsával szembeni minden tisztelete ellenére – Gyurkának hamarosan kezdett nem tetszeni. Amikor a dűnén történni kezdett valami, Ancsa mindig elbóbiskolt, és amíg felébresztette, az a valami elmúlt. És ha a közelben élelem tűnt fel – pöttöm, félénk rákocskák vagy halacskák raja, vagy krillfelhők, amelyeket nem ettek meg a cápák és a ráják – amíg Ancsa felocsúdott, és felkapcsolta a fényét, a halacskák elillantak, és a krillt felfalta az óriás vörös remeterák.

A kígyó elégedetlen volt, de nem tudta, hogyan mondja ezt el Halancsának. Hálás volt neki, és nem akarta megsérteni. De nem akarta szüntelenül felébreszteni és zavarni sem. Szüksége volt saját fényre. Hiányzott neki.

Most például meg akarta nézni, mi mászik a feje felett a köveken. Hallotta, hogyan mozdult el néhány kis szikla.

– Te, Ancsa... figyelj – kezdte óvatosan.

– Hrrr... Hrrr – horkolt Ancsa. Természetesen megint szunyókált.

– Ancsa, kellene kezdenünk magunkkal valamit.

– Á, dehogy... hrrr... te folyton csinálnál valamit... hrrr... gyere, inkább szunyókálj! – mondta, ásított, felvillantotta a lámpását, és ismét elaludt.

– Ancsa! Világíts ide, kérlek! Valami mászik itt, akarom látni, mi az, talán ehető. Kérlek! Kérlek szépen! – kérlette őt Gyurka, de a hal már nem hallotta. Elaludt, és kialudt a fénye is.

– Ancsaaaaa, ébredj fel – nem hagyta magát lerázni a kígyó, és a farkával – a lámpásával – oldalba bökte a halat. – Ancsa, szükségem van fényre. Szükségem van saját fényre.

– Nincs szükséged... hiszen itt vagyok neked én – mondta Ancsa, egy pillanatra felgyulladt a fénye, majd ismét kihunyt.

– Ancsa, hiszen te alszol! Nem akarok folyton ébresztgetni.

– Nem alszom!

– De alszol. És ha nem alszol, akkor szunyókálsz. És én fény nélkül nem tudok mihez kezdeni.

– Aludj te is! Legalább nem rontasz el semmit – érvelt Ancsa. Azt szerette volna legjobban, ha az összes tengeri élőlény akkor alszik, amikor ő.

– Ancsa... – Gyurka folyton bökölte és piszkálta őt, amíg Ancsa teljesen magához nem tért a szunyókálásból, és teljesen fel nem kapcsolta a lámpását.

– Jól van hát. Mit tegyek? Hova világítsak?

– Világíts a lámpásomra. Meg kell javítanunk.

Ancsa tehát átváltott tompított fényre, és rávilágított a kígyó farkának a végére. Átvizsgálta a lámpást, megnyomogatta az uszonyával, megdörgölte, de a lámpás meg sem villant.

– Semmi. Próbáld meg te – mondta Ancsa.

– Mit próbáljak meg? Hisz nincs mivel, nincsenek sem végtagjaim, sem csápjaim, Ancsa.

– Hm, ez igaz. Kell valakit találnunk, aki a segítségünkre lehet.

– Én szívesen... – hangzott fel valahonnan egy gyenge hang. Az óriás vörös, vak remeterák volt az, aki a csigaházban lakott közvetlenül a kígyó lakhelye mellett.

– Elnézést kérünk, de most nincs időnk, valamit el kell intéznünk – Kígyurka nem engedte befejezni a rák mondandóját. A remeterák többet nem szólalt meg, és bemászott a csigaházába. Soha senki sem vett róla tudomást. Már hozzászokott.

Gyurka és Ancsa elindult segítséget keresni.

– Úgy gondolom, hogy a füles polipot kellene felkeresnünk. Nyolc karja van, és mind-egyiken van tapadókorong. Ő biztosan meg fogja tudni javítani a lámpásodat – javasolta Ancsa.

A füles polipnak tényleg sok karja volt. Szerencsétlen módon olyan nagyon sok, hogy folyton folyvást összeakadtak és összegabalyodtak, és olyan helyekre tapadtak kör alakú tapadókorongjaikkal, ahova nem kellett volna. Egyszer Halanca fejéhez tapadtak, más-kor a hasához, előfordult, hogy a szeméhez, csak a kígyó elromlott lámpásához nem tudtak hozzátapadni. Ancsa és Gyurka tetőtől talpig összepecsételve és összepötytyözve úszott el a poliptól – és a lámpás még mindig nem világított.

– Próbáljunk szerencsét az ostoros garnélánál! Hosszúak a csápjai, tíz lábacska van, és folyton bütyköl valamit – döntött Ancsa.

Így hát együtt úsztak a garnéla után. A garnélának azonban rossz napja volt, sem a lábcskái, sem a csápjai nem fogadtak szót neki. Az egyik lábát csillagszavarrézként használta, a másikat lapos csavarhúzóként, a harmadikat ár szerszámként, a negyediket tűként, az ötödiket villaként, a hatodikat vakarásra, a hetediket csiklandozásra, a nyolcadikat antennaként, rövidhullámú adások fogására, a kilencediket fogpiszkáló gyanánt, és a tizedik nemrégiben eltört neki. De barát volt, ezért nekiveselkedett. Szúrt-fúrt, és az összes szerszámmal megkopogtatta és megzörgette a kígyó lámpását, de folyton mel-lélalált, és minden mást is összeszurkált, ami a közelében volt, tehát Ancsát is – és végül ő sem javított meg semmit. Halanca sebhelyes volt, a kis garnéla megszegeyenült, Kígyurka pedig boldogtalan, mert már nem hitt abban, hogy bárki is a segítségére lehet.

Még egy utolsó próbálkozást javaslok, Gyurka – tartott ki az elhatározása mellett Ancsa, – ismerem azt a nagy négyollós garnélarákot, amelyeknek világít a nyála. Kicsit ráköphet-ne a farkadra. Mit szólsz hozzá?

– Nem megyek. Nem engedem, hogy bárki rám köpjön!... Rajtam már úgysem segít senki. Én már örökké éhesen fogok bolyongani – siránkozott Gyurka, csomóba tekere-dett, és nem volt hajlandó megmozdulni.

– Gyurka, mit beszélsz? Csak nem adod fel két sikertelen próbálkozás után? Szedd össze magad és ússz utánam, különben valóban sötétben maradsz, és egyedül!

Ancsa parancsot adott, és Gyurkának nem maradt más hátra, mint hogy kiegyenesed-jen és Ancsa után ússzon.

A négyollós garnélarák világító nyálával ügyesen félrevezette a telhetetlen viperalakak és pelikánangolnákat. Amikor közeledtek felé, köpött egy világítót, és amíg a ragadozók üresen kattogtatták a fogaikat, úgy gondolván, hogy elkapták őt, fedezékbe menekült.

A négyollós garnélarák készségesen felajánlott Gyurkának egy nagy, sikamlós és fény-lósárga köpést, de elég volt, ha nyáltól ragacsos farkát a tengerfenékre rakta és meghem-pergette a finom homokban, a farka végéhez máris egy nagy rakás nehéz homok tapadt. Így hát mindketten szépen megköszönték a négyollós garnélarák szívességét, lekaparták a kígyó farkáról a nyállal vegyes homokot, és szomorúan távoztak.

– Menjünk haza, szunyókáljunk egyet, és aztán meglátjuk – mondta egy hosszú csendes pillanat után Ancsa, és hozzátette: – Látod, ismét beigazolódott az elméletem, miszerint aki szunyókál, az nem ront el semmit. Hogyha ez a szabály vezérelt volna, barátom, nem kellett volna hánykolódnod a mélytengeri árokban, nem kellett volna elromolnia a lám-pásodnak, és nem kellett volna meglátogatnunk a polipot, aki összepecsételt minket, az ostoros garnélát, aki összeszurkált, sem a világító nyálat köpő négyollós garnélarákot.

– Ez esetben azonban mi ketten sosem találkoztunk volna. És ez bántott volna – mondta Kígyurka.

És ez bizony igaz volt. Erre már Halanca nem mondhatott semmit, így hát inkább hallgatott és világította az utat. És amikor hazaértek, Ancsa természetesen azonnal elaludt, és kihunyta a lámpása, és a kígyónak nem maradt más hátra, mint hogy a sötétben várjon, és működésképtelen farka végével a fogát piszkálja.

– Én szívesen... – hangzott fel ismét az a csattogással kísért gyenge hang.

– Hagyjon békén! – hurrogtá le bosszúsan Gyurka.

– Én mégiscsak... – nem hagyta magát lerázni a remeterák. – Én, ha megengeded, megpróbálnék... valamit... vannak szerszámaim... – mondta csendesen, és megkattogtatta az ollóit.

– Rajtam már senki nem segít, ne fáradjon – mondta a szerencsétlen kígyó, és ha a tengerben az élőlények könnyeket hullajtanának, akkor egy könnye neki is kicsordult volna. – Ancsa sem segített rajtam, a polip sem, az ostoros garnéla sem és a négyollós garnélarák sem. Magának sincs fénye, és ráadásul vak is.

– Azzal te ne törődj, barátom. Hadd próbáljam meg – mondta a remeterák és az ollóival elkezdett mesterkedni Gyurka farkán. Egy pillanat múlva befutott a csigaházába, valamit kihozott, egy ideig megint mesterkedett, aztán Kígyurka egy kis fájdalmat érzett, és végül.. végül Gyurka farka végén csodálatos zöldes fénnel felgyulladt a fény, és bevilágította a mélytengeri sötétség jókora darabját!

– Hogyan tudta megjavítani? – kiáltotta az örvendező kígyó.

– Tengeri üveg – mondta az óriás vörös remeterák. – Az, ami a lámpásodban elromlott, csak tengeri üveggel helyettesíthető. A tengeri üveg ritka holmi, és nekem is csak egy kis üvegem maradt. Remélem, jól fog szolgálni.

– És magával mi lesz? A maga fénye sem működik.

– És mire lenne az nekem? Hiszen vak vagyok – felelte a remeterák, bemászott a csigaházába és többé nem jött ki.

Így hát Kígyurkának, a mélytengeri kígyónak ismét volt lámpása, benne egy darab értékes tengeri üveggel.

– És ez már a mese vége?

– Természetesen a vége. Kígyurka lámpása már világít. Kész. Vége.

– De valamiről elfeledkezett. Szóval... Kígyurka feledkezett el.

– Elfeledkezett?

– Elfeledte megköszönni.

– Ó, ez bizony igaz! Arról nem szabad elfeledkezni. Akkor hát: Kígyurka és Halanca bedörömbölt a vak remeterák csigaházán, és amikor az kimászott, szépen megköszönték neki. Ezer köszönet, barátunk. Százezer köszönet!

Pénzes Tímea fordítása

Z. NÉMETH ISTVÁN

Egy királyficsúr különös kalandjai

(részlet a meseregényből)

Grimmanót senki sem ismerte igazán. Pontosabban: mindenki más-hogy ismerte. Hüvelyk Matyi és Babszem Jankó szerint magas volt, a vitéz szabólegény szerint alacsony, ugyanakkor a suszter manói eskü alatt állították, hogy közepes testalkatú. Rigócsőr király és Szamárbőr királyfi szerint emberre hasonlított, Vasjankó gyöngének tartotta, az okos kis szabó nem túl műveltnek, Lusta Henrik pedig arra se vette a fáradságot, hogy ránézzon. Csipkerózsza átaludta a találkozást, de álmában olyasvalakinek képzelte el a manót, mint aki olyan gyorsan pörgeti a mese fonálát, mint rokka az orsót. Holle anyó kedves fiatal-emberként emlékezett vissza rá, míg a bölcs pásztorfiú feledékeny öregemberként. Egy dologban azonban mindannyian egyetértettek: Grimmanó háza egy bűvös könyvtár, amelynek titkos dolgozószobájában írja az újabb és újabb történeteket Meseország lakóiról.

A hintó, benne a szundikáló királyficsúrral pontosan ezen lakhely előtt állt meg. Rögtön díszes ruhába öltözött szolgák érkeztek az udvarra, kinyitották a jármű ajtaját, és a vendéget a házba tessékelték. Odabenn aztán etették, itatták, majd a legszebb és legkényelmesebb vendégszobába vezették, hogy kipihenje úti fáradalmait.

Mikor aztán reggel a nap első sugara beszökött a szobába, Tutálibe Málibe kinyitotta az egyik szemét. Rengeteg könyvet látott. Kinyitotta a másik szemét is: még több könyvet látott. Ha ebben a szobában is így roskadoztak a polcok a sok olvasnivalótól, vajon milyen lehet a többi? „Remélem, nem azért hoztak ide, hogy mindet elolvaszam” – töprengett Tutálibe. „Szép dolog a tudomány, de minket, királyficsúrokat, csak három dolog érdekel igazán: a lányszöktetés, a lányszabadítás meg a többi izgalmas kaland. Nekünk kard kell, pajzs, egy fürgé ló sem árt, ha ló nincs, akkor hattyú is jó, de nehogy már könyvjelzővel kelljen harcolnunk...!”

Ezzel kidörzsölte szeméből az álmot, majd megrázta az ágya melletti asztalkán heverő aranycsengettyűt. Azonnal szolgák hada leptek el a szobát, hatalmas tálcákon hozták a fejedelmi reggelit.

Miután elég erőt gyűjtött, hősünk felfedező körútra indult. Szerette volna megtudni, hogy ki hozta ide és miért. Miután vagy hetvenhét szobába benyitott, és mindenütt könyveket talált, már csak az utolsó maradt, a legfelső emeleten. Igen ám, de ennek az ajtaján egy figyelmeztető táblácska csüngött a következő szöveggel:

MIELŐTT BENYITNÁL, KOPOGJ!
MIELŐTT KOPOGNÁL, NYISS BE!

„Hogy is van ez?” – töprengett a királyficsúr. Elmosolyodott, mivel már alaposan fel volt vértézve megoldhatatlan feladatok ellen. Zsebéből elővette a szobájában talált csengettyűt, amit közben gondosan eltett emlékébe, majd jó hangosan megrázta.

Nem történt semmi.

„A mesékben mindent háromszor kell” – gondolta ezután, majd még kétszer csengetett. A szobából ekkor mocorgást hallott, papucskok koppanását, majd nagy nyekergéssel sarkig tárult előtte az ajtó.

Talán mondanunk sem kell, hogy személyesen Grimmanó állt előtte.

– Isten hozott, fiam! Te vagy az egyetlen, aki a feladatot sikeresen megoldottad – mondta, és a kezét nyújtotta. – Hüvelyk Matyi és Babszem Jankó át akartak bújni az ajtó-rés alatt, de beszorultak szerencsétlenek. A vitéz szabólegény egyszerre kopogott és nyitott be, de zárt ajtó fogadta. A suszter manói leültek a folyosón és várták, majd csak kijön valaki. Rigócsőr király és Szamárbor királyfi megparancsolták az ajtónak, hogy nyíljon ki, de az nem engedelmeskedett. Vasjankó az öklével próbálta betörni, az okos kis szabó tüvel böködte, Lusta Henrik pedig arra se vette a fáradságot, hogy elolvassa a feliratot. Csipkerózsa álmában szeretne volna megfejtetni a titkot, Holle anyó pedig hajtűjéből készített álkulcsot, s azzal feszegette a zárat.

Alacsony, sárgás-őszes hajú, ráncos arcú, szemüveges öregember volt. Smaragdzöld szeme huncutul csillogott.

„A tegnap esti kocsis, aki idehozott!” – döbrent meg a királyficsúr. Követte a manót, s közben kíváncsian nézett körül a szobában. Sok látnivaló igazán nem akadt benne: egy ágy, egy hintaszék, egy asztal, rajta nyitott könyv, tintatartó és egy toll. Tutálibe az ágy szélén foglalt helyet, Grimmanó pedig a nyitott könyv fölé hajolt, és tollat vett a kezébe.

Közben kíváncsi pillantással méregette a királyficsúrt. Valószínűleg azt szeretne volna megtudni, hogy alkalmas-e arra a feladatra, amiért iderendelte.

* * *

A királyficsúr is kíváncsi pillantásokkal méregette vendéglátóját, és mivel az nem szólalt meg, ő kezdett el beszélni.

– Nagyon hálás vagyok neked, Grimmanó, hogy befogadtál a házádba éjszakára, és hidd el, szívesen maradnék még itt egy ideig, ám tegnap szörnyű dolog történt. Éppen gyönyörű szép kedvesem kezét készültem megkérni, és ő boldogan igent is mondott volna, amikor lecsapott rám a vad és vérszomjas geriffmadár. Azonmód előkaptam persze kardomat, és élet-halál harcba bocsátkoztam a fenevaddal, ám amikor látta, hogy sehogyan sem győzhet le engem, magával ragadta szívem választottját.

– Az ám! Hóköménykéről teljesen megfeledkeztem! – vakargatta a homlokát a toll szárával a manó, majd izgatottan előre és hátra lapozgatott a könyvben. – Á, megvan!

Hunyorított egy kicsit, mintha a fénysugarak bántanák a szemét, előrebígyesztette az ajkát, felhúzta a szemöldökét, körözött a tollal a levegőben, majd határozottan a szoba sarka felé bökött vele. Tutálibe odanézett, de egy kövér pókon kívül semmi érdekes nem volt ott. Grimmanó gyorsan írni kezdett, közben félhangosan mondta is, hogy mit vet a papírra:

„Segítség!!! Királyficsúr, ments meg!« Hóköményke először rémülten kalimpált kezével-lábával, hátha a geriffmadár elengedi, de hiába. Utána már csak megadón csüngött a hatalmas szárnyas csőrében, s várta, mikor érnek célhoz. Ám a fészek messze volt, a ragadozónak muszáj volt letennie zsákmányát egy domb tetején, hogy kissé kifújja magát.”

A királyficsúr nem bírta ki, hogy fel ne kiáltson:

– Fusson el! Mire vár? Rohanjon!

Grimmanó kezében megállt a toll.

– A geriffmadarak tudnak beszélni? – kérdezte Tutálibe Málibét.

– Hogy? Öööö... Szerintem nem tudnak.

– Akkor mától tudnak. „Ne rémülj meg, kedves Hóköményke! – mondta a madár barátságosan. Nem akarlak bántani. A segítségedre volna szükségem. A nővérem gyermekei óriási rendetlenséget csináltak tegnap a fészken. Olvastam a hirdetésedet a Kőerdei Hírmondóban, miszerint takarítást vállalsz ingyen és bérmentve, így arra gondoltam, eljöhethél hozzám, és rendbe rakhatnád szerény legénylakásomat.”

– Utál takarítani! – mondta a királyficsúr türelmetlenül.

„– Utálok takarítani! – sziszegte Hóköményke dühösen, és megigazította összegyűrt ruháját. Ráadásul nem adtam fel semmilyen hirdetést!”

– Nem adott fel semmilyen hirdetést! – ingatta a fejét Tutálibe.

– Tudom! – bólintott Grimmanó. – Hiszen én írom a történetet. A töpröncök keze van a dologban. Ők bosszantják ilyesmivel Hóköménykét.

– Hirdetéseket adnak fel a nevében?

– Meg a többi galádság.

– Galádság? De ha te írod a mesét, és az rögtön meg is valósul, akkor miért ők a galádak?

Grimmanó rágni kezdte a toll végét, a tintatartó táncot lejtett az asztalon, a könyv lapjai megmozdultak, felhullámosodtak, mint a tenger felszíne, ha vihar korbácsolja, a sarokban eddig békésen szundikáló pók pedig fejvesztve menekült. A királyficsúr szerint ez semmi jót nem jelenthetett, valószínűleg sikerült alaposan felbosszantania a manót.

Reccs! A toll kettétörött!

– Ejha! – bosszankodott a Mesék Kitalálója. – A varázspálcámnak megint annyit!

A királyficsúr felugrott az ágyról, majd visszaült. Előregörnyedt, kezét tördelte, nem mert Grimmanóra nézni.

– Elnézést! Én csak kérdezni bátorkodtam.

– Semmi baj – mondta a manó szelídebb hangon. – Hiszen azért hoztalak ide, mert bátor vagy. Meg a fantáziád sem utolsó. Persze azért nem vetekszik az enyémmel.

A királyficsúr nagyot sóhajtott, felállt, kihúzta magát, majd ünnepélyes hangon így szólt:

– Kedves Grimmanó, számíthatsz a szolgálataimra.

A Mesék Atyjának zöld szemében huncutkás fény villant.

– Eredetileg arra szerettelek volna megkérni, hogy helyettesíts pár napig, amíg én a Grimmbusz nevű testvéremhez megyek látogatóba a szomszéd Mesevilágba. De közbejött ez a véletlen baleset. Fránya toll!

Tutálibe Málibe nagyott csuklott, kék és zöld szikrák pattogtak a szeme előtt a meglepetéstől. Ezt a megtiszteltetést! Helyettesíteni a manót! Lehet, hogy csupán álmodja az egészet? Még mindig nem akarta elhinni, amit hallott.

– Hű, a mindenit! Ha ezt a csirkelábon forgó palotában egyszer elmesélem!

– Hogy erre sor kerülhessen, meg kell mentened Hóköménykét a geriffmadártól.

– Azonnal indulok! – kiáltotta a királyficsúr, de Grimmanó csendre intette.

– Csak lassan a testtel. Annyira azért nem egyszerű a dolog!

* * *

– Ezt a tollat vidd magaddal, hisz csupán a geriffmadár elsőnek kicsorduló könnye képes megragasztani. Azt is közlöm veled, hogy ez a lény a legvidámabb teremtmény egész Meseországban, aki még sohasem sírt.

A királyficsúr átvette a toll két darabkáját, és gondosan a zsebébe rejtette. Eszébe jutott a rengeteg könyv.

– Talán vigyek neki valami szomorú olvasmányt?

Grimmanó megvonta a vállát.

– Minden a te találékonyságodra van bízva.

Ezzel az előtte fekvő könyvet gondosan becsukta, lelakatolta, a kulcsot pedig a padlóra közé rejtette.

– Most pedig sétáljunk le a kertbe.

A ház mögött számtalan alma-, körte- és szilvafa állt. A manó leült az egyik padra, és megvárta, míg Tutálibe is mellételepszik.

– Ha egy almát elfogyasztasz erről a fáról, egy napon keresztül sérthetetlen maradsz. Senki nem árthat neked sem csellel, sem erővel. Ha a körtét választod, két napon keresztül kizárólag helyes döntéseket hozol majd. Nem csaphatnak be téged sem hízelgéssel, sem hazugsággal. Ha a szilvából fogyasztasz, úgy megnövekszik az erőd három napig, hogy fél kézzel elbánsz egy egész ellened küldött hadsereggel is. Válassz!

– Mindháromat megkóstolnám! – pattant fel a királyficsúr, és áhítattal szemlélte a gyönyörű, érett gyümölcsüket kínáló fákat.

– Hatalmas veszélybe sodornád magad – mondta Grimmanó. – A bűvös tulajdonságok nem férnének meg benned, hol az egyik, hol a másik kerülne a másik fölé. Tehát dönts el, mire van a legnagyobb szükséged: sebezhetetlenségre, éleslátásra vagy bi-valyerőre? Amíg meggondolod, szólok, hogy nyergeljek fel neked Rippet, a rímekben beszélő hiperparipát.

– Egy ló nekem ne beszéljen, főleg ne szavaljon, ha nem muszáj – akarta mondani a királyficsúr, de manó már el is tűnt az istállóban.

Hősünk gondolkodóba esett. Mit ér az erő, ha rossz döntéseket hoz, mit ér a sérthetetlenség, ha gyenge alak, mit ér a bölcsesség, ha a legkisebb szellő is odébbfújja az embert? Körülnézett, látja-e valaki, aztán mindhárom gyümölcsből szakított egyet-egyet. A szilvával hamar végzett, mert az volt a legkisebb. A körte se tartott sokáig, mert az volt a legpuhább. Mire Grimmanó visszaért, az almából is már csak a csutkája maradt.

– Egy-élete, egy halála, úgy döntött, hogy megpróbálja! – mondta a ló, akit a manó kötőféken vezetett.

A királyficsúrnak nem volt szimpatikus Rippi. Sárga volt, mint a kikerics, kissé kancsalul álltak a szemei, oldalát furcsa foltok borították, és mintha a fogát se mosta volna meg reggel.

– A tegnapi hatlovas hintó? – próbálkozott.

– Arra sajnós rádőlt a tinta – mondta Grimmanó. – A kétütemű lódarázs megrozsdásodott, a Peggazus szárnyát törte, ráadásul már Alfagyula is hattyúdaltát énekl.

– Nem bírja hátán a gyávát, a gyügét, ajándék lónak ne mutass fügét! – prüszkölt a ló.

Málibe könyörgőn nézett Minden Mesék Gondnokára.

– A száját, ugye, beköthetem?

– Még valamit tudnod kell, királyficsúr – szólt Grimmanó, míg hősünk felpattant Rippi hátára. – A tollat ne add kölcsön senkinek. Túlságosan nagy hatalomra tehet szert, ha valaki megkaparintaná. Amit leírnak vele, az ugyanis előbb-utóbb megtörténik.

Tutálibe bölintott. Erősnek, sérthetetlennek és tévedhetetlennek érezte magát.

– Gya! – kiáltotta. – Előre, Hóköményke szívéért, geriffmadár könnyéért, Grimmanó becsületéért!

– Merre mén a mén? – kérdezett vissza Rippi.

– Mittudomén! – adta ki a parancsot a királyficsúr, és megsarkantyúzta a lovat.

Amikor elvágattak, a manó elgondolkozva sétálgatott a kertben, majd az egyik bokorról leszakított egy egresset. Mivel ez sem közönséges gyümölcs volt, azonnal eszébe jutott tőle, hová rejtette fiatalkorában a tartalék varázstollát.

A hetedik könyvtárszoba hetedik könyvesszekrényében volt, a hetedik polcon, pontosan a hetedik könyv mögött. Örömeiben táncra perdült, bár az ő korában ez már meglehetősen ritkán fordult elő vele.

A legfelső emeletre is úgy szaladt fel, mint gyermekkorában szokott. Kihalászta a kulcsot a padlórésből, kinyitotta a mesekönyv lakatját, tintába mártotta tollát, és kissé elgondolkodott. Aztán villámgyorsan írni kezdett, miközben félhangosan mondta is, hogy mit vet papírra:

„– A királyficsúr már három órája vágatott megállás nélkül, amikor egy hatalmas domb állta az útját. Ha nem tévedek, már pedig nem tévedek, ennek a tetején várja Hóköményke, hogy megszabadítsam... – mondta magabiztosan.”

* * *

Rippi, a rímekben beszélő hiperparipa azonban más véleményen volt.

– Egyik domb olyan, mint a másik. Gondolja meg ezt, ki rögtön mászik.

– Látom a verseléseden, hogy kissé fáradt vagy – mondta a királyficsúr. – Pihenj egy kicsit, legelj ebből az illatos fűből, aztán majd közös erővel felhágunk a dombtetőre. Ha közben elaludnál, viszlek a hátamon.

Neki magának nem volt szüksége pihenésre, hiszen a három varázslatos erejű gyümölcs elfogyasztása után úgy érezte, nincs az az akadály, amit nevetve le ne győzne. Ám a ló csak rázta a sörényét.

– Víz kéne gazdám, folyó vagy patak, hogy eme paták jól szaladjanak!

Tutálibe alaposan körbenézett.

– Úgy látom, mintha a távolban egy kút kávéja csillogna a déli nap sugaraiban – mondta. – Gyere, Rippi, frissítsük fel magunkat!

Hát, amint közelebb értek céljukhoz, hősünk hallja ám, hogy valaki keservesen sír. Nézi, hát egy szőke herszegnő az.

– Ó, jó uram, vitéz herszeg, de jó, hogy jössz! – szaladt elébe a leány. – A mosztohám vízért küldött, de amikor a kút fölé hajoltam, az aranygyűrűm beleesett a vízbe!

– Sebaj, attól még iható! – mondta a királyficsúr. – Legalábbis remélem.

– Ha nagyon szépen megkérnélek, lemennél érte és felhoznád nekem? – így a leányka könyörgő, esdeklő hangon, csupa-könny szemekkel.

– Nincs neked akkora ékesszólásod, te herszegnő! – nevetett Tutálibe. – Vagy talán varangyos békának nézel engem?

– A mostohám nagyon mérges lesz, ha a gyűrű nélkül megyek haza! – rimánkodott tovább a kis hölgy, és a ruhája ujjába törölgette az arcát. – Összekócolja a hajamat, egy számmal kisebb ruhát ad rám, és reggeltől estig az istállót tisztíthatom majd kiskanállal.

– Mi ez az apró-cseprő kis durcásság a pótmamád részéről ahhoz képest, amit Hóköménykétől kapok, ha nem mentem meg időben a geriffmadártól, és mégis ki kell takarítania annak a repülő teremtménynek a fészket...

Ezt hallva a herszegnő akkora sírásba kezdett, hogy a közeli erdő fáiról riadtan röpkentek fel a madarak, azt hitték, hogy itt a világ vége.

– Nézzük csak: a bátorságom megvan hozzá, az erőm is, valószínűleg bele se pusztulnék a kalandba, és egy jó királyficsúr ott segít, ahol csak tud.

Rippi helyeslően nyertett, pedig Tutálibe nem bánt volna egy-két biztató verssort sem. A herszegnő abbagyta a sírást.

– Viszont a józan eszem azt súgja, hogy nem is esett bele a kútba semmiféle gyűrű, te egyszerűen át akarsz engem ejteni. Tudod, ettem körtét is.

Erre a hölgyike ismét embertelen hangos óbégatásba kezdett. Hősünk zavartan toporgott.

– Talán mégiscsak segítenem kéne, mert ha be is fogsz csapni, én kerülök ki győztesen a csávából. Tudod, Grimmanó az én oldalamon áll, és most nagyon szorítja a kisujját, hogy a kettétört tollára geriffkönny csöppenjen.

A herszegnő elhallgatott.

– Nálad van a varázspálcája?

A királyficsúr nyelt egyet.

– Ez titok. Vedd úgy, hogy nem mondtam semmit.

– Nálad van Grimmanó varázstolla?

Tutálibe megvonta a vállát.

– Nagyon hideg a víz?

Felült a kút kávjára, és lenézett a hűvös sötétségbe. A herszegnő aggódva odafutott, és megfogta a karját.

– Nehogy te is beleess!

A királyficsúr beleállt a vödörbe.

– Most szép lassan leengedlek – mondta a leányzó, és már egyáltalán nem sírt. Sőt, a szemében furcsa tüzek gyúltak, arca kipirosodott, orrcimpája remegett az izgalomtól.

– De a kettétört tollat, ami úgysem jó semmire, amíg meg nem ragasztják, add ide, légy szíves! Amíg távol vagy, én vigyázok rá.

Tutálibe két kézzel kapaszkodott a kút kerekébe, közben így morfondírozott:

– Még jó, hogy ettem a körtéből is, mert ugyan az alma miatt hatalmas az önbizalmam, a szilvának köszönhetően meg birokra kelnék még hat darab túltáplált óriással is, azért most már ideje komolyan elgondolkoznom azon, hogy két rossz döntés közül a kevésbé rossz – az mennyire jó...

Amíg a varázserők így egymásnak feszültek benne, s lassanként kioltogatták egymás erejét, a herszegnő benyúlt a királyficsúr zsebébe, és kivette onnét a féltve őrzött toll darabkáit. Vonásai ekkor már inkább hasonlítottak a gonosz kétféjű böszörkényre, mint egy bájos ifjú teremtésre.

– Tudod, királyficsúr, akinek annyi esze sincs, mint egy légyapapírnak, az megeheti Grimmanó egész kertjét bokrostul-levelestül, azon az sem segít!

Azzal nagyot taszított hősünkön, aki nem bírta tovább kapaszkodni, s a vödörben állva szédítő sebességgel zuhanni kezdett a kút halálosan mély torkába.

* * *

Miután kissé kifújta magát, a geriffmadár óvatosan csőrébe kapta Hóköménykét, és most már meg sem állt vele magányos fészkeig. Igazán látványos volt, ahogy a leányzó (aki rettentően unta már, hogy folyton elrabolják) hófehér szoknyája lobog a lemenő nap fényében. Mint egy hatalmas zászló! – gondolta a kétféjű böszörkény, aki sistergő, kénköves füstöt kibocsátó seprűjén ülve biztonságos távolságból követte a hatalmas geriffmadarat, hogy megszerezze annak első kicsorduló könnyét. Mint egy óriási vitorla! – gondolta Rippi, aki dombon-völgyön keresztül vágatott Hóköményke után, hogy elmondja neki, milyen kellemetlen helyzetbe is került az ő királyficsúrja.

A geriffmadár végül egy magas, kopár szikla tetején tette le az utasát. Ekkor már teljesen beesteledett, Hóköményke csak annyit érzett, hogy puha szalma van a lába alatt, arra heveredett le, és csakhamar mély álomba szenderült.

Egyszer csak egy hatalmas recsenés hallatszott, amelynek hangja még sokáig visszhangzott a csupasz sziklák között. A geriffmadár, aki azóta szintén nyugovóra tért, riadtan kapta fel a fejét a különös jelenségre, de csak enyhe kénköves szagot érzett, a zaj többé nem ismétlődött meg.

„Biztosan egy vulkán tört ki valahol!” – nyugtatgatta magát, majd a fészkére gondolt, amelyben nemsokára soha nem látott rend fog uralkodni, és olyan ötlet is befészkelte magát az agyába, hogy talán egy teljes lakásfelújítás sem ártana, amennyiben kiderülne, hogy Hóköményke nemcsak a takarítónők gyöngye, hanem többek között egy jó ízlésű lakberendező is elveszett benne.

Grimmanó ásított egyet, lebiggyesztette alsó ajkát, mint akinek nem jut eszébe a történet folytatása, ráérősen körözött tollával a levegőben, majd a gyertya apró lángjába bámult. Ettől valószínűleg megszállta az ihlet, mert gyorsan írni kezdett, s közben félhangosan mondta is, hogy mit vet papírra:

„Persze nem tört ki semmilyen tűzhányó a közelben, csupán a gonosz kétféjű böszörkény szenvedett kisebb balesetet, amikor a halványlila köntöst viselő alkonyat hirtelen sötétkék vászonkabátba öltözött át. Egy rosszul sikerült kanyar után ugyanis egy hatalmas fa lombkoronájának kellős közepén találta magát, míg a homlokán egy jókora dudor jelezte, hogy csöppet sem barátságos szellemben zajlott az iménti találkozója a fa törzsével.”

Most reszkető végtagokkal hasalt egy közepesen vastag ágon, és próbálta eltalálni, milyen magasán lehet. Sajnos, erre hajnalig nem sok esély volt, mert a sötétben minden távolság igencsak kiszámíthatatlannak mutatkozott. Kapaszkodott tehát, mert valami érthetetlen okból kedves volt számára az élet, csikorgatta fémfogait, sóhajtozott, némán tűrte, hogy a hangyák bemasirozzanak ingujján, hogy aztán a háta közepén rémülten átszaladva, friss levegő után kapkodva bukkanjanak ki a sápadt holdfényre. Ráadásul a szomszéd ágak közé beszorult, s ott az átlagos földi halandó számára csaknem kibírhatatlan kénkövszagot pöfékelő seprűje hirtelen ibolyaillatot kezdett árasztani.

Elromlott! – gondolta a böszörkény elkeseredve. Még ez is!

Az est beálltával Rippi, a rímekben beszélő hiperparipa is kénytelen volt megpihenni. Egy hatalmas fa alá telepedett le, és már majdnem el is aludt, amikor valami hatalmasat koppant a fején.

Aztán még egy koppanás.

Magasan a fa lombjai között ekkor nyugtalan fészkelődés vette kezdetét.

– Ne horkolj! – mondta valaki.

– Helyetted is alszom – válaszolta ugyanaz a hang. – Te csak kapaszkodj, hogy le ne pottyanjak.

– Ha horkolni fogsz, elengedem az ágot!

Rippi rögtön rájött, hogy odafent a böszörkény két feje beszélget egymással, és ami a fejére esett, az nem lehet más, mint az orvul ellopott varázstoll két darabja. Elvigyorodott, és zsákmányát gondosan a sörénye közé rejtette.

Hálával gondolt Minden Kalandok Gondnokára. „Lám, ha ő szendereg is, a mi kis történetünk akkor sem marad fordulatok nélkül. Valószínűleg álmában szövi tovább a mese fonalát mindenki nagy meglegésére.”

Grimmanó azonban nem aludt valami jól. Valószínűleg az az egy szem egres ülhetette meg a gyomrát, amit délután elfogyasztott. Forgolódott az ágyában, néha mintha a királyficsúr rémült kiáltását hallotta volna, aztán a kút vizének csobbanását, szobájának polcain nyugtalanul mocoogtak a könyvek, a fejében összekeveredtek a gondolatok, a történetek szála itt-ott felfeslett, összeragadt, mi több: jó néhány el is szakadt.

DOBROVITS MIHÁLY

A múltat ismét újraélni

A posztkoloniális világrend felbomlása elé

1 Ezt már korábban többször kifejtettük:

DOBROVITS M.,
Lennék szarmata
1996/36 (09. 05);
DOBROVITS M., *Die Hunnen und der Limes*, Sperl, G. – Steiner, M. (Hsg.), *Wiederkehr der Barbaren. Die Meschen bleiben der Menschheit schlimmster Feind* (Was für Zeiten 3., Wien-Graz 2004), 39–50.

2 E kérdésre máig alapvető: TOYNBEE, A. J., *A Study of History I-X*, Oxford 1934–1954. (A mű, erényei mellett, számos alapvető hibát és félreértést is tartalmaz, összegzésként zseniális, azonban résztanulmányokra alkalmatlan.)

Kovácsy Tibor (1951–2015) emlékének

Történést aligha érhet nagyobb kihívás annál, hogy szembekerülhessen kutatása tárgyával. Márpedig most megélheti ezt a szakmai csodát. Természetesen a szakmai csoda nem biztos, hogy emberi csoda is, de az élmény így is megrázó.

Mielőtt tulajdonképpen tárgyamra térnék, személyes múltamból dereng fel egy emlék. 1979 januárját vagy februárját írhattuk akkor. Már roskadt a tél, csöpörögtek az ereszek, s a rádióban az elmúlt évben még mindent elsöprő „közművelődés” helyét lassan elfoglalta a „reformok” varázsigéje, hogy azután három évtizedig el se tűnjön a horizontról. „Szaporodtak hát a jelek” hogy ifjúkorom az évben megjelenendő kultuszregényének egyik meghatározó mondatára reflektáljak. Természetes, hogy tizenhatodik életévembe forduló énem ezekből nem sokat vett észre. Elvégre magasztosabb dolgok körül szárnyalt a lelkem. Rendszertelen, családi beszélgetéseken, eseti történeti munkák félig megemésztett részletein s némely fantasztikus irodalmi hatáson edződött elmém a lét alapvető titkait és a szupercivilizáció lehetetlenségének kifürkészhetetlen okait kutatta. (Ne tessék megijedni, hamarost kigyógyultam belőle!)

Ahogy viszont, az új népvándorlással riogató hírcsatornák képeit látom, óhatatlanul eszembe jutnak ifjúkori tévképzeteim. Természetesen nem abban a formában, hogy a Római Birodalom bukásának körülményeit holmi asimovi pszichohistoria „törvényszerűségei” alapján magyarázva valamiféle „új népvándorlás” és „új középkor” eljövételét profétálnám. Éppen ellenkezőleg, történeti tanulmányaimból nem csak azt a tanulságot szűrtem le, hogy az oly népszerű „nagy narratívák” meglehetősen óvatossággal kezelendők, de azt is, hogy a *történelem nem kávéautomata*. Magyarán, a hasonló premisszákból szinte biztosan nem következnek hasonló s különösen nem azonos konklúziók.¹ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a történelemben ne lennének párhuzamosságok, netán alkalmilag megisméltendő elemek. Nyilvánvalóan akadnak ilyenek, s azt is tudjuk, hogy egyes politikai helyzetekben a megfelelő vezetők ne találnák meg annak a módját, hogy éljenek vagy visszaéljenek ezekkel. Mi több, egyes politikusi magatartásminták megdöbbentő következetességgel öröklődnek át, akár évszázadokon, sőt évezredekben keresztül.² Ettől függetlenül, a két történelmi szituáció soha nem lesz teljesen ugyanaz. Az is nyilvánvaló, hogy napjaink migrációs kihívása

legalább annyira civilizációs probléma, akárcsak a népvándorlás koráé volt. Mégis két teljesen különböző jelenséggel állunk szemben.

A különbségek fő vonásai

Az első és legfontosabb, hogy a jelen pillanatban szó sincs bármiféle *népvándorlásról*. Azaz, nem indulnak el Európa irányába egész népek, hogy hagyományos szervezetüket megtartva, ha kell, akár erővel szerezzenek maguknak új hazát. Bár ez a veszély a jövőben valóssá lehet, jelenleg erről semmiképpen nem tudunk beszélni. Szervezett migráció van, azaz egyes személyek anyagi előnyökért lebonyolított vándoroltatása. S annak ellenére, hogy a tömeghírközlés fókuszában a túlszűfolt bárkákön senyvedő tömegek jelennek meg, köztük számos halottal, ez a valóban tragikus kép korántsem diadalmas új honfoglalókat mutat, hanem áldozatokat. Az első hallásra feltűnően magasnak tűnő létszámok, pl. a 2015 első félévében érkezett ötszázezer fő a valóságban nem elsőprő, ha például csak Olaszország közel hatvanmillió lakosságával vetjük össze. Ráadásul ennek a tömegnek nincs sem egysége, sem állandó szervezete. Mindezek ellenére így is kellően nehezen kezelhető szociális, műveltségbeli és esetenként rendészeti kihívással áll szemben kontinensünk. A mediterrán térségre fókuszáló hírközlésünk szívesen feledkezik el arról a tényről, hogy ez az áradat csak a nagy népmozgás egy része. Elvégre érkeznek európai és ázsiai migránsok szárazföldi úton is. E mozgások végcélja nem is mindig az Európai Unió. Az Oroszországi Föderáció (főképp európai) nagyvárosai legalább ennyire vonzó célpontot jelentenek az egykori szovjet térség szegényebb, déli régió számára, s legalább ekkora, ha nem nagyobb tömeget érintenek.³

A második kérdés, hogy a jelenlegi migrációs hullámban Európába érkezők nem hódítani, hanem kérni, illetve a legszélsőségesebb esetekben követelni jönnek. Céljuk nem egy új állam létrehozása, hanem a jelenlegi nyugati rendszerben való megélhetés lehetőségének egyéni, illetve kisebb csoportokban történő megtalálása. Természetes, hogy a befogadó országok nem kötelesek bárkit a keblükre ölelni, azonban szó sincs arról, hogy ez a nyomás a rendszert alapvetően összeomlaszthatná. Mi több, ez a mostani hullám nem is az első. Már a kilencvenes évek elején feltűnt egy hasonló mozgás – akkoriban a törökországi kurdoké –, amelyet a nyugati világ gyakorlatilag egyhangú akarattal visszavert.

Mozgások a háttérben

Ami a jelenlegi migrációt mégis megkülönbözteti a korábbi hullámtól, az a háttér. A nyugati politikai közbeszéd több évtizede ismeri a „bukott államiság” (*failed states/countries*) fogalmát. A magunk részéről azonban szívesebben beszélnénk a civilizációs bukás fogalmáról. Nem egyszerűen arról van szó ugyanis, hogy egyes területeken – különféle, s gyakran egymással össze sem vethető okok követ-

3 Az egyik legjobb információforrás e témában az American University of Central Asia, Tian Shan Policy Center által kéthetente kibocsájtott kétnyelvű (angol és orosz) *News Digest on Migration in Central Asia*, amely nem csak hírlevélként, hanem online is elérhető: http://auca.kg/en/news_digest

4 Észak-Afrika kapcsán mintaszerű elemzés e kérdésben: BADIE, B., *L'État importé: Essai sur l'occidentalisation de l'ordre politique*, Paris 1992. (Ezúton is köszönöm Tüske Lászlónak, hogy e munkát a figyelmembe ajánlotta.)

5 E témára a mai napig érvényesen ld.: ALTHEIM, F., *Entwicklungshilfe im Altertum. Die Großen Reiche und ihre Nachbarn* (Rowolts Deutsche Enzyklopädie), Reinbek bei Hamburg 1962.

6 DOBROVITS, M., *A jurták és az EBESZ között. Iszlám és nemzetépítés a volt Szovjetunió szunnita iszlám többségű területein*, Budapest, 2015.

7 Ebben a kontextusban érdemes összevetni Teng Hsziao-ping 1974-ben az ENSZ közgyűlésén tartott beszédét (<https://www.marxists.org/reference/archive/deng-xiaoping/1974/04/10.htm>) az iráni iszlám forradalom ideológusainak alapvetésével: Jalál Ále Ahmad, *Gharbzadagi* („Nyugatütöttség”), Teherán 1982; Dr. 'Alí Šarī'atī, *Kavír* ('Pusztaság'), Teherán s.a., A lényeg minden esetben az, hogy ki képviseli igazán a „harmadik világot”.

keztében – megszűnt az állami kontroll, hanem arról, hogy azok a civilizációs elemek is eltűntek, amelyek ezeket az államokat korábban talpon tartották.

A koloniális rendszer vége egyfajta közmegegyezésen alapult. Ennek lényege az volt, hogy a függetlenné vált egykori gyarmatok, illetve mandátum területek, önállóan úgy folytatják a létüket, ahogy az függőségük korában kialakult. Így nem csak a korábbi gyarmati létből adódó jogokat és kötelezettségeket vették át az *uti posseditis* („ahogy azt birtokoltátok”) nemzetközi jogi elve alapján, hanem azt az állami berendezkedést is, amely őket létrehozta.⁴ Természetes, hogy az államiság mintái nem voltak elképzelhetők azon kulturális minták átvétele nélkül, amely ezeket megteremtette. Ezeket a mintákat az is segítette fenntartani, hogy az új entitások hamarosan megkapták a fejlett világban akkor dúló „kétpólusú világrendszer” egyik (az Amerikai Egyesült Államok) vagy a másik (a Szovjetunió) által felkínált „fejlődési segítséget”.⁵ Bár a mindennapi történések szintjén ez egyes esetekben szembeállította egymással az új államokat, a követésre ajánlott minták mégis „nyugati” eredetűek voltak. Még azon feltétellel is, hogy a szovjet minta elméletben szemben állt a nyugati világrendével. A maga nyugatról importált voltát azonban mégsem tudta végleg letagadni.⁶ Amikor azonban a „kétpólusú világrend” összeomlott, ez a „fejlődési segítség” fokozatosan a jelentőségét veszítette.

Természetesen, amíg létezett, ennek a „fejlődési segítségnek” is ára volt. Mégpedig nem is csekély. Az ekképpen „megsegített” államok kénytelenek voltak támogatóik politikai akaratához és gazdasági követeléseikhez igazodni. Kiutat legfeljebb az jelenthetett számukra, ha protektort váltottak. A feltételek azonban akkor sem változtak meg igazán.

Tekintve, hogy soha, semmilyen történelmi tabló nem lehet általános, így ez sem az. Eleve voltak országok, amelyek történelmük, műveltségük és demográfiai súlyuk alapján könnyen kitörtek e csapdából. India és Kína csak a jéghegy csúcsát jelentik ebben az esetben. Az első deklarált szakítást ezzel a modellel mégis az 1979-es iráni iszlám forradalom jelentette. Először jelentette be ugyanis egy ország, hogy a maga részéről *alapvetően és egyszer s mindenkorra* el kívánja vetni a fennálló rendet, s ezen elhatározásához a mai napig képes volt hű maradni. (Mao Ce-tung egykori Kínája jelenleg a nemzetközi kórus oszlopos, bár időnként önálló szótartó követelő tagja.)⁷

Tekintve, hogy az új iráni rendszer hívószava az iszlám lett, s ma is az, így kezdődött egy új paradigma. Ez a paradigma azután érte el a maga kiteljesedését, hogy 1991 után (ez volt a Szovjetunió végső szétesésének dátuma) a kétpólusú világrend végképp semmivé lett.

Az új paradigma hiánya

A Szovjetunió széthullása után jelent meg a színen az „Iszlám” mint új ellenség. Ez az új ellenségkép nem volt teljesen alaptalan. A múlt század kilencvenes éveiben vált mindinkább nyilvánvalóvá, hogy a

harmadik világ, s benne a Közel- s Közép-Kelet országainak okcidentalizációja súlyos sebeket kapott, illetve, hogy a (szintén importált) „baloldali” alternatíva értelmetlenné vált. Ezt az úrt sikeresen töltötte be a már korábban is létező radikális iszlám alternatíva, amely lokális csoportok jelenségéből hálózattá, majd mindinkább átfogó mozgalmammá vált. A maga tökéletességében bízó nyugati világ viszont nem tudott olyan paradigmát találni, mely az egykori harmadik világ országainak *konkrét problémáira* adott volna választ. Ehelyett beérte a „demokrácia és az emberi jogok” általános igazságainak hangoztatásával. A megszűnt szovjet tömb támogatásainak kiestével, természetesen tovább folytatódott a nyugati segítségnyújtás. Ezt a segítséget nem lehet kellőképpen túlbecsülni. Azonban ez a segítség mindinkább légüres térbe folyt; a nyugati értékek iránti hűséget szavakban tán hangoztató, de korrumpálódott, s politikai hitelét veszített elítelt és klienseik hatalmának fenntartására fordítódott. Ezekkel együtt az is érzékelhetővé vált, hogy a nyugati világ mintegy „leírta” ezeket a régiókat.

8 Általános leírásukra ld. HOBBSAWM, E. J. (ed.), *The Invention of Tradition*, Cambridge, 1992.

A törvény fölfelőlő szövedéke

Ahogy a lassan kialakuló nyugati integráció mindinkább igyekezett megszabadulni a szomszédságában létező problémáktól, ezek a régiók – ténylegesen magukra hagyatott voltukban – maguk igyekeztek valamiféle megoldást találni az őket szorongató kérdésekre. A fogyatkozó források, a mindinkább hiteltelen vezetés és a korábban átvett nyugati minták lassú elavulása vezetett oda, hogy az átmeneitileg sikeresnek tűnő válaszok nem a fejlett világ mind elérhetősebb régióiból jöttek, hanem azok az archaikus minták kerültek előtérbe, amelyeket a gyarmatosítás, illetve az azt követő kétpólusú világrend (nevezhetjük ezt *posztkoloniális rendszer* néven) a háttérbe szorítottak és eltakartak. Ez az átmeneti anómia északról délre az egykori Jugoszláviától Afrikáig, Algériától a keleti Afganisztánig söpört végig a glóbuszon. Jelszavai között egyaránt megtalálhatjuk a nacionalizmust, a törzsi ellentéteket és az újtradicionalizmust. Az újtradicionalizmus alatt azt értjük, hogy képviselői gyakran olyan „hagyományokra” hivatkoztak, amelyek a frissen felbukkant formájukban sosem léteztek. Követőik viszont elfogadták, hogy e tanítások a hagyomány törvényei.⁸ Ez a szellemi környezet készítette elő a talajt a retradicionált iszlám világméretű hódítása számára.

Mielőtt e folyamatot közelebbről is megvizsgálónk, fontosnak tartjuk kiemelni, hogy ennek gyökerei nem az iszlámban mint vallásban találhatók, hanem éppen ebben a retradicionálódási folyamatban.

Miért épp az iszlám?

Az, hogy az iszlám viharos sebességgel terjed a harmadik világ különféle részein, különösen Nyugat-Afrikában, a szakembereket már

9 A kérdésről legújabbban magyarul: RAINER, H., *Az Iszlám Állam. A világi állam kudarc az iszlám világban*, Budapest, 2015.

10 *Conquerors and Rulers. Social Forces in Medieval China* (Leiden 1974), 127, 144, 147–150.

11 Más kérdés, hogy rendezett körülmények között az iszlám tanítók hamarosan megjelentek a neofiták között. Vö. Ibn Fadlān, *Beszámoló a volgai bolgárok földjén tett utazásról* (Fordította és jegyzetekkel ellátta Simon R.), Budapest, 2007.

12 I. GOLDZIEHER (– J. Schacht), „Fikh”, EI²; Klein, F. A., *The Religion of Islām*, London–New York, 1971².

13 HOURANI, A., *A History of the Arab Peoples*, (London 1991), pp. 62–65; NAGEL, T., *Geschichte der islamischen Theologie. Von Mohammed bis zur Gegenwart*, München, 1994.

14 R. C. REPP, cUlamā', EI²; HOURANI, A., *History*, 143–144.

rég nem hozza lázba. Magam 1985, illetve 1986 környékén hallottam e jelenségről Czeglédy Károly, a magyar és a nemzetközi orientalisztika utolsó nagy polihisztorja (ezt most nem szabad idézőjelbe tenni) iszlám óráin. Akkor még, természetesen, szó sem volt a Boko Haram mozgalomról vagy az Iszlám Állam későbbi megjelenéséről.⁹ Ugyanezekre az évekre esett az iszlám mudzsáhidok afganisztáni szovjetellenes harca is. Amit a szakemberek világosan láttak, azt nyilvánvalóan láthatta a politika is, azonban mégsem akadt senki, aki e folyamatok végét előre láthatta volna.

Mégis jogos feltennünk a kérdést: mi hozhatta az iszlámot ebbe a privilegizált helyzetbe? Ennek megértéséhez talán ismét a múlthoz fordulhatunk. Wolfram Eberhard, a kínai határvidék kutatásának (és a sinológia számos más ágának) alapító atyja azzal magyarázta a különféle (hagyományos kínai szemmel) „idegen” vallások, elsősorban a buddhizmus és a manichaeizmus a IV. és a VIII. század között viharos terjedését Kína határvidékén, illetve Kínának a különféle barbár dinasztiák által uralt területén, hogy e barbároknak kapóra jött egyfajta párhuzamos ideológia, amely számukra a már akkor is évezredes kínai tradíció legitim alternatíváját jelentheti.¹⁰ Természetesen az új vallás új, illetve újjáértelmezett politikai legitimációt is hordozott.

Ebben a tekintetben az iszlám előnye, hogy hagyományosan központi autoritás és (szunnita ágát tekintve) hierarchia nélküli vallásról van szó. Magyarán ez a tan akár – a modern üzleti életből vett kifejezéssel élve – „franchise” rendszerben is képes terjedni. Magyarán, az elfogadásához nincs szükség semmiféle előzetes engedélyre.¹¹ A vallás új hívei pedig teljes jogot nyernek arra, hogy a hit nevében fellépjenek. Az iszlám kialakulásától kezdve egyszerre istenélmény, vallás, jog és életmódbeli szabályok összessége, amelyektől a hívő elvben nem térhet el.¹² A lassan kialakuló – és korántsem egységes – iszlám teológia legfeljebb annyi szabadságot ad a hívőnek, hogy megkereshesse azokat a módokat, amelyeken keresztül e szabályoknak a legjobban tud megfelelni.¹³ A teológia fejlődése abban is kulcsfontosságú, hogy az (elméletben) egységes kalifátus teokratikus államrendjének felbomlásával, s a *de facto* világi, a helyi katonai elitnek uralta államok megjelenésével, a vallástudósok (az 'ulamá') rendje és annak tekintélye maradt a hatalom egyetlen hagyományosan legitim ellensúlya.¹⁴

Némileg egyszerűsítve a kérdést, az ő befolyásuk és tekintélyük helyettesítette azt, amit a nyugati történelemben „rendiség” címen ismerünk. Ráadásul, ahogy ezt többek között az „arab tavasz” eseményei kapcsán is láthattunk, ezt a befolyást a vallás és a vallástudósok köre a mai napig megőrizte. Így érthető az a nyugati szemmel tán felfoghatatlan oximoron, hogy amikor a nyugati alattvalók a „nép” nevében követelnek *demokráciát*, akkor az iszlám világban az isteni kinyilatkoztatáson alapuló jogrend alapján felépülő *teokrácia* követelése lesz a válasz.

A Szó veszélyes fegyver

Az alcímben említett Szó természetesen Isten szava, a Korán. A kereszténység és az iszlám összevetése kapcsán fontos figyelembe vennünk azt a tény, hogy az utóbbiak szerint a megtestesült isteni Ige a Korán. A vallás hagyományai szerint ezt a könyvet a hívő csak elfogadott magyarázattal (*tafsír*) olvashatja,¹⁵ azonban az új, önjelölt teológusok ezt általában nem veszik figyelembe. Éppúgy nem, ahogy elfogadott teológiai értelmezések (*ijtihád*) rendszerét sem. Önjelölt „tudományuk” alapján azonban képesnek tartják magukat, hogy „ítéljenek élők s holtak felett”. Ez volt annak az eszmei háttere, hogy önjelölt teológusok táborot toborozzanak maguk köré, s ezt az erőt először a saját hazájuk, majd az általuk alig ismert „nyugat” ellen vezessék.

Másodlagosan, de nem mellékesen: A nyugati civilizáció ellen felbuzdult önjelölt iszlám vallási véleményalkotók számára semmi gondot nem jelentett, hogy a Kínai Népköztársasággal boltoljanak. Holott, az iszlám teológia szempontjából a kereszténység és a zsidóság elfogadható, bár magát az iszlám főségének alávetni köteles vallás, a kínai kommunizmus és tradicionalizmus viszont olyan *pogányság*, amelynek a megsemmisítéséig kell az igazhívőknek harcolniuk. Ráadásul, az iszlám „új vallásértelmezői” rendre elfeledkeznek arról, hogy Kína nem éppen kesztyűs kézzel bánik a maga iszlám kisebbségeivel.

Kína ugyanakkor nem tárgya elbeszélésünknek. Mindössze azért említettük, hogy világossá váljék, az „új iszlám államiság” önjelölt képviselői egyáltalában nem követnek valamiféle megfontolt iszlám ideológiát. Az „iszlám” számukra *hívószó*, melybe belesűrítetik vegyes ambícióikat. Hatalmat, pénzt, komplexusokat. A kérdés lényege az, hogy az elmúlt évtizedek változásai okán megszűntek, illetve hitelüket veszítették a vallási autoritásnak azon, korábban megkérdőjelezetlennek számító forrásai, melyek megálljt szabhattak volna tévtanításaiknak. Az általuk uralt terület lakossága pedig, jobb fordulatra nem számíthatván, kényszerűen együttműködik az új hatalommal.

A VII. századtól a máig

Amit a folyamatok szemlélője elsőként lát – s korántsem látja rosszul –, az egy a VII. században létrejött *hagyomány* rákényszerítése egy, a közelmúltig látszólag a modern világban élő társadalomra. Ennek elfogadását több dolog is indokolja. Az első, hogy az iszlám, amely egy szent szöveg és a hozzá kapcsolódó magyarázatok elfogadása révén vezet a hívőt a mindennapok rögzös útjain, sosem *szelektálható* e hagyományban. Annyit tehetett, hogy a mindennapok fejlődése során az adott kornak megfelelően magyarázta, illetve – a hatalmi szót követve – „zárójelbe tette” ezt a hagyománykincset. Magyarán,

15 Ezek közül a szunnita iszlámban a legelfogadottabb: Al-Baydáví, *Anwár at-tanazzul wa asrár at-ta'wil* (A leszállott [írás] fényei és a magyarázat titkai), számtalan kiadásban.

igyekezett ennek alkalmazását a társadalmilag szükséges minimumra korlátozni. Ugyanakkor ez az ismeret minden hívő számára nyilvános volt.

Ahogy a modern államok összeomlanak, úgy ez a hagyomány csak átveszi a helyüket. Amit a „minimalizált iszlám” önjelölt hirdetői követelnek, az nem csak egy premodern társadalmi rend utánzása (*taqlid*), de egyúttal a rend és biztonság minimuma is. Az együttműködő lakosság megkapja azt a garantált létminimumot, amelyet az összeomló posztkoloniális államiság már nem képes számukra szavatolni. Éppen ez a biztonság kényszeríti őket arra, hogy megbékéljenek új, légből kapott uraikkal.

A dolgok másik eleme, hogy ez a leegyszerűsített világmagyarázat kellően könnyű ahhoz, hogy a legkevésbé iskolázottak is felfogják. Azaz, ahogy már ezt említettük, néhány hívószo ismétlésével bárki kultúr- és hitharcosnak vélheti magát. Ez nem csak a Közel- és Közép-Keleten érvényes, de még inkább Afrikában.

A fentebbiekben már beszéltünk arról, hogy egy világvallás elfogadása mennyit segíthet egy korábban „barbár” nép akkulturációjában, a maga helye megtalálásában a civilizált világban. Az iszlám esetén a már említett szabad hitelesítés lehetőséget ad az új közösség, illetve annak a vezetői számára, hogy teljes joggal lépjenek fel alattvalóik, illetve a külvilág irányában.

A posztkoloniális rendszer lebomlása

Ha mindenáron meg akarjuk határozni azt a világtörténeti korszakot, melyben élünk, a legjobb kifejezés talán a „posztkoloniális rendszer lebomlása” lehetne. Az iszlám új sikereit éppen azzal magyarázhatjuk, hogy új rendet visz a kialakuló káoszba. Más régiókban, ahol az iszlám nem úr, még tragikusabb retardációk tűnnek a szemünk elé. Az albínó csecsemők meggyilkolása, a „mingi” gyermekek meggyilkolása Kelet-Afrikában, illetve a *szathi*, azaz a rituális özvegyégetések csendes, de mindinkább terjedő gyakorlata Indiában mind arra mutat, hogy véget ért egy világrendszer.

Apokalipszis pedig nem kezdődik

Mind ezek ellenére egyáltalán nincs szó arról, hogy elérkezett volna a nyugati világ oly sokszor megjósolt vége. A nyugati világ él és egészséges, képes szembenézni bármely kihívással. „*Fluctuat non mergitur*” (‘Hánykolódik, de el nem süllyed’) – mondhatjuk a legrégebbi „európai” intézmény, a Sorbonne azóta már Európa jelszavává vált szállóigéjével. Európa marad, s maradni is fog. Bár át kell rendeznie egyes prioritásait, pl. a görög eurocentek számolgotása helyett Afrika valóságára kell koncentrálnia, a „hajó megy” (*E la nave va*, Fellini).

BAKA L. PATRIK

Windsorok

Előszó

Életünkben minden bizonnyal nemegyszer felvetődött már a kérdés: Mi lett volna, ha nem oda születünk, ahová? Ez a talány – nem nagy titok – a „Mi lett volna, ha?” kérdések családjába tartozik, melyet bár a történészek java pusztán a spekuláció bölcsőjének tekint, lévén a valóság – különböző mértékig bár, de – ismert, a múltban bekövetkezett események ellentétes variánsai fölötti elmélkedés azonban sokszor sokatmondó tanulságokkal járhat. Mind fanyalagtunk már a jelen társadalmi berendezkedésének bizonyos hibáin, mégis, ha belegondolunk, hogy sokszor csupán a véletlenen múltott, hogy nem a 20. század valamely autoriter rendszere vált a jövőt formáló hatalmi tényezővé, rögtön egy utópiához hasonlatosnak láthatjuk az ímént még kritizált demokráciánkat... s az a tény, hogy néhány lépésénél sántít szegény, már nem is tűnik többnek egy szépséghibánál.

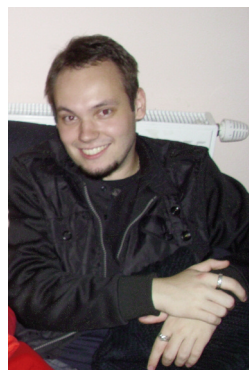
Miért ne gondolkodhatnánk hát el azon is – hisz ember lévén melyikünk ne szeretne gazdag, ismert, csodált és irigyelt lenni? Melyikünk ne akarna már csak a születésével is bekerülni a történelemkönyvek hasábjaira? –, hogy mi lett volna, ha az Európában első, a világban pedig második leghosszabb idő óta uralkodó királyi család sarjaként látjuk meg a napvilágot?

Első hallásra az ötlet kétségkívül kecsegtető, de mi van ezután? Vajon tényleg olyan csodálatos, hogy az ember arca közkincs, ön maga pedig voltaképpen... állami tulajdon? Hogy a születésével járó kötelezettségek nem adnak számára választási lehetőséget? Hogy minden pozitív tulajdonság, s minden esetleges defektus ellenére el kell végezni bizonyos feladatokat? Mindezek fényében már kissé árnyaltabb a kérdés: Milyen lehet Windsornak lenni?

Az alábbiakban e közismert dinasztia történetének és tagjainak bemutatásával erre a kérdésre keressük a választ, vizsgálódásunk centrumába a két világháború közti időszakot helyezve.

A prewindsori kor

Lehet, releváns volna a Windsor-ház történetét egyszerűen csak egy rendelettel és a hozzá fűződő dátummal, 1917. júli. 17-ével kezdeni – lévén a ház ekkor alakult –, mégis úgy véljük, az előtörténet, az okozatiság elhagyása nagy hiba volna. Kezdjünk tehát egy egészen más dátummal.

1 Neves miniszterelnökei: Lord Palmerston, a konzervatív Disraeli és a liberális Gladstone.

2 Vö. FÁBIÁN Teréz szerk., *Európa uralkodói*, Maecenas Kiadó, Budapest, 1999, 239–240.

3 Tom LEVINE, A *Windsor-ház*, Gabo Kiadó, Budapest, 2007, 13.

4 Vö. *Uo.*, 14.

1840-ben a Hannover-házból származó, három évvel korábban megkoronázott Viktória királynőt feleségül vette unokatestvére Albert, szász-coburg-gothai herceg. Mivel Viktória a hannoveriek utolsó sarja volt Angliában, személyében háza utolsó uralkodóját tisztelhetjük, hisz férje révén gyermekei már a Szász-Coburg-Gotha-ház nevet viselték, s így új dinasztikaként jelentek meg a brit trónon.

Viktória (1819. máj. 24. – 1901. jan. 22.)

Viktória királynő uralkodását – a viktoriánus kort –, ha szűken kívánjuk bemutatni, úgy azt az angol ipar hihetetlenül gyors fejlődése jellemzné (mondhatni második ipari forradalom), mely a legtekintélyesebb eredményeket a szénbányászatban, a vasiparban és a lázas tempójú vasútépítésben érte el. Mindez irdatlan nyersanyagigényt eredményezett, minek folytán indokolttá vált az angol gyarmatbirodalom kiterjesztése más, a koronától eddig független területekre is. Ilyen volt India – ahol az 1857-es, ún. szipojlázadást követően az egész állam, mintegy 90 évre a Brit Impérium fennhatósága alá került, Viktória pedig 1867-ben felvette az India császárnője címet – és Dél-Afrika – ahol a két búr háború érdemel említést, melyek közül az elsőt a búrok (holland telepesek), a másodikat viszont a több, mint négyszeres túlerőben lévő britek nyerték, minek folytán a búr államok elvesztették függetlenségüket – területe.

A viktoriánus kor politikai szempontból kétségkívül sokirányú volt,¹ ám ez nem rontott az államszervezet hatékonyságán. A belpolitikai változások közül az 1867-es választójogi reform, az általános szakképzést lehetővé tevő oktatási rend, a munkaadók és munkások viszonyát és kötelezettségeit rögzítő 1875-ös törvény, illetve a felnőttek és gyermekek munkaidejét szabályozó határozatok voltak a legjelentősebbek. Említést érdemelnek még a királynő uralkodása alatt zajló összetűzések az ír függetlenségi mozgalommal, de a krími háború is, ahol a törököket támogatva 1854-ben Anglia is fellépett az orosz nagyhatalmi terjeszkedés ellen.²

Viktória királynő uralkodásának nagyobbik felét – mindmáig ő a leghosszabb ideig regnáló angol monarcha; 1837-től 1901-ig ült birodalma trónján – mindennek ellenére a letargia és a gyász jellemezte (már magánéleti szempontból), 1861 decemberében ugyanis férje, Albert – „akit már életében is becsült, de akit halála után egyenesen imádoztak”³ – elhunyt tífuszban. A hercegnek tisztelgő „emlékhelyek nemcsak a királyi rezidenciát borították el, hanem az egész birodalmat. Albert egész Nagy-Britanniában a leggyakrabban kőbe vésett, bronzba öntött és nyilvánosan mutogatott ember volt ekkoriban. [...] Az Osborne House-ben még 1900-ban is ki [volt] készítve a tolltartója, és a sálja a szófára vetve, mintha csak véletlenül dobta volna oda.”⁴ Albert kétségkívül felesége legerősebb támasza volt, s mint ahogy az maga is írta naplójába, a királynő „első minisztere” kívánt lenni. Bizonyos szempontból az is volt, hisz Viktória a kezdeti ódzkodást követően ugyanazon mélységig engedte elmerülni férjét az uralkodói feladatok

bugyraiban, mint ahol ő maga is járt, és számos döntésben támaszkodott annak tanácsaira. Reginald J. White írja, hogy 1861-ig helyesebb volna tán albertainus, mintsem viktoriánus korról beszélni, lévén az uralkodói ötletek java Albert hercegtől származott.⁵

Albert hasonló helyet foglal el az angol történelemben, mint amilyet a Hannover-házi I. György, azzal a különbséggel, hogy bár az utóbbit királlyá is koronázták, addig az előbbi „csak” a *Prince consort* (magyarul kb. a *királynő hercegi házastársa*) rangot viselte, igaz, az utódai már ugyanúgy a Szász-Coburg-Gotha-ház uralkodóiként ültek a trónra, szoros egymásutánban már a második német eredetű dinasztiaként. Ehhez persze még hozzájön, hogy a hannoveri uralkodók cirka mindegyikének német felesége volt, s minthogy Albert úgyszintén német előkelőség, az ő felmenői közt sem nagyon találni más nációhoz tartozó személyt. A későbbiekben aztán – mint alább olvasható lesz – ebből számos kellemetlenség származott.

Ami biztos, hogy Viktória és Albert kilenc gyermeke közül szinte mind jó partit csinált Európában. Kapcsolatba kerültek a skandináv, a spanyol, a görög, a román, a jugoszláv, és német uralkodói dinasztiával is. Az a II. Vilmos például, aki német császárként döntő szerepet játszott az első világhéges kirobbantásában, Viktória királynő unokája volt.

VII. Eduárd (1841. nov. 9. – 1910. máj. 6.)

Édesanyjának 63 évig tartó uralkodása után került a trónra Albert Eduárd herceg, VII. Eduárd néven. Már regnálásának kezdetekor 60 éves volt, és nem örvendett a legjobb egészségnek. Hatalmas természetét a napi négy-öt, számos fogásból álló főétkezéseknek köszönhetette, korlátlanul tűnő dohányzása és alkoholfogyasztása pedig éppúgy rajta hagyta a bélyegét az egészségén.

Fiatalkorában a hadseregben szolgált, Írországbán, ahol viszonyba keveredett egy ír színésznővel. Életmódját édesanyja semmiképp sem tartotta herceghez illőnek, s ebből számos konfliktusuk kerekedett, Eduárd herceg ugyanis társasági ember volt, kedvelte a mulatozást, a sportot és az utazást. Budapesten is több alkalommal megfordult, baráti szálak fűzték a Festetics hercegi és Károlyi grófi családokhoz, illetve a szentgyörgyi születésű Vámbéry Árminhoz, a világhírű orientalistához is.⁶ A Hannoveriek korát idéző, pompával telített uralkodását Eduárd-kori Angliának nevezik. „A Buckingham-palota ismét nagy ebédek, ragyogó bálók, fényes szertartások színhelye. Edward a korszellemhez igazodva új társadalmi rétegeket enged udvarába: a *nouveau riche*-t, művészeket, sokféle külföldit.”⁷

Édesanyjától mondhatni megörökölte a második búr háborút, amit 1902-ben sikerrel fejezett be. Emellett támogatta a brit flotta további fejlesztését, és mint II. Vilmos ellenlábas, kulcsszerepet játszott a Nagy-Britanniát, Franciaországot és Oroszországot szövetségbe fonó Antant létrehozásában.⁸

Eduárd 1863-ban vette el Alexandra dán hercegnőt, akitől 1864-ben született első gyermeke. A kis herceget a nagymama nevezte el

5 Vö. Reginald J. WHITE, *Kurze Geschichte Englands*, Georg D.W. Callwey, München, 1970, 249.

6 Vö. FÁBIÁN, 57.

7 LEVINE, 58.

8 Peter FEARON, *Buckinghamský babylon: Vzestup a pád rodu Windsorů*, Český spisovatel, Praha, 1995, 47.

9 LEVINE, 45. (Az elírást korigáltam – a szerző megjegyzése.)

10 Vö. *Uo.*, 54–55.

11 *The Future of Monarchs*, *The New York Times*, may 16, 1917, 3.

12 Vö. FEARON, 76–84.

Albert Vikornak. Az apa azonban nem volt egy kandallót őrző típus; szinte minden utazásakor más nővel látták, és még egy házasságtörési perbe is belekeveredett. Az időszakot tekintve voltaképpen párhuzam volna vonható a monarchia és a walesi herceg hírnevének csökkenése közé. 1871. nov. 6-án Sir Charles Dilke alsóházban elmondott beszéde vert nagy port, melyben a republikánus gondolkodó a királyi család évi költségeit bírálta (egymillió fontról volt szó). A tömeg forrongott, s különös, megnyugtatóhoz Albert Eduárd herceg betegségére volt szükség. „Mindenki sötét balsejtellemmel eltelve várja december 14-ét, mert akkor lesz 10. [éve], hogy Albert herceg meghalt, akit a tífusz vitt el. [...] December 14-én azonban megszűnik a láz. Bertie túléli a betegséget.”⁹ A monarchista Gladstone miniszterelnök ezután kieroszakolta egy hálaadó istentisztelet megrendezését, melyet megelőzően a nép láthatta a királynőt és fiát. A tömeg eufórikus hangulata mintegy száz évre háttérbe szorította a republikánus gondolkodást.

Albert Viktor herceg feleségének kiválasztása nehezebb ügynek bizonyult, s a frigy még így sem járt – nem is járhatott – sikerrel. Az egyébként harmadik feleségjelölt, Mária, tecki (von Teck) hercegnő volt, s bár az eljegyzés meg is történt 1891-ben, a '92-es februári esküvőre már nem kerülhetett sor, Albert Viktor ugyanis januárban elhunyt tüdőgyulladásban. Tecki Máriát végül az öccse, György – az angol trónon később e néven ötödikként regnáló király – vette nőül.¹⁰

A Windsorok kora

Az első világháború kitörésével az angol trónon székelő király, V. György – aki német felmenőin túl angolokkal szinte nem is rendelkezett, s ráadásul még a felesége is német volt – unokatestvérének, a német császárnak volt kénytelen hadat üzeni. A lakosság egyébként is forrongó németellenes hangulata 1917 márciusában döbbennel vegyült, a La Manche csatornát elsőként átrepülő, és Londont bombázni kezdő német bombázónak ugyanis Gotha G.IV. volt a neve, amely teljesen összezsengett a királyi ház nevével. Ezt követően, az év májusában H. G. Wells, világhírű sci-fi-szerző közzétett egy cikket, *Az uralkodók jövője*¹¹ címen, melyben azt boncolgatta, hogy a Szász-Coburg-Gotha-Hannover családnak választania kéne a brit nép és európai rokonsága között.

A fentiek vezettek hát V. György döntéséhez, miszerint a brit királyi családnak – már ha továbbra is az akar maradni – a haza iránti elkötelezettség jeleként nevet kellett változtatnia.¹²

A név kiválasztása azonban ügyes-bajos feladat volt, hisz egy félresikerült döntés az egész világ előtt nevetségessé tehetné volna a dinasztia. A megoldást végül Lord Stamfordham, a király magántitkára terjesztette elő: „**Windsor-ház.** Itt született 1312-ben a »windsorinak« is nevezett III. Edward, itt élt Egbert angolszász király (802-839), Hódító Vilmos építette erődítménnyé, itt született a Magna Charta és alapította meg az itt született II. Edward a térdszalagren-

det. A Kipling által »windsori özvegynek« nevezett Viktória is a kastély parkjában van eltemetve. Így jött létre királyi proklamációval 1917. július 17-én a House of Windsor.”¹³ Utolsó aktus gyanánt a király megfosztotta a másik oldalon harcoló német rokonait a Nagy-Britanniához kötődő nemesi címeiktől.

V. György (1865. jún. 3. – 1936. jan. 20.)

Bátyja, a trónörökös haláláig a haditengerészetnél szolgált, ahol elnyerte az ellentengernagy rangot. Apja halálával, 1910-ben koronázták meg, számos európai monarcha és a birodalmi gyarmatok követségeinek színe előtt. Hazája iránti hűségével származása fölé emelkedett, s határozottan folytatta atyja németekkel rivalizáló politikáját (lásd a fenti névváltoztatást). A „Nagy Háborút” tekintve uralkodása kétségkívül sikeres időszaknak számít, a koronához tartozó világbirodalom azonban ugyanebben a korban kezdte gyengülését.¹⁴ V. György idejében zajlott továbbá az 1917-es Ír függetlenségi háború, mely bár az angolok győzelmével végződött, ’22-ben az Ír Szabadállam visszavonhatatlanul elszakadt a koronától.

György – természetét tekintve – atyjának szöges ellentéte volt. Az Eduárd-kor egyértelműen véget ért, s az alattvalók a hirtelen színgort látva neoviktoriánus időszakról kezdtek el beszélni. A Buckingham-palota vendégeinek listája igencsak „megtisztul”, György ugyanis hátat fordított az általa erkölcstelen életmódúnak értékelt előkelőségeknek, hiába voltak azok halott apja közeli barátai. Rajtuk túlmenően a VII. Eduárd által protezsált rétegek képviselői is sorra kiszorultak az udvarból. György házassága Tecki Máriával – kinek révén a Rhédey magyar grófi családdal is kapcsolatba került – példaértékű volt, s ugyancsak Viktória királynő és Albert herceg kapcsolatát idézte.¹⁵

A király, amennyire tehetette, osztozott alattvalói szűkölködésében. A háború alatt nem szervezett lakomákat, fényes rendezvényeket, de állandóan úton volt, sebesülteket, kórházakat, háborús ipari intézményeket látogatott, és az angol uralkodók közül utolsóként a frontra is kitekintett.

Gyermekeinek nevelését igencsak szigorúra fogta; a hercegek egyaránt aranykalitkaként emlékeztek erre az időszakra. A Royal Naval College-ban – mely a haditengerészet utánpótlását képző intézet – fiai rang nélkül tanultak, semmiféle kivételezés nem illette meg őket. Náluk maradván azt konstatálhatjuk továbbá, hogy újabb párhuzamot generált a történelem. Az idősebb, David (a későbbi VIII. Eduárd) szabadosabb, bátrabb természetű volt, könnyebben szerepelt a nyilvánosság előtt, míg öccse, Albert (a későbbi VI. György) visszahúzódóbb jellemként tulajdonképpen David árnyékában élt, tele komplexussal. Ezek közül – már ha leírható ilyen – a legjelentősebb a dadogása volt, melyet látványosan vitt vászonra a 2011-es év négyszeres Oscar-díjas filmje, *A király beszéde* (The King’s Speech), Tom Hooper rendezésében.¹⁶

13 Lásd: <http://tortenelemklub.com/erdekessegek/erdekessegek-napjainkban/150-az-angol-kiralyi-dinasztia-es-az-evszazad-eskuevje>

14 Vö. FÁBIÁN, 88.

15 Vö. LEVINE, 69–70.

16 A film készítőinek, szereplőinek, díjainak és egyéb adatainak listáját, illetve rövid leírását lásd: http://www.port.hu/a_kiraly_beszede_the_king_s_speech/pis/fi/films.film_page?i_film_id=116080

17 LEVINE, 91.

18 A döntés indokolt, hisz a világháború végével alig maradt alkotmányos monarchia Európában.

19 Albertet előbb kétszer elutasította, s csak harmadszor fogadta el házassági ajánlatát, amiért családja az elejétől kezdve nem lelkesedett. Amikor azonban kiderült, hogy a Windsorok az idősebb herceghez, tehát Davidhez akarták hozzáadni, Elizabeth végül (a kisebbik „rossz” mellett?) határozott.

A háború végeztével lenyugodtak a nép kedélyei, s amíg Európaszerte császárságok, királyságok és hercegségek hullottak a porba, addig V. György trónja szilárdabbnak tűnt, mint valaha. Miután unokatestvére, II. Vilmos önkéntes holland száműzetésbe vonult – bár naplójegyzeteiben „a legnagyobb ismert bűnözőnek” nevezi, hisz „uralma alá akarta hajtani a világot”¹⁷ – mégis amellet állt, hogy ne állíthassák ítélszék elé. Az ok nyilvánvaló: ha ez megtörtént volna, úgy a jövőben az uralkodóknak hordozniuk kellett volna a háborúk felelősségét.

Az udvar és a király alkalmazkodott az új politikai áramlatokhoz – még ha magánszemélyként ellenezte is őket –, mint például a munkáspárthoz, a Labourhoz is. A vörös-zászlós terveket szövögető szocialisták azonban éppúgy megtisztelve érezték magukat a király vendégeként, mint más politikai irányzatok képviselői. A monarchia továbbra is Anglia jelképe marad.

A gazdaság mindeközben hanyatlott, hisz a háborúban elveszítettek legjelentősebb kereskedelmi partnerüket, Németországot, és az onnét befolyó jövátétel sem volt képes hibátlanul működtetni a korábban zakatoló gazdasági gépezetet.

David herceg, a trónörökös, nyitottnak mutatkozott a szociális változtatások iránt, s birodalomszerte nagy népszerűségnek örvendett, még ha életmódja VII. Eduárdét idézte is. Mindez persze szöges ellentétben állt apja elvárásaival, nem beszélve arról, hogy „nem tesz eleget örökös teendőinek”, azaz nem nősült meg és nem nemi utódokat.

Itt meg kell említenünk, hogy családjának névváltoztatásakor V. György olyan rendelkezést is hozott, mely szerint már nem csak királyi házak sarjai válhattak gyermekei jövendőbelijeivé, hanem „jó brit családok” hozzátartozói is.¹⁸ Így Albert, York hercegének felesége is egy earl lánya lett, mégpedig Elizabeth Bowes-Lyon, igaz, hosszas bonyodalmak, és nem egy elutasítás után.¹⁹ A király feltűnően kedvesen bánt fia hitvesével; nyílt levelében rögtön királyi fenségnek nyilvánította, s ezzel precedenst teremtett. Albert és Elizabeth mindazonáltal egyelőre még csupán mellékszereplők, mint két kislányuk, az 1926-os születésű Erzsébet (ma az angol trónon második e néven) és az 1930-as Margit is.

Az 1929-es világgazdasági válság kirobbanásával Nagy-Britanniát is utolérte a nyomor. Egy éven belül a lakosság 25% vált munkanélkülivé, s bár a jobb- és baloldal radikálisai egyaránt jelen voltak, teret nem sikerült nyerniük. V. György tisztének tartják ezt is, hisz lényegében az ő istápolásával jött létre a nemzeti koalíciós kormány, mely az országot 1940-ig irányította.

„Otthonomból és szívemből szólok hozzátok”, hangzottak a király szavai 1932 karácsonyán, a legendás karácsonyi szózat részeként. Alattvalói jóformán ekkor hallották először uralkodójuk hangját, s a szívhez szóló beszéd – még ha a király nem is volt jó szónoknak nevezhető – tovább szilárdította a monarchiát, s emelte népszerűsége csúcsára V. Györgyöt.

VIII. Eduárd (1894. jún. 23. – 1972. máj. 28.)

VIII. Eduárd különös alakja az angol történelemnek. Egyfajta üdvtelen üstökös, aki mindössze 325 napon át „viselte” a koronát, melyről egyedülként és saját akaratából mondott le. Amennyire közkedvelt volt, legalább annyira botrányhős is, aki – mint ahogy ez a köztudatban is él – egy kétszeresen elvált, amerikai színész nő szerelméért mondott le a koronáról. A történészek ezzel szemben persze jóval mélyebbre ástak, de vajon mi az igazság? Lényegében ahány szerző, annyi vélemény. Daniel Spoto olyan emberként ítélte meg a királyt, akinek semmi kedve sem volt az uralkodáshoz, és csak a megfelelő indokot várta, hogy kibújhasson a felelősség alól. Susan Williams a másik pólust képviselte, hisz szerinte a király a társadalmi elit mesterkedésének áldozata lett, ugyanis végig az alacsonyabb osztályokkal rokonszenvezett és nyitott volt a szociális változtatásokra. A *War of the Windsors szerzőkvartettje*²⁰ – ezen összeesküvés-elméletekre alapozó kötetében – pedig még arra is kísérletet tett, hogy a királyt brit nációként ábrázolja.²¹

A herceg népszerűségéhez nagyban hozzájárult Dél-Afrikában tett látogatása, ahol a búrok nyelvén is szolt pár szót, továbbá jelentős a Wales déli részén elterülő Dowlais városának acélművében tett vizitje is, ahol a munkások mellett foglal állást, és támogatásáról biztosította őket. Lényegében ő volt a Windsorok első médiasztárja.²²

Jelentősebb volt azonban életének másik oldala, amelyben a már emlegetett színésznőnek, Wallis Simpsonnak esett rabjául, akiért – saját kormánya felszólalását követően – a koronáról is lemondott. Eduárd ugyanis el akarta venni a már kétszeresen is elvált színésznőt, az anglikán egyház és a monarchia hagyományai ezt azonban nem engedték.²³ A házasságra mindazonáltal sor került, Wallis pedig Windsor hercegnő lett... de királyné soha.²⁴

VI. György (1895. dec. 14. – 1952. febr. 6.)

Bátyja lemondásának másnapján, azaz 1937. dec. 11-én Albert yorki herceg VI. György néven foglalta el a trónt, s ismét egy keretdúsabb kor köszöntött Angliára, melynek a király – és egyre többet szereplő kislányai (közülük pedig főként Erzsébet; immár trónörökös) – mellett a királyné, Elizabeth volt az egyik főszereplője. VI. György uralkodása alatt végig feleségére támaszkodott, s ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy felvette a térdszalagrendbe – mely az ország legfontosabb, hagyományos férfiakat tömörítő lovagrendje –, és hogy megannyi hivatali ügyet is rá bízott.

Ha VI. György uralkodását kívánnánk megítélni, igencsak köztes értékelést kapnánk. Ez persze nem a királyt minősíti, hisz a fentebb értékelt korok és eseményeik is csak szimbolikusan függtek a mindenkorai angol uralkodótól, alkotmányos monarchiáról lévén szó. De hogy miért is kapna a VI. György nevével fémjelzett kor közepes

20 Lynn PICKETT – Clive PRINCE – Stephen PRIOR – Robert BRYNDON, *War of the Windsors: A Century of Unconstitutional Monarchy*, Mainstream Publishing, Edinburgh, 2002.

21 Az elmélet egyik domináns mozgóterülete a lemondást követően Eduárd Németországban tett látogatása, ahol a Führerrel éppúgy találkozott, mint az NSDAP számos jelentős képviselőjével. A rossz nyelvek szerint Anglia meghódításának esetén Hitler visszaültette volna Eduárdot a trónra.

22 LEVINE, 113–115.

23 Akkor még, hisz ha jól megfigyeljük, a párhuzam Károly herceg esetével nyilvánvaló. Ezen szál boncolgatását azonban munkánk keretei nem teszik lehetővé.

24 VIII. Eduárd és Wallis Simpson kapcsolatát részleteiben lásd FEARON, 118–144.

25 Vö. FÁBIÁN, 88.

26 LEVINE, 145, 146.

27 Uo. 175.

értékelést? Egyfelől a király helytállása és önnön korlátain való felül-emelkedése igen jó szimbóluma lehet az angolok háborús sikerének, mint ahogy maga az uralkodó is jelképe lett – legalábbis Nagy-Britannia határain belül – a náci felett aratott győzelemnek. Ezt a dicsőséget azonban nagyban megnyirbálják a háborút követő események, hisz India és Pakisztán 1947-es függetlenedésével bomlásnak indult a Brit Impérium.²⁵

Levine írja, hogy V. és VI. György között tekintélyes hasonlóságot fedezhetünk fel. Mindketten másodszülöttek voltak, kezdetben az elsőszülött árnyékában éltek, a haditengerészetnél szolgáltak, a közügyek terén felszínes ismeretekkel rendelkeztek, társadalmi és politikai értelemben pedig éppúgy szélsőségesen konzervatívak voltak. Kötelességtudó, családjukhoz hű, egyenes jellemek, akik nem szívesen mutatkoztak a nagynyilvánosság előtt, és egyaránt végiguralkodtak egy-egy világháborút. „Olyan férfiak, akiknek szükségük van saját külön világukra, olyan férfiak, akiknek a tökéletesség szintjén kell teljesíteniük azt, amit elvárnak tőlük, mert elültették bennük a félelmet, hogy ellenkező esetben csalódást okozhatnak valakinek.” A koronázás kapcsán maga Albert írja Louis Mountbattennek: „Sohasem kívántam, hogy megtörténjen. Nem vagyok felkészítve rá.”²⁶

A királyi pár számára az 1939-es kanadai és USA-i út hatalmas ismeretséget és támogatást hozott. VI. György közeli barátságba került Roosevelttel elnökkel, s ezzel a két ország közti szálak is megszilárdultak, amire kétségkívül nagy szükség volt, hiszen már érezhető volt a háború szele. A hazatérő uralkodót országa parlamentje is kitörő ovációval fogadta.

A háború alatt a király ugyancsak derekasan szerepelt. Nem hagyta el Londont, és a lányait is csupán elrejtette – szemben az arisztokraták vidékre küldött gyerekeivel –, a brit titkosszolgálat ugyanis (okkal) tartott tőle, hogy a náci tervei közt szerepel az elrablásuk. „A hercegnők sehova se mennek nélkülem, én sehova sem megyek a király nélkül, a király pedig sohasem hagyja el a hazáját!”²⁷ – jelentette ki a királyné. A Buckingham-palotát ért bombázás után az uralkodó és felesége már a nemzet szimbólumaiként szerepeltek, hisz megélték ugyanazt, amit az alattvalóik. Számos alkalommal tettek látogatást a Luftwaffe által bombázott területekre.

VI. György eleinte igen távolságtartóan viszonyul Churchillhez, az ugyanis korábban bátyjának volt a támogatója, a náci propaganda pedig már a király fülében is elültette a bogarat, miszerint a lemondott Eduárd – ha rossz szelek kerekednek – még visszatérhet. A háború azonban összekovácsolta Anglia királyát és miniszterelnökét is. VI. György uralkodásának talán csúcspontja volt, amikor a II. világháború lezárásakor, 1945. máj. 8-án, a VE-day (Victory Europe Day) alkalmával családja és Churchill társaságában nyolcszor kellett megjelennie a Buckingham-palota balkonján, körülzengve népe örömjongásával.

A király e napon közvetített beszéde ugyancsak jelentős. VI. György – mielőtt belekezdene – felnéz feleségére. Elizabeth mosolyog. A király beszéde hibátlanul hangzik el.

Zárszó

1952. febr. 6-án VI. György álmában lehelte ki lelkét. Nagy-Britannia ismét változás előtt állt; egy huszonhat esztendő fiatal nő lépett a trónjára. Sokakban kételyek merültek fel, az új uralkodó azonban mindnyájukat hamar elbűvölte. Ő volt Erzsébet, Nagy-Britannia királynője, második e néven. Az ő, és utódainak története azonban már nem a mi munkánk témája.

Zárásul – átlépve pár évtizedet – két igencsak jelentős eseményre hívnánk fel a figyelmet. 2011. okt. 28–30. között zajlott a Nemzetközösség 22. csúcstalálkozója az ausztráliai Perth városában, ahol a brit uralkodói ház trónutódlását érintő szabályok három jelentős változáson mentek át:

1. A jövőben nemétől függetlenül az egyenes ági elsőszülött öröklí a brit trónt.
2. Az örökös társa immár bármilyen vallású lehet (akár katolikus is!).
3. A királyi ház tagjainak házasságkötéséhez pedig többé nincs szükség az uralkodói jóváhagyásra.²⁸

A változás szele tehát a Windsor-házat is elérte.²⁹ És hogy ez jól van így, ahhoz nem fér kétség. Láthattuk, sokszor olyan akadályok, keretek szabályozták a királyi család történetének alakulását, amelyeknek java mára érvényét veszítette, s amelyeknek egy alkotmányos monarchiában nincs is helyük többé. Ezek nélkül a keretek nélkül bizonyosan egészen másként (is) alakul(hatot)t volna az uralkodóház, és vele együtt Nagy-Britannia története. De már megint a „Mi lett volna ha?” kérdéskör járunk. Veszélyes, ámbár csábító talaj ez.

Azt pedig, hogy jó volna-e Windsornak lenni, döntse el mindenki magában. A válaszok mindenesetre, ha nem a múltat, de a jelent tekintjük, lehet, sokkal inkább összecsengenének. Egy valami azonban ennek fényében sem változott: Még mindig nem vagyunk Windsorok.

28 <http://fn.hir24.hu/vilag/2011/10/28/egyenlosdi-a-windsor-hazban/>

29 Még ha egyhámar nem is érzékelteik majd hatásukat, György, cambridge-i herceg születésével ugyanis bizonyosnak tűnik, hogy II. Erzsébet után sokáig nem lesz újfént női uralkodója Nagy-Britanniának.

Falak 1, monotípiá, 54x37 cm, 1993

CSIBRÁNYI ZOLTÁN

Midőn lángra lobbant a gonoszság

Inkvizíció. Ha e kifejezést halljuk, beleborzongunk. Noha szerencsére nekünk nem kellett átélnünk, akarva-akaratlan mégis bevillan – többnyire a filmek, regények révén – valamiféle kegyetlenséget, rendszert értelmetlen vasszigort, vallatást igénybe vevő, rideg papok intézte ítélkezési procedúra. A hitbéli hovatartozási érzet megerősítése során és/vagy amellet ma rendre kimarad e már-már istentelen tettek felemlegetése – bár talán helyesebb megtévelyedésről szólni. Pedig szükséges szólni róla, nem szabad átbeszéletlenül hagyni az ilyen tetteket. Sokan sokfélét írtak e sokrétű témakörben. Én jelen sorok közt javarészt a legbizarrabb spanyol inkvizíciót taglalom. De a bűnösség képének teljesebbé válása végett helyenként ki-kitekintek másfelé is. Leginkább viszont a kulturális értékek észellenes elpusztítását helyezem górcső alá, de helyszűke miatt természetesen a teljesség igénye nélkül.

Valójában időszámításunk kezdetétől, sőt kétségkívül korábbról része volt az emberiségnek üldöztetésben. Néró császár a keresztényeket okolta s üldözte a Róma nagy részét felemésztő i. sz. 64-es tűzvész miatt. 112 körül Traianus császár is „elvárta”, hogy megbüntessék azokat, akik nyíltan kereszténynek vallották magukat. Amint elfogadottá lett a kereszténység, ők kezdtek üldözni: 258-ban Valerianus prefektus megégette Szent Lőrincet. 391-ben I. Theodosius betilt minden nem kereszténynek vélt vallásgyakorlást, így az arianizmust, vagy a nesztorianizmust. II. Theodosius 438-ban már halállal sújtható szentségtörésnek nyilvánította ezen vallásokat. Plusz adalékként két sokatmondó érdekesség: már 730–849 között ezer meg ezer szobor és festmény vált vallási alapon a képüldözés áldozatává. És már az ókorban is voltak könyvégetések, ezek legismertebbjei közül való a Csin Si Huang-ti császár által levezényelt. Dinasztiaalapítóként az egyesült Kína első vezetőjeként minden korábbi könyvet s emléket igyekezett megsemmisíteni; olyannyira félt a múlttól, hogy akkor is halálraítélt valakit, ha az a régi bölcsektől idézni merészelt. Nem is nagyon marad fenn sok írott forrás a korábbi időszakból.

Tényleges inkvizíció négy volt. A középkorban a 11. sz-tól az egyház igyekezett kötelezni az uralkodókat a nem keresztények üldözésére. 1184-ben született meg az a pápai bulla, az Ad abolendam, amely a dél-franciaországi albigens eretnekmozgalom ellen irányult. Igaz, már ezt megelőzően (1022 és 1034) lezajlottak az első kivégzések Orleánsban és Milánóban. 1230-tól a domonkos rendiekből kerültek ki azok, akik lefolytatták az inkvizícióval kapcsolatos vallatásokat, pereket. E században Németországban és a skandináv államokban is megjelent az inkvizíció. Ami nagyon érdekes, Angliában

sosem vert gyökeret, legalábbis hivatalosan, hiszen azért ott is sokakat kivégeztek boszorkányság meg egyéb vádak miatt: e tetteket jögerősen támogatta az 1401-ben íródott eretnekegetést engedélyező törvényük. Következett a spanyol inkvizíció. Idővel üldözési áramlat alakult ki a szomszédos Portugáliában. Majd következett az eredetileg csupán az egyház hatalmát és tekintélyét megőrizni hivatott római, ám itt is akadtak bőven túlkapások.

Meglepő, de kegyetlenül inkvizitorkodott többek közt a magyarok török elleni harcában, Nándorfehérvárnál is szerepvállaló olasz teológus, Kapisztrán Szent János: fennmaradt iratok szerint volt, akit lovakkal szaggattatott szét, máskor Firenzében három napon át „lassan pörkölt” valakit. III. Pál pápa 1542-ben bíborosokból s más „fontos” személyekből testületet (a Szent Hivatal Kongregációja, avagy a Felügyelő Testület) hozott létre a hit megőrzésére és a téveszmék felkutatására. Ugyanő nevezte át később szükségből az inkvizíciót „Szent Officiumnak”, magyarán Szent Kötelességnek. Néha (1452-ben pl. Nicoló da Verona ördögűző esetében) előfordult, hogy a máglyára szántat kiszabadította a nép. Idézett esetben a nép Achille Malvezzi johannita rendi barát szavára hallgatva döntött a szabadító akció mellett. Mi több, néhány nagyobb tekintélyű egyén önerőből is képes volt a szökésre, ilyenkor megesett, hogy a meglógott illető valamely szobrát égették el. A bűnösnek vélték sorába tartozott pl. Nostradamus; mivel megjósolta II. Henrik francia király halála formáját, perbe fogták a király megátkozásáért, de a büntetést valahogy megúsza, rá utaló nyom legalábbis nem maradt. Boromeus Károly milánói bíboros 1565-ös glosszája szerint nem szabad csendéletet festeni szent képekre, mert elvonja a figyelmet, felhívja továbbá a püspökök figyelmét, átvizsgáláskor okítsák ki a festőket, mely témáktól óvakodjanak. A bolognai Annibale Carraccinak Gabrielle Paleotti érsek 1589-ben szemére veti a „meztelen felsőtest” ábrázolását mitológiai/vallásos képein, mint a Vénusz és Adonisz. 1616-ban történt, hogy elítélték a nézetet, miszerint a Föld kering a Nap körül, így „nem csoda”, hogy a hírhedt Tiltott Könyvek Listájára egyebek mellett felkerült Kopernikusz *De Revolutionibus Orbium Coelestiuma*. A 17. sz. elején bebörtönözték a bolognai tudós Ullisse Aldrovandit, mert – a világon elsőként, és ezzel megteremtve az embriológia alapjait – kotlás alatt lévő tojáson végzett megfigyeléseket. Az azóta boldoggá avatott II. János Pál pápa 2000. március 12-én a Vatikánban szentmisén ismerte el egyháza hajdani bűneit.

Nézzük Spanyolországot. Amint IV. Henrik halála után (1474. dec. 2.) nővére, Izabella lépett Kasztília trónjára, majd tíz évre rá Ferdinánd elfoglalta a szomszédos Arragóniát, megszületett Spanyolország. Ők ketten 1469-ben kötötték össze életüket. Odaadó keresztényként úgy érezték, ki kell űzniük a zsidókat. (Tudni kell, már korábban, 1464–1465-ben is létezett egy a püspökökhöz címzett spanyolországi parancs, melyben a zsidó eretnekek felkutatására, megbüntetésére kérték azokat.) Ezen készítésüket nagyban támogatta gyóntatójuk, a hírhedtté vált Thomas de Torquemada. Igaz, Alfonse de Espina fráter már öelotte megírta Fortalicium Fideijét, ami ihletője lehetett a zsidók elleni intézkedéseknek: arról „tudósított”, hogy a zsidók korábban mennyi gaztettet követtek el. Később persze nemcsak a zsidókat, de a boszorkányokat, az ördöggel fajtalankodókat is üldözték: 1484-ben VIII. Vince pápa bullájában kijelenti, a boszorkányok kártékonyak az egyházra nézve. Magyar vonatkozás: a boszorkányokat már államalapító Szent István regulája és Szent László XI. sz-i törvénykönyve is elítéli fajtalankodásaik (az ördöggel!), kicsapongásaik miatt. A magyar boszorkányperekről Schram Ferenc írt háromkötetes Magyarországi boszorkányperek 1529–1768 c. művében.

Az említett dominikánus prior, egyébként szintén zsidó Torquemada, az első (hivatalosan 1483-ban kinevezett) főinkvizítor volt az „eszme atyja”. Ediktumában megtiltotta a keresz-

tényeknek, hogy hajlékot és ételmet adjanak a zsidóknak; emellett a kikötőbe érve a menekülők fejenként 1 arannyal is tartoznak a királyi párnak. Az inkvizícióhoz szükséges bullát IV. Sixtus pápa 1478. nov. 1-jei keltezéssel adta ki. A következő, IV. Sándor pápa is dicsérte az elszánt és könyörtelen Torquemadát, aki – mondják az egykorú feljegyzések – sosem evett húst, csak darócruhában járt, de hogy valamelyest bizonyosan félt tettei miatt, bizonyítja, hogy aszkétizmusa ellenére fényűző palotá(k)ban lakott és lépten-nyomon 150 gárdista vigyázta őt. Kidolgozta a fondorlatos inkvizíciós kódexet, amely kikerülhetetlen hurkot vetett az üldözöttek köré: a megvádolt tagadás esetén nemegyszer ugyanúgy máglyára került, mint aki a kínvallatás eredményeképp bevallotta (általában koholt) tetteit. Torquemada a gyerekekre mint eretnekségre hajlamos egyedekre tekintett, akikre csak serdülőkoruk betöltését követően sújthattak le: ezt a fiúknál a 14., a lányoknál a 12. évben határozta meg. Viszont az inkvizíciónak csak a megkeresztelkedettek felett volt hatalma. Titkára feljegyzései szerint 97 321 embert ítél el, 10 220-at elevenen megégettetett, 6 ezernél is többet pedig halála után hajítatott tűzre. A korábbi spanyol inkvizíciós időszakban még sermonak nevezett szertartásból fejlődött ki az auto de fé, magyarul a hitvallás cselekménye, ami arra szolgált, hogy nyilvános szertartásosságával meggyőzze a lakosságot az inkvizíció szükségességéről.

Az aragóniai inkvizíció már a 13. századtól magától értetődőnek tekintette a vagyonelkobzást, ha eretnekség forgott fenn. Volt idő, mikor a vagyon felére tették rá kezüket, de alkalmanként nagyobb tételt is kihalásítottak személyes vagyonokból. Hozományok esetében, ha a nő ítéltetett bűnösnek, az odaveszett, ha a férfi, akkor amennyiben voltak, az utódokra szállt a vagyon. A vagyonelkobzásoknak sokatmondó bizonyítékai maradtak ránk, még maga Ferdinánd is önkényesen sok mindent lenyúlt egyesektől. Feljegyzés tanúsítja, az eretneknek nyilvánított Micer Regader 1502-es elégetésekor az annak tulajdonát képező vagyonból félszáznál több igazgyöngyöt vett magához. Vagy ott az a szintén az évi granadai eset, mikor egy bizonyos Bernardalla tulajdonában lévő ranollai kert arcátlanul már akkor lefoglaltatott Juana hercegnő részére ajándék gyanánt, amikor az említett még el se volt ítélve. Bánatpénzekből és bírságokból is sok pénzt beszedtek intézkedéseik során, de meg kell jegyezni, ez a római inkvizícióra nem, csak a spanyolra volt jellemző. A sanbenító, azaz a vezeklők öltönye olyasmis volt, amit akár egy évig is viselni kellett a vezeklőknek a visszaesés terhe mellett. Ott volt aztán a megbélyegzés olyan formája, amikor szegyzemre kebito viselésére köteleztek embereket, ami egyfajta sárga színű tunika volt, rajta középpütt hatalmas vörös kereszttel. Az ilyet viselő megbélyegzettek sorsa szörnyűséggé és kínzóan nyomorúságossá vált, mivel kenyérekészeti lehetőséget alig kaptak. Voltak, akiket száműzésre, gályarabságra vagy élethosszig tartó börtönre ítélték. Elképesztő, de még a kincskeresés is véteknek ítéltetett.

Nem esett még szó a vallatás, kínzás gyötrelmeiről, eszközeiről, módjairól: korbácsütés, többnyire kétszáz, akár tizenévesekre is kiróva. A királyi és egyházi fogdáktól sokak szerint rosszabb volt a titkos börtön, a carceles secretas, ám a tények mást bizonyítanak, a rendes bűnügyekben sokkal több kínzóeszközt alkalmaztak. Azért a titkos börtönök se voltak híján kíméletlen eszközöknek: szájpecsek, karokra és lábakra helyezhető húsbavágó garotte, pié de amigó. Utóbbi egy a nyak köré kötözött, állat feltámasztó vasvilla volt. A mondeza alakja nem ismert, a ráutaló célzások szerint kegyetlen szenvedést okozott. Sokszor inkább csak megfélemlítésre használták a kínzás lehetőségét, ilyenkor a vádlottat a kínzókamrában anyaszült meztelenül hozzákötötték a potrohoz, vagy az ocalerához, ráijesztés céljából, ami többnyire elég is volt, hogy bevalljon ezt-azt a meggyötört egyén. Tényleges fizikális tettektől kevés híján mentes volt a csak ritkán alkalmazott vergüenza (szégyen): Ennek keretében az illetőt a meztelen felsőteste elé, a pié de amigóra erősí-

tett bűnvádjaival végigvitték a városon, szinte parádéztak vele, ez testileg ugyan nem annyira fájt, de lelkileg bárkit megtört. Érdekesség, hogy szinte mindenkit igen, de terhes nőket nem szabadott kínozni.

A személyellenes rémítő tetteken túl a könyvégetés és a művészetekbe való belerondítás ugyancsak megbocsáthatatlan bűne az inkvizíciónak, mivel határozottan ártott művészeteknek, irodalomnak, tudományoknak. A spanyolok hosszú ideig szó szerint intellektuális fejlődésbeli hátrányt voltak kénytelenek megélni az inkvizíció szülte tevékenységek folytán. Gazdaságilag felbecsülhetetlenül nagy hátrányba kerültek. Most jöjjenek a miértek.

Nem hivatalosan már 1490-ben számos héber bibliát, zsidó vallásos könyvet, Koránt, Tóra-tekeresztet, különféle mór kéziratokat tűzbe vetettek; megesett, hogy egyetlen auto de fé keretein belül 6000 a zsidóságot és a boszorkányságot taglaló könyv lett hamuvá. III. Pál pápa 1536-os bullája kiátkozta a pápai engedély hiányában lutheránus könyveket olvasókat. Képzeltük, mily szorongás közepette vett kézbe akkoriban bárki ilyesféle könyvet, ha még olyan nagyság, mint IV. Fülöp is csak engedéllyel olvashatta pl. Guirrciardiní írásait. Kiállítottak részleges engedélyeket is, viszont igen ritkán szóltak ezek a könyv megtartásáról, általában csak előre meghatározott könyvek bizonyos ideig való olvasására szóltak; természetesen ezek igénylése és a hozzájutás igen körülményes folyamat volt, mindenesetre ilyet kapott 1614-ben Padre Gullo Savelle néhány angol nyelvű katolikus könyv áttekintéséhez, ahogyan Soma hercegnő egy bizonyos olasz nyelvén íródott biblia elolvasására.

Korai formális indexek, ún. „katalógusok” megjelentek már 1540-ben, 1544-ben, 1546-ban, többek között a Louvain Egyetem gondozásában. Spanyolországban minden könyvesboltot, klostrot, egyetemi könyvtárat, magángyűjteményt átvizsgáltak, így a kasztíliai kormányzó, vagy a tudományok nagy tisztelőiként ismert Fra Diego Darina és Don Juan de Morces könyvtárat is. De pl. Arias Montano teljes könyvvállományától volt kénytelen megválni. Johanna infánsnőnek a lutheránusoktól való félelme szülte pragmaticája hatására került először listázásra az állami cenzúra bevezetésekor, hogy mely könyveket kell elégetni. Nyomatás előtt a királyi kamara egy adott titkára átnézett, majd aláírt minden kiadásra váró oldalt. A szigorúan tiltott könyvek listájának első nyomtatott római variánsa az 1550-es évek végéről való (már ez is több száz szerző nevét tartalmazta), de ezt utóbb IV. Pius pápa átdolgoztatta, ebből lett 1564-ben a tridenti Index, amit a Dominici gregis custodiae Domino kezdetű pápai bullával hoztak nyilvánosságra. 11 évvel később már újabb, ismételtén bővített lista jelent meg. Spanyolországban anno még az Escorial könyvtára is vizsgálat alá került: Azok a könyvek, amik nem sértők a vallásra, ámde szerzőjük tiltott, azokat – bár maradhattak – külön szobában kellett tárolni, s csak a főkönyvtáros olvashatta, de ő is csak a főinkvizítor engedélyével. Számtalan remekművet nem tiltottak ugyan be, csak megjelölték és/vagy kihúzták az „ártalmas” sorokat. Imitt-amott megjelölték Cervantes Don Quijotéját is. A kihúzás gyakorlatilag azt jelentette, hogy tintába mártott kis kefével átfestették a kényes sorokat, így azok olvashatatlanok lettek; igen ám, de a sok tinta miatt gyakran összeragadtak a lapok, így tettek tönkre sokszor komplett műveket. Ennek dacára is rendesebb megoldás volt ez a rómainál, hiszen mint említettem, nem teljes műveket, szerzőket tiltottak be, csak részleteket javítottak, töröltek. Persze ettől még nem lehetett kelleme a spanyol tiltólistától való félelem nyomasztó felhője alatt könyvet vásárolni, olvasni. IV. Pál pápa 1559. január 5-én adta parancsul Spanyolország minden gyóntatójának, hogy híveiket kérdezzék meg, olvastak-e, avagy tudnak-e valakit, aki olvasott tiltott könyveket. Itt szükséges megemlíteni, a spanyol Indexek nem minden esetben igazodtak a római Indexekhez, amiből olykor összezőrrenések adódtak. Ilyen volt 1555-ben Melchor Cano

esete, aki V. Károly felkérésére igencsak csípős sorokkal ostromozott bizonyos római követeléseket, mire IV. Pál pápa hívatta volna a szerzőt, de a spanyol inkvizíció ellentmondott, kiállt az auktor mellett s nem vette fel Indexébe Cano írását.

Az egész spanyol könyvpiac s általában a kereskedelem és az ipar kínlódott, mert az állandó szekatúra miatt meggyérült a hajóforgalom. Szinte törvényszerű volt, hogy mivel a hajósok, utasok szenvedtek a tüzetes átvizsgálás tortúrájától, lassanként, még ha nem is hoztak volna könyveket, inkább kihagyták úti céljaik közül a spanyol kikötőket: tudniillik egy 16. századi rendelet folytán minden a kikötőbe beérkező könyvesládát (különösen a franciákat, hogy a nép ne értesüljön az ottani forrongó helyzetről) tüzetesen, oldalanként átvizsgálták. Történt mindez annak ellenére, hogy nemegyszer értesítést kapott a király arról is, hogy a kapcsolódó esztelen inkvizíciós kikötői díjszedések, a kikötésért, a rakomány súlya után, azon belül egyes rakományfélék után stb. ijesztőleg hat a külhoni hajókra. Szemléletesek Villareal tengernagy 1648-as szavai, miszerint már 8 éve nem érkezett könyv Bilbao kikötőjébe.

Bizonyos Bartolomé de Robres könyvkereskedőnek 1560 táján egy ízben 40 bála könyvét nézték át, ráadásul könyv per pecsétenként 1 realt is ki kellett fizetnie. Zárójelben, 1614-ben a spanyolok országukat a Szeplőtelen Szűz védőszárnyaira bízta, de a Vatikán az eredendő büntől mentes vallási igazságot, dogmát csak 1855-ben ismerte el – emiatt is kialakultak válásháborúk. Kb. 1648-ban festette Velázquez az első helyi megbotránkoztató aktot, a Vénusz tükörrelt. 1687-ben a nyomdász Lukás Antonio Bedmart 4 évre száműzték az országból, mert kinyomtatott egy olyan falragaszt, ami a királynak „üzent”. Egy 1755-ös dekrétum Daniel Defoe Robinson Crusoeja egy gall fordítását tiltotta be. 1780–1820 között úgy 300 könyvet tiltottak ki Spanyolországból. Francisco Goya Lucientes rendelkezésre megfesti a Meztelen Mayát (kb. 1797–1800), majd mivel a megrendelő Manuel Godoy megremeg az inkvizíciótól, megfesteti – a legenda szerint egyetlen éj leforgása alatt – a Ruhás Mayát (kb. 1800–1803) is, mindhiába, mindkettőt lefoglalják; a festő megússza, lévén a király hivatalos festője volt. (A képeken különben valószínűleg a festő egy szeretője látható, bár az egyik új teória szerint a Meztelen Mayán látható póre test Alba hercegnőé, viszont a fejhez egy másik ifjú hölgy szolgált modellül).

Csak 1814-ben 35 napilap és 183 közlöny került tiltólistára. Francisco Royas 16. századi akkoriban ténylegesen durván pajzánnak ható Celestinájából 1640-ben „csak kihúztak” kb. 50 sort, de 1790-ben egészében betiltották. 1787-ben Valenciában szemérmetlen szövegei miatt helyeztek vád alá egy Franciska Lazarus nevű énekesnőt. Ugyanitt 1805-ben indexre tették fajtalanságot leíró tartalma miatt pl. az *Il Zibaldone* c. könyvet, a *Vénusz elcsábítása* c. rézkarcot pedig „letörölték” (tisztára karcolták). 1815-ben Madridban egy opera, az *El hombre de mal genio y buen corazo* szövegét is tüzetesen átnézték a bemutató előtt. Ugyanezen évben s ugyanitt megtiltották a fodrászoknak, hogy a kirakatokban viasz-(hajás)babákat állítsanak ki, mert azok igéző bájai fedetlenek voltak. A vallásos témájú egyéb alkotások is veszélyesek lehettek: egyszer kitiltottak 12 fametszetet a passióról, de még Krisztust vagy a Szűzet ábrázoló késeket, borotvákat, órákat, tubákos dobozokat, porcelánokat is lefoglaltak. 1817-ben tüzetesen átolvasták a *La Obstinacion de un Padre* c. színházi mű kéziratát. A festő Juan Rodríguez Diana c. póre olajképe miatt hallgatták ki, s büntették meg 500 aranyra, ahogy Pasquál Francini is pénzbírságot, ráadásnak rövidebb ideig tartó fogva tartást is kapott két, pucér alakos festménye miatt. Azért is elítélhetek bárkit, ha szeméremsértő képet adott el, mint Santiago Schmidt, aki mellest a porosz nagykövettel üzletelt. Két évvel később másoké mellett a tüzérkapitány Don Luis Monfort könyveit a „szennyes” lapok kitépésével tisztították meg. Talán meglepő, de a ma kapható Playboy-lányos kártyapaklikhoz hasonló

már több száz éve is voltak – csak hát az inkvizíció idején még büntetés járt a birtoklásukért.

Raadásnak, hogy a világ távoli pontjára is kitekintsünk kicsit, 1562 júliusában Yukatán püspöke, Diego de Landa egy alkalommal legkevesebb 40 maja kódexet vetett tüzre az inkvizíció jegyében. Felbecsülhetetlen pusztítást végzett, hisz pillanatok alatt vált semmivé egy letűnt kultúráról mesélő pótolhatatlan, gyűjteményes információhalmaz.

Az utolsó, 32. pápai Indexet, ki gondolná, alig pár évtizede, 1948-ban adták ki és csak 45 éve helyezték hatályon kívül, mely amúgy nagyjából négyezer művet listázott. Pedig ugye rég letűnt már az igazi inkvizíció kora. Azt is meg kell azonban említeni, hogy időnként megjelentek, sőt sajnos a 21. században is megjelennek új, persze már nem a pápa által jóváhagyott, de attól még – általában valamiféle ideológiai okra hivatkozva, azokat féltve – tiltani hivatott műveket tartalmazó indexek. Pl. a Hitler-érában is kerültek tüzre alkotások: Brecht, Heine, Hemingway művei, versek, regények, drámák, de tudományos munkák is, köztük Einsteiné. A mai ifjúság azon részének, akik a varázslótanonc kalandjaira való elképesztő méreteket öltő rácuppanási lázzal bizonyítják, igenis szeretnek a gyerekek olvasni, ha jó a mű, módfelett furcsán hangozhat, de egyesek rituális Harry Potter könyvéteéseket is rendeztek már, hol máshol, az USA-ban.

Visszakanyarodva, a századokon átívelő pápai és majdan egyéb Indexek sorozata (melyekről igazság szerint néhanap le is kerültek korábban listázottak; ez történt pl. Mary Faustina Kowalska esetében) lényegében bizonyos szerzők, gondolkodók, szerzemények és alkotások időszakosan negatív felhangot kapott jegyzéke. Továbbá bizonyítéka annak, nem mindenkor jó, ha egy alkotó kizárólag a maga feje után megy. Minthogy esetenként szembe találhatja magát ellenzőkkel. Így volt ezzel az idők során a Piroska és a farkas meg számos más mese „szerzője”, Charles Perrault. Továbbá Blaise Pascal, Prohászka Ottokár, Galeotto Marzio, Nostradamus, Giordano Bruno, Auguste Comte, Heinrich Heine, Jean-Paul Sartre, a kimondottan egyházgyűlölő Voltaire, Thomas Hobbes, Defoe, Johannes Scotus Eriugena, Hugo Grotius, Anatole France, Maimonides, Leopold von Ranke, a közgazdaságtani alapvetéseiről ismert John Stuart Mill, George Sand, Victor Hugo, Nikosz Kazantzakis, Ulrich Zwingli, Heinrich Heine, a neves szexológus Theodor Hendrik van de Velde, Honoré de Balzac, Alexandre Dumas, Karl May... Akik ugyan mindösszesen annyit tettek, hogy kiírták magukból a megfogalmazódottakat, esetenként kutakodási, kutatási eredményeiket, ám olyik írásaikkal, néha komplett életművükkel (erre utalt az Indexekben az Opera omnia megjegyzés) valamiért mégis kiváltották a katolikus vezetőség nemtetszését. A témában ma kutatók úgy becsülik, összesen 10 000 könyvet és/vagy teljes életművet tett Indexre a pápaság. Pontos adatok még bizonyosan hosszú ideig nem lesznek kimutathatók, hiszen a 85 km-nyi polcrengeteget megtöltő vatikáni levéltári irathalmazban még sok-sok árukkodó adat lappanghat porosodva. Annyi biztos leszögezhető, a szerzői szabadságon túl minden korban jó az óvatosság.

Amellett se lehet viszont szó nélkül elmenni, hogy az Indexre kerülést szinte érthetetlen módon néha olyan műveknek sikerült elkerülni, amelyek pedig az adott kor egy-egy cenzorában határozott nemtetszést váltottak ki. Ilyen volt Adolf Hitler Mein Kampfja, Adolph Knigge Az emberek közötti illendő viselkedésről c. műve, de itt kell említeni Harriett Beecher Stowe-nak a rabszolgaságot ellenző Tamás bátya kunyhója c. regényét, mely annak dacára maradt végül is „szabad”, hogy egy 1853-as cenzori jellemzés szerint kódolt felhívás volt egy forradalomra, vagy épp Darwin evolúcióelméleti és minden más művét.

Végül még egyszer visszalépve a hajdani spanyolföldre, az 1420-ban született Thomas de Torquemada 18 évnvi munkásságában elejétől ott rejtezett a századokig tartó szörnyű-

ségek minden alapja, amire rásegített csak rá érvényes abszolút felhatalmazása, amivel bármikor Spanyolország igényeihez igazíthatta a szabályokat – mint láttuk eredménnyel. A spanyol inkvizíció lényegében totális ellenőrzését kimerítően szemléltetik még a következők: Az étkezésbe is beleszóltak, amennyiben a keresztényeket is figyelmeztették, mindig legyen otthon kolbászfésleség, vagy spanyol-pörkölt, tehát valami olyan étel, amibe elmaradhatatlanul szükséges a sertéshús, éspedig azért, ha meglepetésszerűen inkvizítor toppanna be hozzájuk, ezzel bizonyítani tudják katolikusságukat. Az 1834-ig tartó spanyol inkvizíció alatt a különféle becslések összevetése szerint 180 000–350 000 főt elítéltek és 16 000–50 000 főt élve elégettek. Feltétlenül hozzá kell tenni azonban, hogy az adatok begyűjtésének mai napig akadozó mivolta folytán e számadatok korántsem biztos, hogy a valóságot mutatják.

A szörnyűségek után akár isteni ítékezésnek is felfogható II. Fülöp spanyol király halála. Az uralkodását az eretnecség elleni harccá formáló, az inkvizíciót valláspolitikai eszközzé tevő király 1598. szept. 13. hajnalán az Escorial egyik aprócska szerzetesi cellájában (igaz ő kérte, hogy oda vigyék) egymagában szenderült jobblétre. Tény, sokkalta több bűnt követett el az évezredek során az ember állítólagos nemes eszmék nevében, mint ösztönöktől, vágyaktól, alantas érdekektől vezérelve. A neokatolikus Graham Greene nézete szerint a keresztény ember a bűnös embernél kezdődik, az ártatlan sose keresztény, ergo a bűn önmagában a kereszténység része, tehát, ha nem lenne bűn, nem lenne kereszténység. Nem tisztem állást foglalni, de a fentiek ismeretében csak remélhetjük, sose lesz még egy inkvizíció. Mert, ahogy a filozófus Karl Popper vélte, az embernek nincs feltétlen szüksége bizonyosságra, ellenben reményre igen – hogy a művészet, a tudomány s az ember, mint olyan, szabadon szárnyalhasson.

Felhasznált irodalom

CHRIST, E., *Héroes españoles de la fé*, Madrid, 1887

FÉRÉAL, M. V. de, *Mystères de l'Inquisition et autres sociétés secrètes d'Espagne*, Párizs, 1845

HAVAS Károly, *Az inkvizíció története*, Budapest, 1927

LLORENTE, Juan Antonio, *Histoire critique de l'inquisition d'Espagne*, 4 kötet, Párizs, 1817–1818

KESERÚ JÓZSEF

A logó árnyékában

Jan van den Boomen: Tűzön, vízen, árnyékban

1 Ekkortól beszélhetünk a műfaj expanziójáról a magyar zsánerirodalomban.

2 Még a zsáner kedvelőinek körében is gyakran találkozni azzal a megnyilvánulással, hogy éles különbséget tesznek a logós és a nemlogós fantasyk között, s az előbbi csoportba tartozókat nem tartják komoly teljesítményeknek (vagy eleve nem is olvasásuk őket). Mivel itt egy súlyos általánosításról van szó, ezt a hozzáállást a magam részéről az előítéleten alapuló kirekesztés ékes példájának tartom.

3 E tekintetben reprezentatívnak tartom Kornya Zsolt véleményét, aki különböző fórumokon többször is beszélt arról, hogyan látja az irodalom és a szerepjáték kapcsolatát. Például itt: http://3mmm.blog.hu/2015/02/09/melyinterju_raul_renierral. Valamint itt: <https://www.youtube.com/watch?v=XYguk3zrCUo> és itt: <https://www.youtube.com/watch?v=mSLpZgTm6mA> [Letöltve: 2015.09.26.]

4 Jan van den BOOMEN, *Tűzön, vízen, árnyékban*, Delta Vision, Budapest, 2010.

A magyar fantasy-irodalom nehezen választható el a magyar szerepjáték-kultúrától. Nemcsak azért, mert a 90-es évek¹ folyamán jelentkező fantasy-írók jelentős része rendelkezett szerepjátékos gyökerekkel (ámbár ez sem elhanyagolható szempont), hanem azért is, mert az ekkor született művek többsége valamilyen szerepjátékos logó (Worluk, Cherubion, M.A.G.U.S., Ars Magica) alatt jelent meg, azzal a nem titkolt céllal, hogy további kiterjedést kölcsönözzön az adott szerepjáték-világnak. A kapcsolat a szerepjáték és az irodalmi művek között sokszor teljesen nyilvánvaló. Azok mellett a művek mellett, amelyek a szerepjáték-világ háttérét igyekeznek megrajzolni, illetve színesebbé tenni, szép számmal találunk olyanokat, amelyek kalandjáték-modulokra épülnek, vagy éppen ténylegesen lejátszott partikat mesélnek újra (némi módosítással). Természetesen az ilyen művek között is akadnak szórakoztató alkotások (kezdve mindjárt John Caldwell [Nemes István] fantasy-berkekben mára kultikussá vált regényével, *A Káosz Szavával*), ezek irodalmi relevanciája azonban igen csekély. Sőt, talán nem tévedek nagyot, ha azt mondom, hogy éppen e művek felelősek az úgynevezett szerepjátékos (más néven: logós) fantasyk megbélyegzéséért.² Természetesen szó sincs arról, hogy minden szerepjáték-alapú fantasy gyenge minőségű alkotás lenne. Éppen ellenkezőleg, ha kellően kitaratóak vagyunk, a művek tengerében olykor egy-egy gyöngyszemre is rátalálhatunk. Úgy vélem, ebből a szempontból megkülönböztetett figyelmet érdemel a M.A.G.U.S.-logó alatt megjelent művek egy része (különösen Wayne Chapman [Gáspár András és Novák Csanád], Raoul Renier [Kornya Zsolt], Ray O'Sullivan [Galántai János] és Jan van den Boomen [Gáspár Péter] egyes művei). A törekvés, hogy eltávolodjanak a szerepjátékos alapoktól³ e szerzőknél meggyőző mesterségbeli tudással párosul. Az alábbiakban ezt az állítást próbálom meg igazolni Jan van den Boomen *Tűzön, vízen, árnyékban*⁴ c. regényének értelmezésén keresztül.

Azt, hogy Boomen regénye a Gáspár András és Novák Csanád által megalkotott fikatív világon játszódik, a regény paratextuális utalásrendszere többszörösen is jelzi. Egyrészt a könyv elején és a gerincén elhelyezett M.A.G.U.S.-logó hívja fel erre a figyelmet, másrészt a regény – igencsak színesnek mondható – függeléke is. A Quiron-tenger térségét bemutató

térkép mellett megtalálhatjuk itt a M.A.G.U.S.-kiadványokra jellemző ynevi szavak és kifejezések jegyzékét, valamint bónuszként egy leírást a kyr-toroni hangtan természetéről, továbbá néhány Kelet-Toronban népszerű étel receptjét. Ezek alapján máris képet alkothatunk e fiktív világ komplexitásának mértékéről. Boomen érdemei e világ kiépítésében vitathatatlanok, hiszen a *Tűzön, vízen, árnyékban* előtt három regényt (*Jó széllel toroni partra, Morgena könnyei, Sogron lángjai I.*), három elbeszélés-kötetet (*Fekete vizek, Kyr históriák, Toroni krónikák*) és egy világleíró könyvet (*Toron*) jelentetett meg a M.A.G.U.S. világában. A *Tűzön, vízen, árnyékban* magától értetődő módon kapcsolódik Boomen korábbi műveihez, illetve a M.A.G.U.S. világának egyéb kiadványaihoz (főként a szereplők, a helyszínek, a vallási vonatkozások és a toroni kifejezések révén), ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lehetne elolvasni előismeretek nélkül is. Tagadhatatlan, hogy egy roppant részletesen kidolgozott világról van itt szó, ez azonban – ezúttal legalábbis – nem megy a történet rovására. A világ elsősorban háttérként jelenik meg (és nem válik főszereplővé), az elejtett információk nem terhelik le feleslegesen az olvasót, inkább azt a célt szolgálják, hogy színesebbé és gazdagabbá váljon az elbeszélte történet. A különböző helyszínekre (Császár-sziget, Ladyr, Tiadlan stb.) és „történelmi” összefüggésekre (Orwella és a kilencek, toroni polgárháborúk stb.) történő utalások mind-mind azt a benyomást keltik, hogy az olvasott történet egy nagyobb egész részét képezi. Az ilyen jellegű intratextuális utalás-háló működtetése a logós fantaszyk egyik meghatározó vonása.⁵

Mint a fantaszyk egy (jelentős) csoportjában, a világépítés Boomen-nél is kulcskérdés. Amellett, hogy folyamatosan utal a M.A.G.U.S. világának egyéb szövegeire – létrehozva ezzel egy közös világ képzetét –, Boomen nagy hangsúlyt helyez a regényben megjelenő világ érzéki gazdagságának ábrázolására. A regény cselekményében kiemelt szerepet játszó város, Jadil bemutatása meglehetősen részletes. Miközben Jadil egyes részéről mesél, az elbeszélő arra is odafigyel, hogy a térbeli elrendeződés mellett a város atmoszféráját is érzékeltesse. Jadil úgy jelenik meg a regény lapjain, mint egy lüktető, élő organizmus, amelynek nemcsak kiterjedése van, hanem ízei, színei, illatai, egyszóval sajátos hangulata is. Ugyanez az érzéki gazdagság köszön vissza a regény más szöveghelyein is, például a császár-szigeti lakoma leírásakor. Az elbeszélő ezúttal sem elégszik meg a lakomán történetek elmesélésével, de részletesen kitér a felszolgált ételek bemutatására is. Ha figyelembe vesszük a függelékben megjelenő ételek receptjeit, mindez úgy is felfogható, mint a világépítés non plus ultrája. Ugyanakkor azt sem árt szem előtt tévesztenünk, hogy itt egy intertextuális utalással van dolgunk, ami némiképp ironikus távlatokba helyezi a világépítés kérdését.⁶ A könyv utószavában maga a szerző is utal arra, hogy a kyr vacsora bizarrnak tűnő fogásai nem az ő képzeletének szülottei, hanem az ókor nagy ínyencének, Apiciusnak a *De re coquinaria* c. szakácskönyvéből származnak.

Ugyancsak a regény utószavában beszél Boomen arról is, hogy a regény megírásának apropója egy felkérés volt. Kornya Zsolt szeretett

5 A kérdéscről bővebben: KESERŰ József, *Adalékok a fantasztikus világok építésének kérdéséhez = A párbeszéd eleganciája*, szerk. H. NAGY Péter – KESERŰ József, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom, 2015, 129–135.

6 Tegyük hozzá, nem ez az egyetlen ilyen intertextuális utalás a regényben. Identikus vagy módosított formában idézeteket találunk a könyvben Lovasi Andrától, Paul Verlaine-től és Arthur Rimbaud-tól is. Ez az eljárás egyébként nem idegen más M.A.G.U.S.-íróktól sem (ld. Wayne Chapman: *A Halál havában*, Raoul Renier: *Acél és oroszlán*). A jelenségről ld. HEGEDŰS Orsolya, *A mágia szövedéke*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 93–97. [Parazita könyvek 8.]

7 A nők az általam eddig olvasott M.A.G.U.S.-regényekben – a *Morgena könnyei* egyik cselekményszálát leszámítva (talán nem véletlen, hogy azt is Boomen írta) – jobbra másodlagos szerepet töltenek be.

volna összeállítani egy olyan M.A.G.U.S.-antológiát, amelyben a nők főszerepet kapnak. Sajnos az antológia nem készült el, Boomen azonban továbbgondolta a saját novellaötletét, s ennek eredménye lett a *Tűzön, vízen, árnyékban*. E körülményekkel magyarázható elsősorban, hogy a regény főszereplői nők, ami a heroikus, illetve a kard-és-boszorkányság típusú fantasykben nem igazán mondható megszokott jelenségnek.⁷ A cselekmény két szálon fut, amelyek – egy összekötő kapocs révén – az elejétől fogva összefüggnek egymással. A történet jelen idejében Kaat, Orwella istennő papnője egy küldetésre indul: egy különleges térkép segítségével meg kell találnia Fidior, és át kell ott adnia egy fejéket az istennőjének. A fejékről hamar kiderül, hogy valójában egy mágikus tárgy, amelynek birtoklása azt eredményezi, hogy időről időre egy árnyék tolakszik be Kaat elméjébe, s ez az árnyék egy hajdanvolt kyr kisasszonyról és annak testvéreiről mesél, miközben a képek hatására felidéződnek Kaatban saját gyerekkori emlékei. A másik történet-szál főszereplője pedig nem más, mint az említett kyr kisasszony, Alyssya, aki titokban ikernővérét helyettesíti az egyik Császár-szigeten. Az alkalmi cserét nővére, Syshja kéri tőle, aki egy rejtélyes – és mint kiderül, gyilkos – könyvet akar kicsempészni a szigetről. A két testvér abban bízik, hogy a személycserét senki nem veszi majd észre – hiszen az ikrek a megtévesztésig hasonlítanak egymásra –, a dolgok azonban, természetesen, nem így alakulnak.

Mint látható, az alaphelyzet (küldetés, személycsere), ill. az egyes történetelemek (mágikus tárgyak) semmiben sem térnek el az efféle regényekben megszokottaktól. Miben rejlik akkor a *Tűzön, vízen, árnyékban* érdekessége? Mindenekelőtt abban, hogy az átlagos fantasy-regényekhez képest jóval összetettebb poétikai sajátosságokat mutat. Bár az ilyen típusú könyvekhez hasonlóan a cselekmény itt is kiemelt szerepet játszik – s ezért nem is nélkülözi a kötelező kalandos elemeket (kardpárbaj, szökés a szigetről, tengeri vihar) –, mégsem csupán az elbeszélte eseményeken van hangsúly. A szöveg mélyebb rétegeiben olyan összefüggésekre bukkanhatunk, amelyek túlmutatnak a primér szórakoztatáson, és magáról a szövegről, annak természetéről árulnak el valamit. A M.A.G.U.S.-regények többségével ellentétben itt nem egy kalandozóé a főszerep, ennek folytán pedig a küldetés motívuma is módosuláson megy keresztül. Az Alyssyával törtétek nem tekinthetők küldetésnek, hiszen a kyr kisasszony csupán testvérének próbál meg segíteni azzal, hogy egy időre a bőrébe bújjik. Kaat kapcsán már egyértelműbben beszélhetünk küldetésről (egy mágikus tárgyat kell eljuttatnia a megfelelő helyre), az ő esetében azonban a motiváció kérdése marad homályban. Többször is történik rá utalás, hogy egy istennője által ráruházott feladatot hajt végre, ennek a feladatnak a lényegét azonban ő ugyanúgy nem érti, mint az olvasó. A történet végén sem derül ki, hogy miért kellett Kaatnak a fejéket Fidiorba vinnie, s mi a célja e tárggyal Orwellának.

A célelvnek ez a fajta felfüggesztése szokatlan eljárás egy küldetéses fantasy-regényben, ám minden jel arra mutat, hogy Boomennél mindez tendenciózus módon történik. Ha szemügyre vesszük a kyr

hölgyek cselekményszálát, ott nagyon hasonló megoldással találkozunk. Syshja ellop egy könyvet a Császár-szigetről és elviszi Ladyrba, ahol a könyv megöli az anyját. Nem tudjuk meg sem azt, hogy miért vitte el a könyvet, sem pedig azt, hogy a könyv miért ölte meg a kyr dámát. A regény végén Syshja visszahozza a könyvet a Császár-szigetre, és elhibázott lépésnek minősíti a saját küldetését. A regénynek ez a cselekményszála azzal zárul, hogy Syshja visszatér rettegett férjéhez, az azonban, hogy mi lesz a kyr nővérek további sorsa, homályban marad. Mint látható, a regény többszörösen is szembemegy – részben a motivációk elrejtése, illetve az információk visszatartása, részben pedig a célv felüggesztése révén – a küldetéses fantasy egyik fontos elvárásával: a kaland beteljesítésével.

A célv felüggesztése mellett a regényben fontos szerephez jut az átjárás alakzata is. Nem csupán az egyéb M.A.G.U.S.-regényekből ismert térkapukra kell gondolnunk, amelyek a világ különböző helyszíneit kötik össze, lehetővé téve a szereplők számára, hogy néhány perc alatt nagy távolságokra jussanak el. Bár a regényben ezek is fontos funkciót töltenek be, az átjárás kérdése ennél sokkal összetettebben jelenik meg. Mindenekelőtt a regényalakok közötti kapcsolat kell kiemelnünk. Már a regény felütése – „Egy árnyék mászkál a fejemben”⁸ – jelzi a két figura közti szoros kapcsolatot. A Kaat fejében megjelenő árnyékról hamarosan kiderül, hogy nem más, mint egy valaha élt kyr kisasszony, Alyssya „lenyomata”. Alyssya alakja és története inentől fogva Kaat fejében bontakozik ki, mégpedig – mint utaltam rá – a fejének köszönhetően. A fejék, amelyet korábban Alyssya birtokolt, most Kaatnál van, és ez teszi lehetővé, hogy az Orwella-papnő fejében megelevenedjék a történet. Az átjárást a két nő között tehát a fejék biztosítja. Az Alyssya-árnyék rendszeresen meglátogatja Kaatot, a történet egy pontján azonban az addig egyirányú viszony megfordul; a mentális képességeket megzavaró orzóviharban Alyssya egyszercsak egy lányt lát, akinek a leírása tökéletesen illik Kaatra.⁹ Noha magyarázatot (egyelőre) nem kapunk arra, hogy mindez hogyan történhetett, teljesen nyilvánvaló, hogy ezúttal Kaat lépett át Alyssya fejébe.

A térkapuk és a fejék mellett az álmok és a tükrök is az átjárás lehetőségét rejtik magukban. A kyr nővérek Morgena istennő segítségével az Antissnak nevezett álomsíkon – fizikai testüket maguk mögött hagyva – rendszeresen találkoznak. Ehhez hasonló feladatot lát el a Császár-szigeten elhelyezett tükör is, amelyet azonban Syshja férje dühében összetör. Érdemes megjegyezni, hogy a tükör nem csupán átjáróként szolgál, de jelként is működésbe lép (a tükör eltörése a balszerencse hírnöke), emellett pedig az önreflexió eszközeként is szolgál. Poétikai szempontból különösen ez utóbbi lesz fontos.

Az utószóban Boomen utal rá, hogy szeretett volna egy olyan történetet írni, amely valamiképpen a történetekről is szól. Ennek megfelelően a regény az önreflexív elemek széles repertoárját vonultatja fel. A tükrök gyakori felbukkanása mellett az önreflexió példáiként értelmezhetőek azok a szövegrészek, ahol a szereplők saját történe-

8 BOOMEN, *l.m.*, 9.

9 *Uo.*, 326–327.

10 *Uo.*, 342.

11 *Uo.*, 411.

12 Raoul RENIER,
*Miért van elegem
Tolkienből?* =
http://hobbitfalva.uw.hu/xxx/irasok/KZ_Smiertvanelegemtolkienbol.pdf
[Letöltve:
2015.09.26.]

13 BOOMEN, *I.m.*,
362.

tük lehetséges irodalmi vonatkozásaira utalnak. Az Alyssyát a Császár-szigetről kiemenekítő hajóskapitány, Pílyl-on Pílanqyl ekként reflektál a velük történetekre: „Bárhonnan is nézem, romantikus így megmenteni a gyönyörű hercegisasszonyt. Mint a legszebb históriás énekekben.”¹⁰ Ehhez hasonló eljárással találkozunk akkor is, amikor a kilencéletű kalózkapitány, Síkos Edin e szavakkal fordul Alyssyához: „Ki tudja, talán még ebből a mi históriánkból is efféle mese alakul egyszer. [...] A kyr nagyasszony és a megmentői – szavamra, krónikások, dalnokok számára kívánczó történet! Majd azokon számon kérheti, asszonyom, ha valami tódításon kapja őket!”¹¹ Ez utóbbi jelenet utalásként is felfogható a műfaj klasszikusának, *A Gyűrűk Urának* az egyik híres jelenetére, amelyben Frodó és Samu arról beszélgetnek, hogy történetüket egyszer majd megéneklék, s az utókor úgy fog emlékezni rájuk, mint bátor hősökre. Ez az utalás már csak azért is érdekes, mert a M.A.G.U.S. világot meglehetősen ambivalens viszony fűzi J. R. R. Tolkien művéhez. Egyrészt – akárcsak a poszttolkien fantasy túlnyomó többsége – átvész belőle „kötelező” elemeket (itt is vannak orkok, törpök és tündék, azaz elfek), ám ezek – a tolkienista fantasy túlnyomó többségével ellentétben – jelentősen átformálva jelennek meg. Másrészt ismeretes Kornya Zsolt markáns véleménye *A Gyűrűk Uráról*, amely hatással lehetett arra, hogy a M.A.G.U.S. világképe meglehetősen távol esik a tolkien eszményektől.¹² Tanulságos, hogy mindaz, amit Kornya Tolkiennek hibaként felró, általában véve nem jelenik meg a M.A.G.U.S.-regényekben, függetlenül attól, hogy szerzőjük kedveli-e Tolkien vagy sem.

A regényalakok nemcsak utalnak arra, hogy a velük megesett kalandok miként ölthetnék egy történet formáját, hanem olykor maguk is történeteket mesélnek. Ezek a történetek a történetben szintén az önreflexió eszközeiként funkcionálnak. Közülük elsőként Joessyl történetét emelném ki, amely a regény *mise en abyme*-jeként is értelmezhető. A néhány soros történetet Émelly, a harmadik nővér meséli Alyssyának, jellemző módon az álomsíkon:

Joessylnak, Morgena egyik anyrjának van erre egy története. Ebben egy képről beszél, amit véletlen idézett fel magában. Egy embert látott, aki egy könyvet böngészett. Ez az ember egy tanbeszédet olvasott, amelyben Joessyl elmondta, hogy őt látja ott olvasni. Akár egy tükörgyűrű.

– Hm – mondta Alyssya. – És mi a történet vége?

– Nincs vége – mosolygott Émelly. – Ennyi az egész.¹³

Az Émelly által előadott történet – amellet, hogy lényegében Csuang Ce híres példázatának parafrázisa, s ily módon is reflektál saját irodalmiságára – azért is fontos, mert hozzájárul a két fő cselekményszál egymáshoz való viszonyának tisztázásához. A történetben Joessyl egy embert pillant meg egy mentális képben, aki viszont magát Joessylt látja, s a kör ily módon bezárul. A regényben hasonló helyzettel találkozunk. Kaat fejében megjelenik Alyssya története, akinek viszont – a történet egy igen zavarbaejtő pontján – a fejében megjelenik Kaat. A

két cselekényszál egymáshoz való viszonya innentől felcserélhetővé válik, hiszen Alyssya és Kaat története egymást tükrözik.

A szöveg azonban nem áll meg ezen a ponton. Amikor Pílyl-on Pílanqyl visszahívja Alyssyát az álomsíkról, a következőket olvashatjuk: „Mielőtt engedett volna Pílanqyl hívásának, Alyssya egy embert látott, kezében egy könyvvel. Az az ember arról olvasott, hogy a *kyressa* föl-
ébredt.”¹⁴ Vajon ki lehet az az ember, akit ébredése pillanatában Alyssya megpillant? E ponton eszünkbe juthat Lewis Carroll klasszikusának, az *Alice Tükörországban* az a jelenete, amelynek során Alice meglátja az alvó Fekete Királyt, s a lány kérdésére, hogy vajon miről álmodhat, Subidu azt válaszolja, hogy róla, Alice-ról. Nem véletlen, hogy éppen erre a jelenetre utal *Körkörös romok* c. elbeszélésének mottójában Jorge Luis Borges. Borgesnél is, akárcsak Carrollnál, arról olvashatunk, hogy az egyik szereplő álmodja a másikat. Mint láthattuk, Boomennél is erről van szó, de nem csak erről. Amikor Alyssya meglátja azt az alakot, aki a kezében egy könyvet tartva éppen róla olvas, akkor a tükröződések játékában egy újabb dimenzió nyílik meg. A kérdésre, hogy kit pillant meg Alyssya, végső soron Borgesnél találjuk meg a választ, aki *A Don Quijote apró csodái* c. esszéjében a következőket írja: „Azt hiszem, ráta-
láltam a magyarázatra: az efféle megfordítások azt sejtetik, hogy ha lehetséges, hogy egy képzelet alkotta mű szereplői olvasók, illetve nézők, akkor az is lehetséges, hogy mi, olvasók, illetve nézők, merő fikciók vagyunk.”¹⁵ Lehetséges tehát, hogy Boomen regényében az álom-
síkot elhagyó Alyssya magát az olvasót pillantja meg, aki éppen Boomen *Tűzön, vízen, árnyékban* c. regényét olvassa, amelyben Alyssya...

Végezetül – akárcsak a szerző *Morgena könnyei* c. regényében – itt is megjelenik az önreflexió egyik kedvelt alakzata, a színház. Kaat a regény végén látogatást tesz egy gakeriszínházban, vagyis egy olyan bábszínházban, ahol a megvilágított bábok árnyékai egy kife-
szített vásznon válnak láthatóvá. Amellett, hogy az árnyék metaforája egyértelműen utal a Kaat fejében kibontakozó történetre, maga az előadás is kyr kisasszonyok történetét hozza játékba. Az előadott darab egy szerelmi történet, amelyben egy szerelmespár, Yssysa és Munerir románcába és viszontagságos kalandjaiba nyerhetünk bete-
kintést. A főszereplők neveinek csengése emlékeztethet bennünket Syshja és az érte rajongó kyr kapitány, Myrnyr nevére, történetük azonban nem feleltethető meg egy az egyben a kyr hölgy és a kapi-
tány történetének. Így nem annyira értelmezi azt, mint inkább felhívja a figyelmet az efféle történetek közti hasonlóságra.

Mint látható, Jan van den Boomen *Tűzön, vízen, árnyékban* c. regé-
nye számos olyan eljárást működtet, amelyek poétikai szempontból is érdekessé teszik a szöveget, és egyértelműen kiemelik a hasonló alkotások tömkelegéből. A regény többféle elvárásnak is eleget tesz: hite-
les karakterei, jól megszerkesztett cselekményvezetése és részletes világábrázolása révén tovább színesíti a M.A.G.U.S. világát, ugyanak-
kor pedig az igényes irodalomhoz szokott olvasók számára is tartogat ínycsengéseket. Nem utolsósorban pedig igazolja azt az állítást, mely szerint attól, hogy egy könyv logós, még lehet jó. Sőt.

14 *Uo.*, 365.

15 Jorge Luis BORGES, *A Don Quijote apró csodái*, ford. SCHOLZ László = *Uő, Az örökkévalóság története*, Európa, Budapest, 1999, 234.

BAKA L. PATRIK

Szemet szemért?

Kleinheincz Csilla: Ólomerdő

„Sokan vannak, akik élnek, pedig halált érdemelnének. És vannak, akik meghalnak, pedig életet érdemelnének. Nekik mit tudsz adni? Hát akkor ne siess úgy a halálos ítélettel. Hiszen még a legbölcsebbek se látják mindennek a végét.”

Gandalf

„Az ígérek nagyon fontosak [...]. Soha ne ígérj semmit, amit nem tudsz, vagy nem akarsz betartani! Mondd, hogy nem ígérheted meg! Viszont, ha valamire ígéretet teszel, azt be kell tartanod, akármilyen nehéz is, akármilyen szenvedéssel is jár. Különben... megfizetsz.”

Lóna

Nincs azzal semmi baj, ha valaki a hozzá legközelebb eső tavat, fürdőhelyet, templomot, múzeumot választja kedvenc tavává, fürdőhelyévé, templomává, múzeumává, és talán még az enyhe elfogultság – vagy ha már tér-elemeket használunk, úgy inkább lokálpatriotizmus – is jóváírható. Ha évente vissza-visszatérünk, egyre több zégét-zugát, apróságát fedezzük fel a kedvencnek, és szép lassan meggyőződünk arról, hogy igenis, ennél tökéletesebbet sehol nem találni. Aztán elutazunk a Chalkidiki-félsziget egynéhány partszakaszához, Baelor Nagy Szentélyébe is benézünk, majd rászánunk néhány órát a Louvre-ra, és hazatérve már sehogy sem találjuk meg a kedvenceinket kivételessé tevő apróságokat. Időnként az értelmező is így érezheti magát, ha hosszabb időre, tudatosan vagy nem tudatosan, de csupán a kánonok hazai képviselőire koncentrálnak, majd újra kikacsint a „nagyokra” – nem biztos, hogy kell az idézőjel. Zavarba ejtő tud lenni, ha egy hazai kötet éppúgy tud jelenteni kétoldalmi elemzést, mint egy kötetre valót két oldal, valamely kánon-alfából. Időnként pedig így van ez. De nem mindig.

Kleinheincz Csilla világának feltárásakor az elemző arra eszmél, hogy annak jellegzetességei egybecsúsznak az írózó írásművészetének jellemzőivel, noha e kettő korántsem alkot mindig egy párt. Gödöllő, Pest, az emberek világa csupán egy réteg, s a Rengeteg – vagy Tündérország – a másik, amely ott reszket a fák alatti szürkességben, csak épp nem veszi, nem veheti mindenki észre, még akkor sem, ha a terek egymásba hajlanak. Az átjárás mindössze azoknak lehetséges, akikben mindkét dimenzió képviselőinek vére folyik; akikben a realitáson túl egy kis fantázia is lüktet. A segítségükkel persze a többieknek is lehetővé válik az átjutás – azoknak, akik csak az

egyik térfélre teremtettek. Mintha valaki bár átérezne egy verset, annak mélységeit mégis csupán mások elemzése által fedezhetné fel.

Emese számára a mintha-világ éppolyan valóságos volt, mint az igazi. [...] Fákat látott a kertben, az utcán, a házukból kitüremkedve. Göcsörtös ágak hajoltak be az ablak elé, a levelek fényesen villogtak, mintha fémből öntötték volna őket. A lombok egészen a ház fölé magasodtak, eltakarták az eget, de a csillagok ennek ellenére keresztülcsillogtak rajtuk. A rézszín fény az éjszaka sötétjére mázolvá folyt végig a gallyakon s gyült tócsákba a földön. / A törzsek között tisztán látszottak a HÉV sínei mögött álló emeletes házak lapos tetői, a lámpasorok füzerei. A megszokott éjszakai világ előtt azonban ott derengett az erdő. A levelek zöld-arany fénye elkeveredett a közvilágítás narancsízásával. A szellemtörzsek derengve törtek elő a cserépek közül, kiskertekből, az utca aszfaltjából. (9.; 46.)¹

Az *Ólomerdő* rétegei is hasonlóan bomlanak ki, s amíg a kötetben a két világ határán való átjárás központi szerepbe jut, addig írásművészetével Kleinheincz „ideát” más kapukat is kitar, mégpedig a szépirodalom kánonjai között – legalábbis azok számára, akik tájainkon még mindig úgy hiszik, hogy léteznek ilyesféle kapuk; akik szerint éppolyan vérmes őrök védik a kettő határát, mint Héterdőt. A sorok közti sor összefűzi a vérvonalakat, az oldalakat.

A nyelvezet a kötet egyik nagy erénye, ami az egyszerűbb, célratoróbb ábrázoláshoz és világépítéshez szokott perem-olvasót viszont akár pillanatnyi megtorpanásra is készítheti.² Az *Ólomerdő* e nélkül azonban korántsem lehetne az, ami, hisz ha a történeti főhőstől, a kamaszlány Emesétől eltekintünk, úgy kétségkívül azt kell konstatálnunk, hogy az erdő, Héterdő áll a regény középpontjában. Ennek minden reccsenése, roppanása, leveleinek mintája, tónusa adja a keretet, a színteret és a világérzést is. A képekben tobzódó, mesteri megfogalmazás kiemelkedő szakaszai is sorra az erdőre összpontosítanak. Mondhatni, néhány szokatlanra festett vers-mondat a táj, s a szín benne csak Héterdő folyóinak fém-tónusú vize. S épp ez az árnyalat az, ami megkérdőjelezi a csodálatos borító helytállóságát, a 2007-es megjelenés³ komor, mondhatni rémisztő kötésével szemben a 2014-es ugyanis ragyog, s épp azt a zöldet tárja elénk, amit az ember egy szép mese szép erdejétől elvár... amint a lányhajból kibomlanak a magyar népmesék jellegzetes mintái. Héterdő, s a benne foglalt ezüst, acél, ólom, vas és bronzerdők azonban nem ilyenek. Fém-fáiknak levelei a gyűlölet parancsszava alatt állnak, és más sem bújik meg a lombjaik alatt, a törzsek között, csak a sötétség. Az uralkodójuk akarától fegyver-fémmé szilárduló levelek karcolása beleivódik a szövegszakaszokba, melyek annál élesebben vágnak, minél előrébb jutunk az ugyanazt a mintázatot követő, véget nem érő szövegszövevényben.

A nyelvezet azonban mindvégig tiszta, gördülékeny, a világ pedig az egyszerűség látszatát kelti a megszokott(nak tűnő) fantázia-terek és karakterek révén: vár, csomó lépcsőspirál, torony, bezártság;

¹ Az eltérő tördelés-sel beemelt szövegrészek, s a mögöttük zárójelben szereplő oldalszámok – a továbbiakban is – a következő kiadásra vonatkoznak: KLEINHEINCZ Csilla, *Ólomerdő* (átdolgozott kiadás), illusztrálta Cserny Timi Pookah, Gabó Kiadó, Budapest, 2014.

² Lásd: <http://media-addict.hu/2014/04/20/konyvkritika-kleinheincz-csilla-olomerdo-btk-2/>

³ KLEINHEINCZ Csilla, *Ólomerdő*, Delta Vision Kft., Budapest, 2007.

titokzatos fekete lovag, ismeretlen múlttal, de *szív nélkül*; egy *szél-fűtta* jellemű manó; s a gonosz boszorkány, aki az anyja bűnei miatt a főhős vesztére tör, az anya miatt, aki *elhagyta*. Első olvasatra az imént felsoroltak, a kötet eljárása szerint legalábbis úgy tetszik, nem kívánnak különösebb leírást, hiszen mind ismerjük őket, mind elképzeltük már őket, nem rég olvasott, vagy épp gyerekkorunk felolvasott kiságy-meséiben...

Nevetni való volt, hogy István semmit sem tudott a Rengetegről, pedig Tündérország neve ismerősen csengett a számára. / – Ez a föld álma – magyarázta neki, ki tudja, hányadszor. – Az erdők emlékezete. mint ahogy mi is az emberiség emlékei vagyunk. (125.)

... s ez egy pontig zavarba ejtő. Mintha a kidolgozottság hiánya lengené be az oldalakat; az alakok tintapacák a papíron, s ha olvasóként nem karmolunk tintahatár-kontúrokat a képbe, úgy tűnik, menthetetlenül szétfolynak. Csak később derül ki, hogy mindez az alkotómunka része; a lebegtetés ál-zsákutca a bejutni kívánóknak.

Az olvasásfolyamat kezdetén képtöréseket kapunk, egy nagyobb egész részeit, mondjuk a Hagia Szophiából. Nincs azonban minden a legapróbb mozaikkockává zúzva. Az imént említett, már sok helyen és sokszor látott mesealakok – úgy tűnik – egyben vannak, s mintha a kép bármelyik részén elhelyezhetnénk őket – mint egyet a háromszázhatvan kék puzzle-darab közül, amelyekből az eget kéne kiraknunk –, ám ahogy az később kiderül, a helyük egy... és biztosan nem az, ahová előbb elhelyeztük őket. Sőt, a napszakkal s az oldalakkal mintha a színük is változna. Nem annyira jellemfejlődésről van itt szó – ezt a keretek sem tennék lehetővé –, mint inkább a megközelítési horizont cseréjéről. Senki nem az, aminek látszik, és sok minden akad, ami nem azt, vagy nem úgy jelöli, ahogy várnánk. Mint Cserny Timi Pookah jin-jang árnyékrajzai és azok elhelyezése. A fejezetvégeken – vagy fejezetelőkön? – feltűnő képek a fekete és fehér egymásba játszásából állnak össze, ám e színek soha nem keverednek. A fekete köpenyben olykor felrémlik egy fehér tárgy – akár a szimbólum sötét félholdjában a fehér pötty, vagy az ember/tündér a tündér-/embervilágban –, a kontúrok azonban kitaranak.

Az illusztrációk mindegyike ismerős. Amikor elérünk hozzájuk, biztosan tudjuk, kit ábrázolnak, a működésük azonban csak idővel áll össze. Nem azt a fejezetvéget mutatják, ami után, és nem is azt a fejezetelőt, ami előtt helyet kapnak, hanem az utánuk következő rész végkimenetelét. A világ és az ábrázolt alak tehát ismertnek érződik, s mondhatni a jövő is feldereng – akárha a történetben oly nagy szerepet kapó, előre megírt és elkerülhetetlen sors egy mozzanatába nyernénk bepillantást –, a hozzá vezető út azonban még előttünk van, ismeretlen, és a legtöbb esetben változással jár. Az egyes fejezetekbe belépő alakok nem ugyanazok, mint akik kilépnek – az illusztrációk tartalma és karakterei tehát csak látszatra ismertek –, s ez még akkor is igaz, ha a metamorfózisuk csak bennünk megy végbe, a múltjuk fokozatos megismerése révén.

Az *Ólomerdő* tulajdonképpen egy fantasy-családtörténet – melynek „[...] kulcsmotívuma az ámulás. Mindenki elárult már mindenkit legalább egyszer.”⁴ –, egy szerzeágazó családfa az erdőben, megannyi ággal, megannyi fafajtától. A varázsvilágban minden összeér, összefér és összeillik. Tündér, ember, sárkány – humanoid alakban persze –, egy leszármazási listán, egyszerre az ősök között. Főhősünk, Emese – vagy, ahogy a legtöbben hívják, egyszerűen csak: Mese – legalábbis mindegyikből találhat. Mintha ebben a világban nem az egyes fajokhoz való hovatartozás lenne az alapvető – mint a fantasynál általában, ahol e képletes faj-határátlépés mindig alapvető forrása a bonyodalomnak –, de a kilépés ebből a rendből, ami viszont, szerkezeti értelemben inkább jellemzője a zsánernek: összefonni magában mindent, ami csodával telített, hogy a szürke valóságot színezhessük ki vele... még akkor is, ha a fém-erdők inkább csilannak szürkén.

A mesealak-nevek, mint amilyen a Lóna – „Tündér I(Lona)”⁵ –, a Rabonbán – „[...] volt a székely nemz. főbírája és főpapja, vezette a hadat az ellenség ellen, kihirdette áldozattétel után a törvéket, örködött azok megtartásán, halállal büntetvén azok megszegőit”⁶ –, Firtos és Tartód – székely népmesék szereplői, kiknek története lényegében az eredeti mesét tükrözi⁷ –, Rapsonné és Firene – úgyszintén népmesei alakok, tündérek⁸ –, korántsem esetlegesek, s az Ólomerdőben nem egyszerűen csak egymás mellé kerülnek, de eredeti, ismert történetük kiteljesedik, s egymás értelmezőivé is válnak. Az embernevek, István – Pityu – és Adél, szinte már túl hazaiak; legalább annyira szokatlanok egy fantasy regénynél, mint amilyenek a gödöllői utcanévek, mégis, a világ – részben (Magyar)Tündérországnak is hála – zökkenőmentesen magába integrálja őket. „Több magyar népmese is belekeveredett a történetbe: a Fehérlófia, a Rózsa és Ibolya, valamint felhasználtam hiedelmeket és Ipolyi Arnold magyar mitológiagyűjtését is. Kezdetben a hattyútündér meséjét akartam felfejteni, rájönni, mi mozgathatta valójában a szereplőit, milyen szabályoknak engedelmesskedhetett a mágia, de ahogy követtem visszafelé a szálakat, más mesék, gyerekkorban lerakódott és a pszichém részeivé vált történetek is berántódtak a folyamatba – vallja a szerző, egy interjúban. – [...] A] magam örömeire is gyűjtöm a gyerekkönyveket és népmeséket (utóbbiak nem mindig gyerekeknek szólnak, sőt). Hagyom, hogy átfolyjanak rajtam, aztán (magyar népmesék esetében) van, ami átváltozva bekerül a folytatásokba, de egyelőre úgy látom, egyre inkább saját mitológiát ír a történet.”⁹ Az alakokon túl a helyek is népmeséinkből bomlanak ki. Héterdő – mely „hetedhét országgént” is felfogható – Tündérországnak csak egyfajta határmezsgyéje az emberi világ felé, s ahhoz, hogy az egyik meserégióból a másikba jussunk, előbb át kell kelünk az *Üveghegyen* – ami pedig, kötetcímként az Ólomerdő folytatása is egyben.¹⁰ Mint klasszikus mese-jellemzőt, a számokat is meg kell említenünk: a kötetben sorra tér vissza a hármas és a hetes szám. Egy-egy kiragadott példa: Emesét Rapsonné három elementál lényre – természet-szörnyre –, a

4 <https://kulturleny.wordpress.com/2015/04/29/olomerdo/>

5 LIMPÁR Ildikó, *Oldás és kötés*, <http://www.barkaonline.hu/futtyoges-es-nahatozas/4526-az-olomerd-r-l>

6 Részletesebben lásd: <http://lexikon.katolikus.hu/R/rabonb%C3%A1n.html>

7 Vö. *Firtos és Tartod – A líkaskő legendája*, <http://www.alsosofalva.eu/2011/08/firtos-es-tartod-likasko-legendaja.html>; *Firtos (székely népmese)*, <http://egyszervolt.hu/estimate/firtos-szekely-nepmese-20101122.html>

8 Lásd: *Rapsóné*, <http://www.soutja.hu/legendak/rapsone/>; *Firene*, <http://www.kislexikon.hu/firene.html>

9 *Interjú Kleinheincz Csillával, az Ólomerdő írójával*, <http://sfmag.hu/2014/04/22/interju-kleinheincz-csillaval-az-olomerdo-irojaval/>

10 KLEINHEINCZ Csilla, *Üveghegy*, illusztrálta Cserny Timi Pookah, Gabó Kiadó, Budapest, 2014.

11 Vö. <https://olomermo.wordpress.com/>

12 „[A] gyógyító bűvölés vagy varázslás, más szóval kuruzslás” – Részletesebben lásd: <http://www.kislexikon.hu/iralas.html>

13 <http://roniolvas.blogspot.sk/2014/04/kleinheincz-csilla-olomermo.html> (Hozzáférés: 2015. július 10.)

fa, a kő és a fém veszi üldözőbe, Rabonbán pedig hét év haladékot ad a lánynak ígérete teljesítésére. Megmosolyogtató párhuzam, hogy Kleinheincz Csilla is ennyi időt adott magának az *Ólomerdő* első megjelenése és a folytatás megírása közé. Ennél a könyvnél feltétlenül meg kell jegyeznünk: betartotta.¹¹

Ha pedig már Tündérország, úgy a mágia megléte is evidens; használatának módja viszont szerteágazó. Van, aki szó nélkül, van, aki szavakkal, megint mások a tökéletes mintázatot követő rajzokkal – iralással¹² – zabolázzák meg az erőt. Emesét már gyermekkorától a kelta inda-minták tökéletesen ismétlődő szövevényének megrajzolására tanította az anyja. A teljesség itt nem csak esztétika; parancsolni az tud, aki tökéletesen fogalmazza meg... tökéletesen rajzolja meg a parancsot. Védelem, támadás, élet, mind ott van a mintákban, a rajzolt indák/gyökerek véget nem érő szövedékében. Így varázsol Kleinheincz Csilla is.

A papír az utóbbi időben viszkedett, ha nem rajzolta tovább a csomókat és egymásba kulcsolódó lombokat. [...] Csak az a mintázat volt tökéletes, amely önmagába ért vissza, és végtelen mélységébe vonzotta a szemet. Ezt Anyától örökölte, ő is a csomókat szerette: rajzolni is, kötni is. Azt akarta, tanulja meg őket, de amikor a saját ötleteit is beléjük szötte, az anyja rácsapott a kezére. Nem szabad, mondta. Tanuld meg a tiszta mintát! [...] Mostanában egyre többször bukkant rá gyerekkorából felsejlő mintázatokra – az anyja azok között élt, [...] körülvették őket: a bejárati ajtón, a tepsik alján, az ablakokon üvegfestékből. (18.)

Az időkezelés meg-megszakított lineáris eljárást mutat, ahol a megszakítások a múlt egyes eseményeinek felidézését takarják, valamely karakter horizontjából. Minden fejezet múltidézéssel nyit. A kötet polifonikus narratívát használ – a történetvezetést egyik szereplő veszik át a másiktól, s időben onnét folytatja, ahol az iménti abba hagyta a mesét. A belső beszéd, a gondolatok kurzívval szedettek, akár a visszaemlékezés. A horizontváltások cirka felénél az új szakasz az előző zárásával, utolsó szavával nyit; a mintázat nem bicsaklik meg.

Az *Ólomerdő* lerántja a csillogó leplet a mesék valóságáról, mint teszi azt Neil Gaiman is, egy óceánnal arrébb. Hiszen az a kiságyban hallott, egy oldalba tördelt, kalandos-sárkányos, mindig jól végződő varázs-történet *kifejtve*, anya és nagymama lágy hangja nélkül valami egészen mást jelent. Mint a húsból *kifejtett* csontváz: a lágy felszínből egyszeriben halálos, rémisztően sötét mélység bontakozik ki. „Bár Kleinheincz Csilla könyvét a fantasy kategóriába sorolják, én jobban szeretek úgy gondolni rá, mint egy mesére. Egy olyan mesére, ami az ősi legendákat őrzi, ami megtartotta az eredeti történetek minden kegyetlenségét és nyers erejét, ami igazi és tompítatlanul valós. Nem lágyították, nem igazították hozzá a gyermeki lélek finomságához, megtartották csiszolatlan, hamisítatlan voltában. És mégis – vagy pont ezért – gyönyörű...” – olvashatjuk a könyvről Roni blogján.¹³ Mondhatni ennek az eljárásnak a része, hogy az ismerősnek tetsző

alakok fokozatosan a róluk feltételezett háttér és jellemjegyek helyett azok ellentétét öltik magukra; a fekete-fehér elosztás továbbra is megmarad, csak feltűnik annak lehetősége, hogy attól, hogy valaki fehéret visel fekete helyett, még lehet az utóbbi képviselője. Az előítéletek bukása ez. És a megkérdőjelezhetetlen magyar fantasyé.

A posztmodern számára oly kedves újrairások a mesékre is kiterjedtek, s e téren az egyik legnagyobb dobást az iménti bekezdés elején emlegetett Gaiman követte el, aki – egyebek mellett – a Hófehérke-történetet írta újra, a „gonosz mostoha” szemszögéből. A szöveg legújabb magyar fordítása így kezdődik: „Nem tudom, miféle teremtmény ő. Egyikünk sem tudja.”¹⁴ A mostoha elbeszélése elülte az olvasó fülében a bogarat, hogy a hófehér bőrű, vérvörös ajkú, fekete hajú lány, akivel még az sem végez, hogy sikeresen (!) kivágják a szívet, biztosan az-e, mint akinek – aminek? – abból az egy meséből, abból az egy szemszögből megismertük?¹⁵ „Szívesen gondolok rá úgy, mint egy vírusra: ha elolvastad, sosem leszel képes ugyanúgy tekinteni az eredetire.”¹⁶

Kleinheincz Csilla a fehér hattyú és a fekete holló attribútumait éppúgy lebontja, mint ahogy a fehér lovon járó szőke herceg és a szívtelen fekete lovas szembenállására is magyarázattal szolgál. De gyerünk inkább sorban, lássuk a szereplőket.

Emesét a kamaszok lobbanékony, könnyen ítélkező jellemjegyei hajtják, de amíg eleinte egyszerűen csak elszenvetője a történeseknek, addig előrébb haladva mindinkább az irányítása alá próbálja vonni az események folyását. Erre korábban a mindenkiből és mindenből való kiábrándultság ösztönzi, ami az őt körülvevő titkok már elbírhatatlan súlyából fakad, majd még erősebb indíttatást nyújtanak számára a hirtelen-ítéletek burkán végigkúszó repedések, és a visszatérés vágya.

Apja, István egy sziszifuszi figura, s bár emberként nem hatnak rá Tündérország törvényei, ő nap-nap után szenved el büntetését, amikor újra meg újra nekiveselkedik az őrfák vonalának, ám mégsem tud áttörni a falon, hogy találkozhasson a családját elhagyó feleségével, Lónával. István megpróbáltatásai persze önként vállaltak, a végül sikeres bejutásért fizetett ár azonban félreértésből fakad: éppen azt áldozza fel, akit olyannyira ki kívánt hagyni a küzdelemből, hisz bár mindvégig tudta, hogy kulcsként volna használható, nem volt hajlandó vállalni az árat. Inkább szenvedte el újra és újra a fák ágainak korbács- és botütéseit.

Ők ketten, emberként „[...] tévedést tévedésre halmoznak[.] István abban téved, hogy nem veszi észre, hogy Emese kezd felnőni, már nem kezelheti gyerekként. Emese pedig abban, hogy fel sem merül benne, a titkok azért vannak, hogy őt védjék, a szerettei pedig érte (is) teszik, amit tesznek.”¹⁷ Főhősünk egy ideig azonban úgy hiszi, Tündérország merőben más, mint az emberi oldal. Nem csak az anyját reméli visszakapni onnan, de a titkok feltárását és igazságosságát is onnét remél.

Héteredő lakóinak jellemét és gondolkodását Emesénél, és emberapjánál sokkal inkább gúzsba köti a gyerekmesék világának fekete-

14 Neil GAIMAN, *Hó, üveg, alma*, ford. Pék Zoltán, 319–330. = Uő., *Tükör és füst (Novellák és illúziók)*, ford. Galla Nóra – Galamb Zoltán – Huszár András – H. Kovács Mária – Pék Zoltán – Roboz Gábor – Török Krisztina, Agave Könyvek, Budapest, 2011, 319.

15 A szöveg kapcsán lásd: HEGEDŰS Norbert, „*Ez nem élet.*” Neil Gaiman két vámpír-tematikájú szövege, http://kulter.hu/2013/12/ez-nem-elet/#_ftn2 (Hozzáférés: 2015. július 10.) és H. NAGY Péter: *Vérkörök = Az éjszaka gyermekei. Tanulmányok a vámpírizmusról*, szerk. Uő., Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2012, 153–174.

16 Neil GAIMAN, *Bevezető*, ford. Pék Zoltán, 17–43. = Uő., *Tükör és füst (Novellák és illúziók)*, 42.

17 <https://kulter-leny.wordpress.com/2015/04/29/olom-erdo/>

fehér színezete. A fekete lovas Rabonbán, noha segíteni akar, saját átka köti gúzsba: a mágia szülte belső szenvedés keríti uralmába, ha önzetlenül próbál meg segíteni valakinek; ha nem kéri meg az árát. Annak a régi, önző hibának a következményeként, amikor a barát, a szőke herceg elől, viszonzatlan szerelemmel bár, de megpróbálta elrabolni annak kedvesét, sújtotta az átok. Rabonbán a szívét is elvesztette, s egy Tündérvilágban, ahol az ígéret is egészen mást jelent, mint nálunk, úgy egy szív elvesztése sem ugyanannyi, mint ez a mondat. Ez azonban már egy másik történet...

Firtos/Tartód Szméagol-gollami figura, aki tulajdonképpeni személyiséghasadását hordozza átokként, mely szerint a szélirány változásához (dél-észak) kötött, hogy melyik figura taszítja háttérbe a másikat; hogy melyik irányítja tovább a testet az újabb szélfordulóig. Az egyik személyiség mindazonáltal végig követni tudja a másik működését, így itt is egy sziszifuszi vonallal találkozunk: az egyik minduntalan ki kívánja javítani, amit a másik elrontott, és fordítva, a másik lerombolni igyekszik azt, amit az előbbi felépített. Mégis a szálni való figura története lesz az egyetlen, ami a mű végére a nyílt fekete-fehérből szürkévé válik...

A „gonosz boszorkány”, Ropsonné a klasszikus sötét karakter, aki végig azon munkálkodik, hogy mind nagyobb hatalomra tegyen szert – a mágia-használat lehetőségei a legtöbb karakter esetében hatalomfüggőek, mely hatalom a Tündérország egyes régióihoz kötődik: minél több területet ural valaki, annál nagyobb a hatalma, és annál nagyobb erőket képes megmozgatni –, s hogy bosszút tudjon állni a lányáért, Fireneért, aki pedig Emese anyjának, Lónának az áldozata.

Lóna és Firene, a hattyú és a holló, a fekete és a fehér. S a múltban mi másért küzdhetett volna két sárkány-tündér – hisz az apja mindkettőnek sárkány, két fivér –, ha nem a szerelemért? Hogy mi lett a küzdelem eredménye, nem titok, ám hogy kinél az igazság, már nagyobb talány. Egy ember-férfit becsal egy fekete fonatú tündérlány az erdőbe. Lopott csókok, ígéretes a fűben, hisz minden olyan mesés... ám az ígéret nem annyit tesz az egyiknek, mint a másiknak. Mint azt e szöveg elejére emelt idézet is mutatja, ha valaki odaát megszeg egy ígéretet, vagy árulást követ el, *megfizet*. Legalább annyival, mint amennyivel megcsalta a másikat.

– Az ígéreteket be kell tartani, ez az első. Ha nem így teszel, megzavarod a sorsfolyó sima folyását. Lelépsz az útról, ami mellett elkötelezted magad. Visszacsinálni pedig csak azok tudják, akiknek van hatalma szót váltani a végzetnőkkel. [...] *Hiheted magad ravasznak – mondta egyszer Lóna –, de nem tudsz túljárni a végzetnők eszén. Minden bedobott kavics megváltoztatja a sorsfolyó folyását.* (163.; 142.)

A fekete fonatú úgy hiszi, átverték, s a szőke fonatú ellopott tőle valamit. Utóbbi szerint mindez nem számít lopásnak, hisz az ember-férfi ígérete sem azt jelenti, amit a tündéré. Senkinek sincs, és mindenki-

nek igaza van. A fekete fonatú belenyúlna a sors folyásába, a szőke fonatú átokkal sújtja ezért, majd elmenekül... s hosszú évek után, valamilyen oknál fogva visszatér, és utoléri a bosszú. Két madár, fekete és fehér. Ám a történet – vagy inkább az olvasó? – nem a múltjuk alapján ítélkezik a karakterek fölött, hanem a jelenük szerint. Hogy ki próbál meg ellene tenni az átoknak, hogy ki keres a bosszú helyett megbocsátást, hogy ki kívánja a folytonos forgás helyett inkább félúton megállítani a sors kerekét.

Héterdő összes karaktere a legősibb és legegyszerűbb igazágszolgáltatáshoz igazodik, a Hamurapi – vagy már sokkal régebb? – óta ismert talio-elvhez – Szemet szemért, fogat fogért –, ami magában hordozza a végtelen cirkulációt, az önmagába hajló mintát. Az Ólomerdőt olvasva talán az ezzel az egyszerű, és természetesen védhető igazság-felfogással való szembesülés a legnagyobb kihívás. Egy adott súlyú fekete követ csak egy ugyanolyan nehéz fehér egyenlíthet ki, és fordítva. Jogos. Ám attól, hogy valami jogos, még nem válik emberségessé. Tündérország teremtményeinek ezen felfogását persze valamilyen szinten tolerálnunk kell, hisz álljanak bár bármelyik oldalon – ha vannak egyáltalán oldalak... hisz sokkal inkább tűnik úgy, hogy azok egyre csak cserélődnek –, a karakterek ezzel (szint!) mind egyetértenek. Emese ereiben azonban nem csak a varázsvilág vére csörgedezik, de az emberié is. Az apja így nyilatkozik erről:

Nem akarom, hogy a szabályokat a vére, a varázslat kényszerítse rá, azt akarom, hogy maga tudjon dönteni. Nem akarom, hogy olyan világban nőjön fel, ahol ölni kell azért, hogy változni és változtatni lehessen. A meséket érteni kell; nem megélni. (306.)

Esetünkben viszont talán nem is az a legsúlyosabb kérdés, hogy hogyan dönt a lány, akit a származása feljogosít és feloldoz, hanem sokkal inkább az, hogy mi, akik csak ehhez a világhoz kötődünk, hogyan döntenénk...

A tolla színe szerint választunk madarat, vagy aszerint, amit – és nem ahogy – énekel?

Kleinheincz Csilla története első nekifutásra bár úgy tűnhet, újra elmeséli ugyanazt a csodás kalandot egy lányról, aki elveszett a varázserdőben... a pengelevelek azonban felszaggatják ezt az elképzelést, s az őrfák a lokálpatriótákat is távol tartják, hisz kettős könyvelésnek itt helye nincs. A Rengeteg nem annyira a tónusa, mint inkább a maga egyszerű, szigorú igazágszolgáltatása révén válik az egyik legsötétebb erdővé, és nem pusztán a magyar fantasyben, s nem is csak annak világszínvonalú kánonján belül, de nemes egyszerűséggel a határokat nem ismerő irodalom egészében. Kleinheincz Csilla – nagyon úgy fest – valami olyat alkotott, amit magyar (perem)szerzőnek eddig még nem sokszor sikerült.

VIDA BARBARA

Élvealvás, halálálom

Kleinheincz Csilla: Üveghegy

1 KLEINHEINCZ
Csilla: *Ólomerdő*
(átdolgozott kiadás),
illusztrálta Cserny
Timi Pookah, Gabo
Kiadó, Budapest,
2014, 9.

„Hová lesznek az álmok, amikor felébredünk? Mint az elme megunt játéka, úgy gurulnak el sötét zugokba, hogy aztán soha ne kerüljenek elő. Megismételhetetlen, soha vissza nem térő lények, akikkel ébren sosem találkozunk, s ha lehunyjuk szemünket, újabbak születnek, nem siratjuk hát sokáig őket.

Elillannak, mondjuk, és nem gondolunk rá, hogy az nem más, mint a könnyed halál.”

Kleinheincz Csilla: *Kősárkány*

Kleinheincz Csilla *Ólomerdő* című regényének folytatását hét évvel az első kötet megjelenése után tarthatjuk kezünkben. A kiadó még az elsónél is szebb borítót tervezett, ami éppúgy, mint testvérkötete, mesét ígér élénk színeivel és Lóna karakterének lágy vonásaival. A kötetet két kisregény alkotja. Az első, a címadó szöveg az *Üveghegy*, ezt követi a *Kősárkány* című folytatás. A kisregényeket történetük olvasztja egybe, csupán elbeszélőjükben különböznek. Míg az elsőben Lóna hangja közvetíti a történetet, addig a *Kősárkányt* már egy külső szemlélő, azaz a mesélő szemszögén keresztül láthatjuk, főszerepbe pedig a tizenhat éves Emese alakja kerül.

„Hétszer hét nap telt el a villámok órája óta. Hétszer hét napja voltam ismét önmagam, az ezüsterdő úrnője és özvegy”¹ – üti fel a hangot Lóna első mondata. A hangvétel könnyed, cseppet sem érződik a hét év szünet Csilla írásában. Tökéletesen eleveníti fel a legfontosabbakat, ezek után pedig ugyanolyan gördülékenységgel írja tovább a mesét, ahogy azt annak idején elkezdte.

Több mint másfél hónap telt el azóta, hogy az első kötet egyik kulcsfiguráját villámmal sújtotta a gonosz özvegy, árvává téve ezzel Emesét, ki az árvaságát maga választja, eltaszítva ezzel anyján kívül az egész tündérvilágot is. Anyját méltón nevezhetjük a történet legintenzívebb karakterének, azonban épp emiatt nem tudjuk sem a pozitív, sem a negatív oldalra sorolni. Kettős jellem, tündér- és sárkányvér áramlik testében, s bár törékeny, parancsoló, hideg természetű, aki pusztá honvágy miatt hagyta el családját idestova tíz éve.

Ez a történet miránk épül. A csalásra. A bele nem nyugvás kerülőújtaira, a juszt-is poklára, ami csak a célt látja, a körülményt alig, és a következményt soha. Miattunk pusztuló gyönyörű bolygónk minden fűszála ismeri lassan ezt a mélyen emberit. S most egy mesélő megmutatja – maga a mese sem ment tőlünk. Nem mentes, és meg se ment. Nem rajzolja át mélységesen valódinak érzett korlátaink. Az

Üveghegy: valódi határ. Héterdő csak a vidéke – aki ide kötődik, azt maga az Üveghegy köti. A sors. Hiszen itt ered. S ezen a határon lépne át folyvást az ember.²

Boldizsár Ildikó *Tündérek a néphagyományban és a mesékben*³ c. munkájából kiderül, Kleinheincz hú maradt a néphit, illetőleg a népmesék tündéralakjaihoz. Megtudhatjuk, hogy a néphit nem tud különbséget tenni a szépasszony, a boszorkány és a tündér alakjai közt, ahogy a mesékben is gyakorta összerosódnak a tündérek alakjai a boszorkányokéval. Erre tökéletes példa a Hamupipóké megáldó tizenkét jószágos tündér, és a tizenharmadik, aki bosszúból átkoz, amiért őt nem hívták meg, nem volt ugyanis annyi étkészlete a királynak. Ebből következik, hogy a tündérek alakja kettős, éppúgy, ahogy Lónát sem sorolhatjuk egyértelműen a jók oldalára.

S nem csupán ez az egy jellemzője akad Lónának, ami a mesebeli tündérekhez vezethető vissza:

A tündérek gyakran jelennek meg csapatostul, méghozzá madár alakban (leggyakrabban hattyúként) a mesehős előtt. A madár alakú, ígésző szépségű tündér sohasem adományozó vagy segítőtárs, hanem olyan asszony, akibe a hős azonnal beleszeret, s ez indítja el a bonyodalmakat. A hős ellopja a madárleány tollruháját, aki végül feláldozza érte tündérlétét, ám az első adandó alkalommal visszaserzi (visszakéri, visszakönyörgi) a jól elzárt tollruhát, és huss!, kirepül az ablakon. A férfi csak hosszas bolyongás után tudja visszaszerezni eltűnt feleségét.

A madáralakra példaként Tündér Ilonát (Lónát) említenénk. Őt a Boldogasszony mesei megfelelőjének tekinthetjük. Leggyakrabban hattyú képében találkozunk vele, amint az élet és halál vizét, illetőleg az ifjító gyümölcsöt őrzi udvarán. Tündér Ilonáért szintén el kell menni Tündérországba. A Lóna névvel a magyar irodalomban egyik elbeszélésében (*Az istenhegyi székelly hősleány*) találkozhatunk.

Pócs Éva egy egész könyvet⁴ szánt a tündérek, boszorkányok és démoni lények eredetének, tulajdonságainak, hagyományainak feltárására. Ebben olvashatunk többek között arról is, hogy a magyar tündérkultusz a balkáni népek tündérhiedelméhez vezethető vissza, akik főként a Dunántúlon, Erdély, Dél-Alföld, Moldva, Bukovina területén éltek. Énekelnek, zenélnék, néha nagy táncmulatságokat vagy ebédeket tartanak. Képesek repülni, alakot váltani (például hattyúvá vagy forgószéllé változni, ahogy Lóna vagy Rapsóné).

A sorozat első részében (*Ólomerdő*) szereplők közül többek alakja szintén megtalálható az erdélyi népmesékben. Firtosról megtudhatjuk, hogy ő Firtos-hegy tündére, Tartod testvére, akivel örök harcban áll.⁵ Firtos testvéréről *Tartod kincse* címen olvashatunk történetet Ambrus Lajostól.⁶ Rapsóné alakja ugyancsak fellelhető az erdélyi népmesékben. Ő Rapsó rabonbán tündér felesége, Firtos és Tartod testvére.

Kleinheincz az *Üveghegybe* is csempész népmesékből származó alakokat, úgymint Ispiláng és Tálíber. Az ispiláng szóról leggyakrab-

2 Lásd: <http://konyv-vizsgalok.blogspot.sk/2014/12/kleinheincz-csilla-ueveghegy.html>

3 Lásd: <http://epa.oszk.hu/00000/00005/00025/ot39-14.htm>

4 Pócs Éva: *Tündérek, démonok, boszorkányok*, Akadémiai Kiadó, 1989.

5 Lásd: <http://egyszervolt.hu/estimate/firtos-szekely-nepmese-20101122.html>

6 Lásd: <http://mkdsz1.free-web.hu/arh/mese0730.html>

7 Lásd: <http://ertekkeresok.network.hu/blog/gyokereinket-es-ertekeinket-keresok-hirei/ispilang-aszentszellem-szentlelek-unnepe-punkosd>

8 KLEINHEIN CZ
Csilla: *Ólomerdő...*,
36.

ban az *Ispilángi rózsa* című gyermekdal jut eszünkbe, melyhez hasonló versike megtalálható a német népköltészetben is: *Ich spiel ein,/Ich spiel ein,/Ich spiel einen Rosenkartz.*A könyvben azonban valószínűbb, hogy Kleinheincz a pünkösddöt, szentszellem (szentlélek) ünnepét érti alatta. Pünkösddöt húsvét utáni 50. napon tartjuk. A lámaizmus szerint „a test halála után a lélek 49 napig tartózkodik a bardo-ban, »köztes lét«-ben, mielőtt karmájának, életútjának megfelelő helyét megtalálja, illetve készen állhat az újbóli megszületésre”.⁷

Míg a Táliber szavat szintén egy mondókánkból ismerjük: *Hová mész, te, kis nyulacska?/ Ingyom, bingyom, táliber/ tutáliber, máliber,/ az erdőbe!* Olvashatók olyan, szakirodalommal nem alátámasztott nézetek is, melyek alapján ez a dalocska is egy német elődjéhez mutat vissza: táliber= da lieber, tutáliber=du da lieber, máliber=mein lieber.

Az első könyvben olvashatunk a Rengeteg s a tündérlét szabályairól is, amiknek megszegése minden esetben következményekkel jár. Azonban nem tudunk elsiklani a tény felett, hogy még az író maga is megszegi a saját szabályait szinte rögtön a kötet elején: Lóna, miután megelegeli lánya dacát, egy éjjel hattyú képében közelíti meg az emberek világát, s erőszakkal karmolja fel lányát gödöllői otthonából, hogy „hazavigye” őt Ezüsterdőbe. Az *Ólomerdő* leszögezi, hogy a két világ között csak félvérek ingázhatnak. Ha visszaemlékszünk, Istvánt sem engedték a Rengeteg fái lombjaik közelébe, ahogy az özvegy is csak emberi segítséggel tudta elhagyni a Rengeteget. Lóna viszont nem ember, anyja ugyanis tündér, apja pedig sárkány volt.

Máshol viszont Kleinheincz fel is hívja figyelmünket az imént említett szabályra:

Emese másnap alkonyatkor érkezett. Megállt a túskebokrok gyűrűjén kívül, és háromszor csengetett a biciklicsengőjével. [...]

– Adélnak elmondtam, hogy veled vagyok. Holnap-holnapután hétvége, de utána innen kell iskolába mennem. Kezdődik a tanítás.

– Biciklin? – nevettem föl. – Átengedtek így a fák, emberszagú fémen?

– Tudom, hogyan kell utat törni varázslattal – mondta mogorván, és ha értette is, miért kacagok, nem mutatta.⁸

A szöveg során többször megfigyelhetjük, hogy bár Kleinheincz pusztát tart a kezében, az a mű végéig sem sül el. Az olvasóban hiányérzet alakulhat ki ennek okán is. Hogy hol még? Hát a Rengeteg elképzelése során. Azt ugyanis a megszokottól ellentétben ezüst, arany, gyémánt, ólom, bronz, réz és széperdő alkotja, tele a nevükben szereplő elemekkel. A nemesfém erdők csillognak, vakítanak éppúgy, ahogy a közelükben lévő Üveghegy is, mely alatt a sors folyója hajszálpataktól habzik. Az ólom, bronz és rézerdő fái zordak, leveleik karcognak, így hát sötétséget kéne éreznünk ezen erdőkben barangolva. Talán a borító az oka, hogy ezen a ponton megtörhet az elképzelés. S hogy alátámasszuk ezt a törést (hogy olykor más elképzelés

él az olvasó fejében, mint a lapokon), jó példa erre a kötet pinterest oldala,⁹ amely tele van zöldebbnél zöldebb, lágy, finom vonalakkal megrajzolt képekkel, s nyoma sincs a fémes erdők zord világának, melyben az alku, a veszély, és az emberfaló sárkányok uralkodnak. S bár zord, mégis csodás, ahogy a benne termő gyógynövények is: holdfű, vérehulló fecskefű, csillagboglárika, csengő barack, szurokfű, valamint a legfontosabb, a forrasztófű.

Ezt a gyógyhatású fűvet említi meg Emesének egyik meséjében Kökény, a fanemtő, amitől a tizenhárom éves lány reménykedni kezd apja felélesztésében. Az Üveghegy itt kap kulcsfontosságú szerepet, a forrasztófű ugyanis csak a hegynél található, s nem elég csupán eljutnunk odáig, épp, hogy az üveghegynél kezdődnek csak az igazi veszélyek. „Aznap minden úgy volt, ahogy lennie kellett, és nem vettem észre, mert nem akartam észrevenni, hogy a délután békéje mögött egyre mélyül az éhség, amely aztán, napokkal később, el is nyelt minket.”¹⁰

A halottakat ugyanis még a tündérek világában sem lehet következmények nélkül feléleszteni. Dív, Lóna apjának története hangzik el több oldalon keresztül, amiből fény derül a sárkányok eredetére:

Az egyik pillanatban még mintha Istvánt láttam volna felállni a koporsóban [...]. Aztán István még magasabbra emelkedett, a kőkeresztek, fenyők és tiszafák fölé, alakja megnyúlt, elmosódott, avarvörösre vált, pofájából pedig üvöltés szállt föl. [...] Aztán Emese azt sikoltotta: – Apa! –, és hangjában már nem volt más, csak félelem. [...] István fölé magasodott, és miközben én nyílként zuhantam feléjük, belesajduló testtel, tudván, hogy nem érem el őket időben, kitérte a száját, és hiába takarta volna el magát Emese, hogy védje a testét, a sárkány összezárta az állkapcsát.¹¹

A sárkány nem érez az éhségen kívül mást, s azt is főként a szerettei iránt. Lóna ezért emlékeit veszi Istvánnak, hogy az érzések nélkül repüljön tovább.

A negyvennyolcadik oldaltól kezdve kapunk bepillantást István gondolataiba, emlékeibe. Hogy ezek az emlékek a feltámadás pillanataiban zúdulnak-e Istvánra vagy a halál utáni semmit megcáfolni kívánó képzetek, nincs konkretizálva, az olvasóra bízva Kleinheincz.

A könyv további kétharmadát a *Kősárkány* című, két részből álló kisregény alkotja. Az első rész in medias res-szel indít. Három éve éli túl Emese csonka karral a napokat, mert megélni őket képtelen, egyre inkább elzárja magát a külvilág elől. A történet az ő útkeresését írja le, mindvégig két szálon fut. Fő szálként tekinthetőek a csillagfaluban s a vándorévesek közt töltött időszakok, ahol bár hozzá hasonlókkal ismerkedik meg, mégsem sikerül a beilleszkedés. A csillagfalvak működéséről a mesélő ad nekünk információt, a konkrét falu, ahova Emese kerül, Iduna vezetésével működik, magát a helységet pedig Virasztónak hívják. Az ilyen típusú faluk lakói a rengetegen kívül, a peremen élnek, s közösségeikben vélik a biztonságot, ahol mindenki, tudva a maga szerepét, egy-egy szervként működik:

9 Lásd: <https://www.pinterest.com/gabosff/%C3%BCveghegy/>

10 KLEINHEINCZ Csilla: *Ólomerdő...*, 57.

11 Uo., 87.

12 Uo., 151.

Mind egy egész részei vagyunk. Iduna a szív, de ki mondaná, hogy a máj, a tüdő, az agy kevésbé fontosak?

13 Uo., 124–125.

– Egy kar például nem nélkülözhetetlen – jegyzi meg Emese, maga sem tudja, ironikusan-e, vagy komolyan gondolja.

– Ha a karnak mennie kell, akkor elmegy, és keres egy csillagfalut, ahol viszont egyetlen kar sincs.¹²

Bécsben való tartózkodása idején a Végzetnők suttognak végig a lánynak, látomásként villannak fel, Ezüstkezűnek szólítják, hogy mire Emese észbe kapna, már el is tűnnek. Végül rájön, bár el tudna menekülni a Végzetnők, s ezzel a Rengeteg elől is, oda tartozik, nem találja már a helyét a „normális” világ falai között. Rá kell jönnie, ki is ez az Ezüstkezű, miért azonosítják vele többen is a tündérvilágban. S mi köze hozzá Rabonbánnak? Újra és újra megtalálja őt Ezüstkezű meséje, mindig másként szól és mindig egy kicsit róla.

Ebben a könyvben már a Rengetegről is kapunk térképszerű leírást:

A rézszínű lombok alatt megül a levegő, izzad a homloka, ahogy gyakorol. [...] Az erdők határán egy pillanatra megáll. Egyenesen előre Lóna birodalma, az ezüsterdő terül el, jobbra viszont az arany- és gyémánterdő, és közöttük egy szélesebb út, amelyiken a Firenéhez tartó kalmárok szoktak járni. Az egyenesen Szépsországba visz, ezt Emese is tudja, de a sötét, varázslattal lombos alagúttá formált út mégis riasztja. Éjfél és Hajnal laknak arra [...].¹³

Éjfél, Hajnal és Este valaha testvérek voltak. Kettő belőlük sárkánnyá változott, a harmadikról mesét hallhatunk. S ez már a második rész. A történet hűen a címhez a sárkányoknak szenteli figyelmét. Kő, azaz a valaha volt István emlékek és érzések nélkül tölti sárkánynapjait. Lóna, miután elveszi István emlékeit, maga is kissé emberré válik, s kezd megtörni a szigorú én, aki csak a szabályai szerint él, melyek érzéseket is felülírnak.

A történet, csakúgy, mint az első részben, ismét két szálon fut. Míg Emese utat keres apja szíve felé és a megoldást keresi, hogyan tehetné emberebbé, addig Lóna és Firene Éjfélhez és Hajnalhoz tart, hogy megakadályozzák a két sárkány ébredését. A két szál akciódús jelenetek után az utolsó oldalakon ér egybe s a tetőfok csúcspan elvágva, néhány oldalas levezetéssel zárul a könyv.

Összességében elmondható, hogy a folytatás legalább olyan sikerre kerekedett, mint testvére, annak ellenére, hogy a közönség a várt helyett (Rabonbán és Emese kalandja) egy egészen más történetet kapott. Emese azonban ígéretet tett Rabonbán megsegítésére, ez pedig azt kell, hogy jelentse, okkal várhatunk a folytatásra, s csak remélni merjük, nem kell ismét eltelnie hozzá hét évnek.

KULCSÁR FERENC

Arcok, sorsok, küldetések

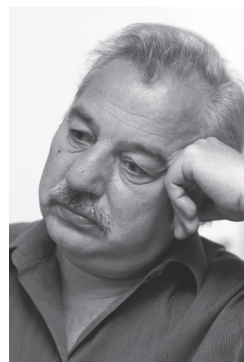
Tóth László könyvéről

Szerettem volna írni egy könyvet, amely nem szól másról, csak rólam. Igaz, valamilyen mértékben és módon mindegyik könyvem rólam szól, mégis... Szerettem volna írni egy könyvet, amely nem rólam szól. Igaz, eddig egyik könyvem sem csak rólam szól, mégis...

E négy mondattal indítja Tóth László a *Határsértők* című könyvét, mintegy eligazítva s „pályára állítva” az olvasót, miszerint *kettős-könyve* egy olyan rendhagyó szellemi önarckép, amely mások portréjának felrajzolásával egyben önmagát is értelmezi. Így lesz a kötet tizenhét arcképe – részben – tizenhét önarckép, olyan 20. századi tabló, melyen egyéni és közösségi, helyi és egyetemes, hagyomány és modernitás, nemzeti és nemzetén túli, mi több, élet és halál egymást erősíti és gazdagítja, egymást táplálja és élteni. A portrékból, a szöveg- és életmű-értelmezésekből, az anekdotákból és adomákból összeálló kaleidoszkópnak végső soron egyetlen célja van: önmagunk mélyebb megismerése. A 20. század politika-, társadalom- és irodalomtörténete, még inkább a 20. század lélektana Tóth László számára olyan „nyersanyag”, melyből az „emlékezet teremtése” hozza létre a művet, „a lényünk szerinti lét világra segítését”. Portréi, a maga választotta szereplők függetlenek attól, hogy milyen helyet kaptak irodalomtudományunk „mai forgalmistáitól és kocsivezetőitől”: egy kivételével valamennyien a barátai vagy személyes ismerősei voltak, így, úgy, amúgy segítettek, erősítették, kiegészítették egymást, műveiken és személyükön keresztül formálódott, hasonlóvá lett „arcuk”, „sorsuk” és „küldetésük”.

Az arcképek-önarcképek között a nagy kivétel – mely végül is nem kivétel – az Mester, az a **Weöres Sándor**, akinek az életműve a „gyökérből az isteni égbe” nőtt, elindulva és elevenné válva benne mindaz, ami „megállt az ősidőben”. Az abszolút erkölcsi világrendet kiteljesítő költőóriás személyisége, költészete és szellemi világa alapvetően határozta meg Tóth László gondolkodását, azt a tényt, hogy a Weöres Sándor-i benső végtelen szabaddá teszi az embert: nincsen én és nincsen világ, mert minden Egy, ezért bátran engedjük átfolyni magunkon a mindenséget és legyünk eggyé az időtlenséggel. Weöres műve „a mérettelen Istennek teremtésével közös ütemű”, általa, az ő univerzális költészete által lett végtelenül gazdaggá a nyelvünk és képzeletvilágunk, „általa lélegzünk magyarul”, ahogyan ő, Weöres mondta Petőfi Sándorral kapcsolatban.

A spirituális iránti fogékonyságot, a magabiztosságot és az őszinteséget, a szociográfiai pontosságot, a lélektani hitelességet, az állandóság és a változás kettősségét, harmóniába simuló diszharmóniáját

(„nem a világ diszharmonikus, csak az ember”), a polgári és keresztény értékek jelentőségét „leste el” Tóth László **Thurzó Gábortól**, akivel Dúdor István ismertette meg 1971-ben, Szabó Gyula budapesti kiállításának idején, s amelyből évekre szóló barátság lett. Thurzótól tanulta azt is, hogy az írónak egyedül a mesterségét, az irodalmat illik komolyan vennie – a művével, saját magával szemben pedig akkor jár el helyesen, ha megtartja a tisztes távolságot. „...bűnös voltam, ártatlan voltam, ember voltam, amikor és ahogy lehetett. [...] Igyekeztem megfelelni a kötelességemnek, amit magam róttam magamra, és amit a világ, a kor rótt rám, valamennyiünkre, hívőkre és hitetlenekre” – Thurzó Gábor e szavait teszi Tóth László az íróról készült *putama* mottójává, rögzítve, hogy ezt látta nála, ezt tanulta tőle, s ezt tartja érvényesnek és követendőnek saját magára is... A magyar irodalom örökifjú faunjától, az állandó változás és megújulás költőjétől, **Somlyó Györgytől** írónk a sokirányú érdeklődés fontosságát kapta, az egészet átfogni készülő és kívánó gondolkodásmódot, a szokványostól eltérőnek a kutatását, azt, hogy „modernnek kell lenni mindenestül”, megélve ezáltal az identitás modern drámáját. Somlyó hatására – is – született meg Tóth László versregénytrilógiája (*Istentelen színjáték; Ötödik emelet, avagy az éden bugyrai; A vetkőzés, avagy változatok a teremtésre*), elhagyva előző, túlretorizált, felülstilizált, pátosztól duzzadó verseszményeit, hogy helyette a köznyelv dísztelenségével, a narráció eszköztelenségével, az ironiával, a groteszkkal, az abszurdal teltse líráját. S mindezt azért, hogy a vers, a művészet végül a költő hatodik érzékévé váljon, „a világ- és önérzékelés nélkülözhetetlen elemévé, melynek hiánya adott esetben a pusztulását is okozhatja”.

Aki nem talál nyelvet írásaihoz, az nem *író*, csak *irodalmár* – ezt üzeni költőnknek **Mészöly Miklós** életműve. Az a 20. századi magyar író, az a Mészöly Miklós, aki a világ tágasságát a maga középpontjába helyezte, mégpedig egy olyan, maga teremtette nyelvel, amely végső soron megírta őt, Mészölyt és az ő műveit, átrajzolva – Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Füst Milán, Kassák Lajos, Weöres Sándor, Pilinszky János és társaik után – a 20. századi magyar irodalom mintázatát. Mészöly Miklós műve Tóth szerint olyan magaszt, ahonnan mindent belátni, s amelyet mindenhol befoghat a szem: így válik mindannyiunk számára tájékozódási és igazodási ponttá. Költőnkre Mészöly férfias prózája a megvilágosodás erejével hatott: eme új szövegformálás, új észjárás, új eszmélet hatása alatt – is – alakult saját költészete, lelki higiénája: „Olyan ő, aki ahhoz kell, hogy az lehessenek, akinek voltaképpen lennem adatik; az intonáció a zenéhez, amely én vagyok” – írja Tóth. Mészöly az emberi és nemzeti értékek teljessége, hazája a Kárpát-medence, akinek művében a történelem jelenné lesz, a jelen pedig történelemmé, s őt olvasva az ő tartása már a mi tartásunk is. „Hogy ne felejtsük el, kik vagyunk, kevesen tettek annyit, mint ő” – idézi költőnk Szörényi Lászlót.

Kormos István „a mítoszok, az ősi (népi) hiedelemvilág, a legendák felől érkezett a magyar költészetbe”, aki életében a görög sorstragédiák és antik komédiák erőterében élt, s alakja is, költészete is legendássá növekedett és legendák forrásává vált. Költészete felnőttest, gyereket tanít beszélni; világunkat, önmagunkat tanuljuk belőle: mélységekbe visz és felemel. „Vallom, hozzá járok még ma is iskolába nyelvleckéket venni, akinek (...) legnagyobb hatású *nyelvtanáraink* mellett tudom a helyét” – mondja írónk Kormos Istvánról, akit nem bír elképzelni máig sem halottnak, s ez már így is marad, hiszen elképzelni is lehetetlen, hogy mindez akár a halála után is megváltozhatna.

Az egyetemes kultúra-eszmény védelmezőjét, a harmóniát, az összhangot, az aláme-rült Atlantisz őrzőjét, a kultúra, benne a magyar és a világzene strázsálóját tisztelte-tisztelti **Fodor Andrásban** Tóth László. Abban a Fodor Andrásban, akinek a betűk voltak a hangjegyei, a szavak adták a dallamait és a versek a kész partitúrákat. S aki számára a révka-

lauzi szerep, a mindhalálig nyitva maradás, a működés több volt, mint a lét: a barátság volt az első szentség, a közösség pedig az egyetlen védekezés a világ támadásai és nyomása ellen. S mindezt egy olyan miliőben, egy olyan kétarcú világban mondta és cselekedte, mely őt hamis módon leértékelte, s amelyben végül az irodalmi közéletben és a kritikában az irodalom feletti *érték* helyét az irodalomalatti *érdek* vette át. Halálával „a teljességről, melynek megragadására, egyben tartására ő még kísérletet tett (tehetett) le kell(ett) már mondanunk”... Költőként, szerkesztőként, emberként is sokat merített Tóth László **Ozsvald Árpádból**; elsősorban a csendes szerénységet, mondván, az ember törekedjen rá, hogy mindig legyen mire szerénynek lennie. Írónk úgy látja, Ozsvald költészeté hiteles lírai életmű: mítoszteremtő valóságérzékelése, a valóság, a világ átmitizálása, beemelése az időtlenbe, illetve „poétikai, vers- és nyelvszemléleti, vers- és nyelvkezelési törekvései lépést tartottak kora magyar lírafejlődésével”, s az 1960-as évektől költészetét egyfajta harmóniavágy uralja, a diszharmóniakat új összhangzásokba rendezve: ilyen volt verseinek többszólamúsága és időtlensége, ami ugyanakkor szűkebb-tágabb világától sem tette függetlenné. 1989 után viszont egyrészt a kritika érték- és funkciózavara, másrészt visszahúzódása kissé háttérbe szorította munkásságát. Halála után (2003) pedig nagyot fordult a világ, „változásai félelmet keltő irányba mutatnak” (Szeberényi Zoltán).

Hervay Gizella, a három hazában hontalan, görög tragédiákból közénk érkező, a lét rejtett értelmét és végső titkait vitáival és hallgatásaival kereső költőnő sorsa és lírája azt tanította meg barátjával, a Hervaival „egysorsú” Tóth Lászlóval – és velünk –, hogy a kisebbségi sors az egész magyarság létkérdése, s a költőnőben megtestesült létdrámának, a pokoljárásnak, a tragikus heroizmusnak, illetve eszméletnek, versei magasízzásának, gyémántkeménységének, léten-túli igazságainak (*Zuhanások*, *Kettészelt madár*, *Száműzött szívárvány*, *Lódenkabát Keleteurópa szegén*) bennünk kellene kiteljesednie. Hiszen e botránnyosan rövid élet művei már a természet részei, ugyanúgy hozzátartoznak a világhoz, mint a füvek, a fák, a kősziklák; még akkor is, ha tudjuk: „minden kimondott szóval a csend nő egyre bennünk”. S ami még elviselhetetlenebb: „A bennünk rekedt, kimondatlan, kimondhatatlan szavaink.” **Simonffy András** nemzedéki közérzet-prózájában „a jelené bonyolódó jövő van jelen, az a jövő, ami mégsem a miénk; lázadások és megalkuvások hálójában vergődünk: ajtót nyitottak nekünk, de mintha nem minket vártak volna, s ebből következően jelenik meg bennünk a gond: hogyan kell hát élnünk (*Lázadás reggelig*), s mitől van elemi idegenségérzésünk (*Egy remek nap*). Nemzedéki, társadalmi, történelmi tudat, e három lépcsőn mozgott Simonffy, hogy *újrateremtődhesen* – még akkor is, ha a csúcs számára elérhetetlen, ha távolságérzékét is elveszítette: „Csendesen hallgatja saját lépteinek monoton roppanásait a hóban, és fél. A rezzenéstelen levegőben szikrázik a hó a Rysy nap felé simuló meredélyein, de még mindig előtte, még most is messzire tőle.”

Hornyik Miklós, akiben „lobbanékony hevület és érett bölcsesség” párosult, Tóth Lászlóval közösen adták ki Budapesten a Világszövetség című lapot, megrögzött értelmiségi volt. Munkáival egyre határokat és érdekeket sértett – „otthon” nem volt *jugoszláv*, „ittthon” viszont *jugoszláv* lett. Pedig ő csupán – Mészöly Miklóshoz, Ottlik Gézához hasonlóan – a polgári és nemzeti értékek védelmezője volt, ez tette ki s erre tett föl életét: a létezésben volt érdekelt, még halálában is, akit jobb nem meghallgatni, illetve jobb elhallgattatni. Mert ki merete mondani Magyarország rohamos szellemi balkanizálódását, a tény, hogy a magyar irodalom és szellem elherdálta belső integritását, s meg merete kérdezni, vajon Munkáival egyre „Pilinszky, Weöres vagy Ottlik melyik párt köréhez tartozna”. Hornyik szerint az írók nagy része nem azt teszi, amit tennie kellene, vagyis nem lép túl a „helyzet abszurditásán, hanem néhányuk még gerjeszti is a feszültségeket”. Interjúiban, kritikáiban, esszéiben is az

egyéni és közösségi, a helyi és az egyetemes, a hagyomány és a modernitás, a nemzeti és a nemzeteken túli kettősségének gondolata lebegett előtte, hogy némileg eltüntesse a nyugat-európai „négy száz békeév hiányát idegrendszerünkéből”, s enyhítsen valamit a belső széttagoltságunk miatti jövőtlenségünkön.

„Ha egyfelől – mondjam így – mi, katolikus és református magyarok, nem értjük a zsidóság sebzettségét vagy akár sértettségét, akkor nem szabad megszólalnunk. Másfelől azonban, aki nem veszi figyelembe, nem akarja érteni a mi – sajnos, hasonlóképpen elvitathatatlan – sebeinket, az ne nyilatkozzon és ne ítélkezzen a magyarság nemzeti traumáival kapcsolatban” – írta Hornyik Miklós.

A korán eltávozott **Mikola Anikó** személye, költészete a biztos viszonyítási és eligazodási pont volt és maradt költőnk számára: baráti szeretet, vonzódás, a humánus tisztasága és mélysége kötötte hozzá. Az „Isten tanítványának szegődő” Mikola Anikó a valóságon túli valóság megismerését tartotta a költészet feladatának, a megfoghatatlan mélységek és magasságok keresését, s ezáltal „az emberi létezés megrendítő tragikumát” tárta elénk magasízsú verseivel. Nélküle s néhány nemzedéktársa nélkül ő, Tóth László is egészen más ember lenne, s élete is más irányba szaladt volna – vallja. Mikola Anikó „azzal, hogy megváltott a kései haláltól, megszabadított mindattól a gyötrelemtől is, amelyet a halála utáni másfél évtizedben tragikusan lealacsonyodott, félő, végzetesen értékvesztett világunk zúdíttott volna rá”. Költőnk **Csiki László**hoz a határok fölött átnyúló közös gondok kapcsolódtak; meghatározó létélményük az emberi kiszolgáltatottság volt, amiért is a mély szakadékokkal elválasztott *érdekszövevények* helyett *értékközösségeket* kerestek: a béke, a nyugalom és a műveltség szigeteit, a hontalanság megszüntetését, az országhatárok virtualizálását, a nagy és szerves egészhez igazítva magukat, a határok nélküli szellemi közép-európaiság jegyében. Hogy megszűnjön végre az a skizofrénia, melyet Tóth László Csiki Lászlónak ajánlott elhíresült versében így írt le: *„jöttünk külhonból mind a ketten / egyenes derékkal térdre esten / peckes léptekkel csúszva porban / hontalanul mennyben pokolban / házunk ágyunk immár ideköt minket / de hogy szakíthatnánk el onnan idegeinket / ami innen külhonnak látszik / míg ott voltunk ez volt külhon ez a másik / hol befejeznünk is nekünk kell / amit még odaát kezdtünk el.”*

A közép embere, de nem közepes ember és költő volt **Deák László** is. Érett, szikár, férfias lírája mellett egész életén át naplót írt – Tóth László helyett – és helyettünk – is megfogalmazva a 20. század második felét: hasonló életérzésüket, pofára eséseiket, iszonyaikat-viszonyaikat; a hínárszerű összefonódásokat, a kultúra nélküli, manipulált, infantilis magazinembereket, az előrejelzett *rossz* jövő megvalósulását. Deák nagyon sokunk nevében fogalmazta meg alábbi, sorsvállaló középben maradását: „Végül is számot kell vetni, hova nem tartozom: nem vagyok sem értelmiségi, sem munkás, sem paraszt származású. Nem vagyok egykor volt híres, gazdag arisztokrata sarj sem. Nem vagyok sem zsidó, sem cigány, sem kisebbségi. Szemlélet dolgaiban nem tapasztaltam családjunkban sem nagy-, sem kispolgári allűröket. Nem vagyok sem ateista, sem bigottan vallásos. Eddig végzett munkásságommal nem csatlakoztam sem a radikális avantgárdhoz, sem a merev konzervatívokhoz. Nem vagyok párttag, de nem vagyok nyugati ügynök sem. Nem vagyok kifejezetten okos, sem szép, sem ügyes. Nem vagyok gazdag, nem vagyok nyomorgó koldus. Nem vagyok idegbeteg, kábítószeres, alkoholista. Nem vagyok anarchista. Nem vagyok homoszexuális, nem vagyok mazochista, nem vagyok szadista. Nem tartozom a hatalom gyakorlóinak egyik köréhez sem, nem vagyok bennfentes társaságok dédelgetett habituéja. Nem végeztem egyetemet, sem főiskolát. Nem érzem magam vezető egyéniségnek. Nincs bennem túlságos tekintélytiszteltet.” Eleve elveszett embernek vélhették őt sokan, de Tóth László mégis győztesnek mondja őt, hiszen az 1990-ben

alapított Orpheusz kiadónál húsz év alatt mintegy háromszáz könyvet adott ki, s ezzel együtt „nagyon is emberi jelleget tudott adni a sokak szerinti jellegtelenségnek, s védeni és következetesen hűnek maradni hozzá”.

A (cseh)szlovákiai magyarság azonosság tudata, integritásának erősítése s egyben a világra nyitottság, a Németh László-i minőségeszmény megtestesítője volt a szó legjobb értelmében mániás ember, **Zalabai Zsigmond** – nemzedéktársainak, a szerencsés és balszerencsés nemzedéknek legjobbjaival együtt, akik közösen kérdezték-kérdezik: történelmivé tudjuk-e, merjük-e tenni, látni, értelmezni sorsunkat, munkásságunkat. Zalabai „a lehető legjobbkor érkezett a csehszlovákiai magyar irodalomba. Az 1968-at követő posztstálinista korszakban példát mutatott rá, hogy nem adhatjuk fel szabadságigényünket, erkölcsi tartásunkat, saját irodalmi plánmainkat, esztétikai igényességünket, emberi-alkotói tisztességünket”, Vörösmartyval figyelmeztetve bennünket: „*Legyen minden magyar utódl / Különb ember, mint apja volt*” – természetesen a minőségre téve a hangsúlyt, a csehszlovákiai magyarság önösszeszedésére, ön- és éntudatának, ön- és világképének tágitására és erősítésére, illetve az ezeket ösztönző tudományosság kialakítására. Zalabai korai halálakor a Magyar Nemzet 2003. december 29-i számában az alábbi szöveget tette közzé:

„A felvidéki Somorján 55 éves korában elhunyt Zalabai Zsigmond irodalomtörténész, író, az *Irodalmi Szemle* és a Madách Könyvkiadó szerkesztője, a pozsonyi Komenský Egyetem Magyar Tanszékének tanára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora. Zalabai irodalomtörténészként és a szlovákiai magyarság krónikásaként is fontos műveket alkotott, és jelentős szerepe volt abban, hogy a 70-es években megújult a felvidéki irodalomtörténet-írás szemlélete. (MTI)«

Korrekt, pontos fogalmazás.

A maga műfajában tökéletes.

Akár Zalabai is írhatta volna.”

Verseivel temette el temetetlen 20. századi halottainkat az anyagi jámborságú **Nagy Gáspár**, aki – Tóth Lászlóval és másokkal együtt – a szélről a középre tartva munkálkodott, határsértőként, tiltott határátlépéseket elkövetve a közép-európai odisszeában, hogy halála után „fent ministráljon Isten előtt”. Nem lázadó volt, inkább igazmondó, „csengettyű szavú” költő, aki „igazat-megvallásával – lásd Nagy Imre-verseit az 1980-as évek derekán – rendszerváltó csendes forradalmat készít elő”, s aki munkásságával egyebek mellett a közép-európai–európai népek egybetartozását, egymásra utaltságát igyekezett tematizálni. Éppen így **Sziveri János** és nemzedéke is: beszükkítettségben és gátoltságban „járkálva, ahogy a kísértetek Európa-szerte”, az 1980-as években – abszurditásig fokozott valóságérzékenységgel, mert mifelénk az élet „nem Párizs sem Bakony: vér és takony”. Sziveri „csúfondáros közérzetlírója, (poszt)modernizált vágánsköltészete, gyilkosan ironizáló villoniádái” ezt a világot tükrözik.

Végül az egyetlen élő a megboldogultak között: **Fried István**, akinek – Tóth Lászlóval azonosan – a jelenné váló múlt lett a jövője. S bizonyos értelemben mindannyiunkkal így van ez: a Kárpát-medencei népek történelmének és irodalmának a mi jelenné váló jövőnké kellene alakulnia. Hogy ne legyen inflációja a *polgár* szónak, hogy a jelvények ne takarják el a polgárt, a tudást, s „a könyvek között a föld az éggel összeérjen”.

Dióhéjban ennyit azokról a szellemi és földrajzi *határsértőkről*, akikről Tóth László az „emlékezés teremtő aktusával” beszél úgy, hogy önmagát – sőt bennünket is – beleszőjön mondandójába, mindazokat, akik „Emitt hősnek látszanak, amott bohócnak, és viszont. Miközben mi magunk vagyunk”.

TÓTH László, *Határsértők. Önarckép – másokban*, Gondolat, Budapest, 2015.

PÉTER LÁSZLÓ

Mezei Erzsébet teret fonó, teret hódító világról

Mezei Erzsébet művészete alapvetően lírai felhangokat ébreszt bennünk. Alkotásai nem filozofálásra, hanem örömmélményre készítetnek bennünket. A lélek pillanatai számomra nyilvánvalóan a szimbolikus lírájában csúcsonyolnak ki. Emlékezetes volt 1997-ben a szegedi Ifjúsági Ház galériájában bemutatott lavírozott tusrajzsorozata, amikor a nyomasztó délszláv háború lélekölő hatását igyekezett feledni és elfeledtetni velünk. Rajzsorozata tavaszi szellőként a háború végét jelző megkönnyebbülés és a fellélegezés lebegő költészete volt. Lavírozott tusrajzai jelképi világának derűbe forduló lírai fellazulásai voltak. Amint a nedvesített hófehér papiroson megiramló fekete tus durva vonaláramlása, a szétfutó miniatűr gyökerek szétfolyó, csimbókokba álló, majd tarka szürkességbe hanyatló, elhalványuló, legvégül megszelídülő halovány árnyalatokra váltottak...A vonal szeszélyes, szabályozhatatlan bioritmusából pedig végül könnyed megnyugvás lett, és áthatotta az áttetsző fehér ragyogás. A véletlenszerű játékosságot, a vonal és a folt öntörvényűségét művésznünk könnyedén beiktatta az alkotásaiba: ez volt ám az igazi eredmény! E ciklusában benne volt az újjászületés, az újrakezdés vágya és lehetősége, a reményteli húsvéti ígézet is...

Mezei legtöbbször a miniatűrízált hidegtű bensőséges jellegét hangsúlyozza ki, amikor jelképileg tiszta formavilágot hoz létre. Delejes tájakat, egy zárt álomvilág látványképeit örökíti át a valóságunkba. Grafikáinak titka, hogy vizuális és tartalmi értékük a zene nyelvén is képes megszólalni, hiszen tagadhatatlanul sugallják azt, hogy zenei attitűdök hatják át őket. (Ezen grafikái rendre Mezei Szilárd CD-borítóin is megjelennek, és ily módon közvetlenül is utalnak a zeneiségükre). És nem pusztán a hidegtű technikai adottságai adják meg a kikísérletezhető átütőerőt. A személyes kapcsolódások, kapcsolhatóságok, kötődések sokkal inkább jelzik a zenei hangulatot, e miniatűr grafikák a zeneileg felajzott lélek igazi pillanatai!

Kerámiái az anyag fizikai súlyosságát leküzdve könnyedék, vidámak, légiesek, bársonyosak, gomba- vagy buborekszerűek: a díszítő jellegű festésük által sokszor bájos humorral átítatottak. A gyermeki játékosság és a tiszta gondolat csak nagy rafinériával örökíthető át a súlyos agyagba. Ekkor merül fel bennünk a kérdés: hogyan képes a művész, a technika és a felületkezelések várható kontraszteredményeit ily lélekemelő módon befolyásolni?

Mezei Erzsébet jelképi világa az 1989-es évi első nyomatai óta épül: immár érett alkotóként kezdett el alkotni, nem kellett tehát

Péter László

soká várni az első sikeres kiállítására. Önálló tárlatai voltak Újvidéken, Szabadkán, Székelykevéen, Szegeden, Zentán, Kiskunhalason, Adán, Zsámbékon, Esztergomban, Kishegyesen, Gyergyószentmiklóson, Magyarokizsán, Hódmezővásárhelyen, Győrött, Budapesten és Nagykikindán. Több mint két évtizedes képzőművészeti munkásságában minőségi ingadozásokat nem lelünk. Eddigi megalkotott képei: telitalálatok. Sokszor hangoztatta már, hogy elsősorban a saját (felfedezői) örömeire alkot. Úgy tűnik, hogy egyben mindannyiunk örömeire.

Vegyes technikáiból, az akvarell, a szénrajz és a pasztell keveredéséből létrehozott új minőség oly mértékben megnövelte tereinek esztétikai feszültségét, hogy felgyülemlett energiájukkal szinte mindig „szétfeszítik” a képek valós kereteit. A pasztellszíneket módfelett kedveli, és meg is kedveltetti a szemlélővel. Nélkülözi a természetellenes színkeveredések harsányságát, és a modern, expresszív impresszionizmus módszereivel ismételen a szándékosan felborzolt, feldarabolt, modern hatású líra felé közelít.

De míg a könnyű papírra nyomtatott színes monotípiáit sokszor túl súlyosnak, szinte komornak érezzük, a festett, drótvázszerű rajzolatokkal durván kijelölt, határozott akvarelles vegyes technikáit lehetőleg árnyékolású, elegáns ívű kompozícióknak éljük meg. Szinte libikókázó egyensúlykeresésben alkotja meg őket.

Meg kell említenünk miniatűr karcolt munkáit is: hidegtűi, azaz alumíniumkarcai apró méretük ellenére igen robusztusak és összefogottak. Egyszerűségük mellett is a mérföldkövei, kicsúcsosodó szegmensei alkotói opusának. Fontos számára ez a technika, amely lehetőleg őszinteséggel, hajszálfinoman sugározza a mélytudatból előmerített, fényel árnyalt képeket. Lelkének ikonképeit.

Mezei Erzsébet képeinek hangulatában a miseharang szava elkeveredik a madarak énekével, melyek a poros székelykevei múlt rég kivágott eperfáinak lombjai közül szólnak. Az ablak előtt galambpár suhan el: és elrejtve tovább érlelődik bennük a régi szülőfalu csendje. A zsongások és röpködések, a szárnyzuhogások övezte galambdúcok hangulata a napkapuban, a virradat, az éppen letűnő napkerék...

Néhanapján látni bennük a jelképes Jákob lajtorját is, melynek ágán az égi madarak fészkelnek...

Néma tér, monotípia, 79x54 cm, 1992

MUNKATÁRSAINK

Baka L. Patrik (1991, Brünn) prózaíró, irodalomkritikus, a Selye János Egyetem doktorandusza. Legutóbbi prózakötete *Vérbókrok* címmel 2015-ben jelent meg. Százdon él.

Csehy Zoltán (1973, Dunaszerdahely) költő, műfordító, irodalomtudós, a pozsonyi Comenius Egyetem docense. Legutóbbi kötete *Experimentum mundi. (Poszt)modern operakalauz (1945–2014)* címmel 2015-ben jelent meg a Kalligram kiadónál. Dunaszerdahelyen él.

Csibrányi Zoltán (1978, Dunaszerdahely) esszéista, publicista. Dunaszerdahelyen él.

Dobrovits Mihály (1963, Budapest) történész, turkológus, a Vámbéry Tudományos Kollégium (Dunaszerdahely) elnöke. Legutóbbi könyve *Jurták és az EBESZ között: Iszlám és nemzetépítés a volt Szovjetunió szunnita iszlám többségű területein* címmel 2015-ben jelent meg. Budapesten él.

Keserű József (1975, Párkány) irodalomteoretikus, kritikus, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi könyve *Az össze nem függő parkok* címmel 2011-ben jelent meg. Komáromban él.

Kulcsár Ferenc (1949, Szentes) költő. Legutóbbi – Jakoby Gyula festményeivel illusztrált – könyve *Ezeregyéjszaka* címmel 2015-ben jelent meg az SZMÍT kiadásában. Dunaszerdahelyen él.

Merva Attila (1978, Dunaszerdahely) irodalmár, műfordító. Jelenleg Pozsonyban él.

H. Nagy Péter (1967, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi könyve *Piknik az aknamezón* címmel 2014-ben jelent meg. Érsekújváron él.

Nagy Zopán (1973, Gyoma) költő, író, fotográfus. Legutóbbi kötete *Próza–Vers–Esszé–Montázs* címmel 2012-ben jelent meg. Budapesten él.

Pénzes Tímea (1976, Érsekújvár) író, műfordító. Legutóbbi, elbeszéléseket tartalmazó kötete 2013-ban jelent meg *Kavicsok* címmel az AB-ART-nál. Budapesten él.

Péter László
Péter László (1958, Székelykeve) vajdasági grafikus, festő, író. 1984 óta tagja a Vajdasági Képzőművészek Szövetségének. Évekig a Temerini Alkotóműhely és Képzőművészeti Tábor művészeti vezetője.

Tóth László (1949, Budapest) költő, író, műfordító, szerkesztő. Legutóbb (2015-ben) esszékötete jelent meg *Határsértők* címmel a Gondolat Kiadónál. Dunaszerdahelyen él.

Vida Barbara (1993, Dunaszerdahely) a Selye János Egyetem magyar–szlovák szakos hallgatója. Komáromban él.

Villányi László (1953, Győr) költő, a győri Műhely főszerkesztője. Legutóbbi kötete *Kimméria* címmel jelent meg 2014-ben a Kelet Kiadónál. Győrben él.

Z. Németh István (1969) költő, író, pedagógus. Legutóbbi gyermekverskötete *Tigrisbukfenc* címmel 2013-ban jelent meg. Csicsón él.

A folyóirat idei hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.